

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ENSTİTÜSÜ**

**SUUDİ ARABİSTAN'IN AZINLIK POLİTİKASINDA
ŞİİLER'İN YERİ VE İRAN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mirsajjad MİRİZADA

Enstitü Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Tez Danışmanı. Yrd. Doç. Dr. Ahmet YEŞİL

Ekim-2016

T.C
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ENSTİTÜSÜ

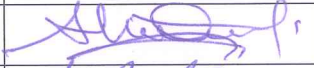

SUUDİ ARABİSTAN'IN AZINLIK POLİTİKASINDA
ŞİİLER'İN YERİ VE İRAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mirsajjad MİRİZADA

Enstitü Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Bu tez, 07/10/2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği/Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Yrd. Doç. Dr. Ahmet YEŞİL	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Sedat BARAN	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Yıldırım TURAN	Basarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mirsajjad MİRİZADA

07.10.2016

ÖNSÖZ

İlk olarak bu zorlu süreçte benden her türlü desteklerini esirgemeyen, her zaman yanımda olan aileme şükranlarımı sunarım. Tezimin hazırlanmasında her türlü desteği, eleştirilerini ve teşvik edici tavsiyelerini benden esirgemeyen, tavsiyeleri benim çalışma ve yazma sırasında karşılaştığım zorlukları aşmama yardımcı olan değerli danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ahmet YEŞİL hocama sonsuz teşekkür ederim. Çalışmamın uluslararası doktrinlerle ilgili hukuki kısmının yazılmasında bana önemli tavsiyeler veren ADA Üniversitesinden Assist. Prof. Rashad İBADOV hocama, konuyla ilgili kaynaklara ulaşmamda benden sonsuz desteklerini esirgemeyen Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Araştırmalar Merkezi'nde Arş. Gör. İsmail AKDOĞAN hocama ve tez metnini okuyarak yazım ve imla hatalarını düzelten ODTÜ'de Arş. Gör. Mehmet ALİ PADIR hocama ayrıca teşekkür ediyorum. Bunun yanı sıra, çalışmamın ortaya çıkışında bana her türlü destek sağlayan değerli arkadaşlarım Malik ALİHUSEYNOV, Vasif KARİMLİ ve Rovshan AKBAROV'a ve adı zikredilmeyen herkese çok teşekkür ediyorum.

Mirsajjad MIRIZADA

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	vi
ÖZET.....	vii
SUMMARY	viii
GİRİŞ	1

BÖLÜM 1: ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERDE AZINLIK HAKLARI

VE SUUDİ YÖNETİMİNİN BUNLARA YAKLAŞIMI.....4

1.1. Azınlık Nedir ?.....	4
1.2. Din, Dil, Ulus ve Etnik Farklılıkları İçeren Azınlıklara Ait Bireylerin Haklarıyla İlgili Birleşmiş Milletler Örgütü İnsan Hakları Genel Deklarasyonu.....	5
1.3. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmelerin 27. Maddesi ve Suudi Arabistan'ın Gayri Müslimlere Yönelik Politikasının Karşılaştırılması.....	5
1.4. Azınlıklarla İlgili Uluslararası Örgütler ve Suudi Arabistan.	10
1.4.1. Birleşmiş Milletler Örgütü.....	11
1.4.2. Uluslararası Çalışma Örgütü.....	13

BÖLÜM 2: SUUDİ KRALLIĞININ SOSYAL YAPISI VE ŞİİLER'İN

BURADAKİ TARİHİ SÜRECİ .....

2.1. Mezhep Haritası Bakımından Suudi Arabistan'ın Coğrafi Konumu... ..	15
2.2. Suudi Arabistan'ın Nüfus Özellikleri ve Azınlıkların Genel Nüfus Arasındaki Yeri	17
2.3. Krallığın Sosyal ve Toplumsal Yapısı	18
2.3.1. Vehhabi İnanışı ve Suudiler.....	20
2.3.2. Şiilik, Kökeni ve Tarihi Süreci.....	26
2.3.2.1. Suudi Arabistan'da Şii Kimliği... ..	31
2.3.2.2. Şiiler'in Örgütlenmesi ve Siyasi Şiiliğin Yükselişi.....	31
2.3.3. İsmaililer	33
2.3.4. Hrsitiyanlar	33
2.3.5. Etnik Azınlık Olarak Yabancı İşçiler.	36

BÖLÜM 3: YÖNETİMİN AZINLIK POLİTİKASI VE ŞİİLER'E YÖNELİK TUTUMU VE İRAN'IN SUUDİ ŞİİLER'İNE YÖNELİK ÇALIŞMALARI	38
3.1. Suudi Yönetiminin Şiilere Yönelik Ayrımcılık Politikası	38
3.1.1. Şiiler'e Eğitim Alanında Yapılan Ayrımcılık Politikası	38
3.1.2. Şiiler'e İş Sektöründe Yapılan Ayrımcılık Politikası	39
3.1.2.1. Devlet Sektöründe Ayrımcılık	39
3.1.2.2. Özel Sektörde Yapılan Ayrımcılık	41
3.1.3. Şiiler'e Yargı Sisteminde Yapılan Ayrımcılık Politikası	41
3.1.4. Ayrımcılık Politikası Karşısında Şiiler'in İtirazları	42
3.2. İran İslam Devrimi'nin Suudi Şiiler'ini Etkilemesi	43
3.2.1. İran'ın Suudi Şiiler'ine Yönelik Devrim İhracı Politikası	44
3.2.1.1. Soft-Power Kullanımı	46
3.2.1.2. Medya Aracılığı	47
3.2.1.3. Hac Ziyaretleri	48
3.3. İslam Devrimi Örgütü'nün Kurulması (Siyasallaşmadan Çatışmaya)	49
3.3.1. Körfez Krizi ve Şii Reform Çağırısı	52
3.4. Suudi Yönetiminin Şiilere Yönelik Politikasının Değişmesinde Etkili Olan Faktörler	55
3.4.1. Irak'ın ABD tarafından İşgali	55
3.4.2. Yeni Kralın İktidara Gelişi	56
3.4.3. Batının Baskısı ve Gerçekleşen Reformlar	57
3.5. Arap Baharı ve Şiiler	58
3.5.1. Katif Ayaklanması ve Şiilerin "Öfke Günü" çağırısı	59
3.5.2. Doğu Vilayeti Devrimi Hareketi	60
3.5.3. Din Adamlarının Katif Ayaklanmaları Karşısındaki Tutumu	61
3.6. Suudi Arabistan Şiiler'inin Geleceği	61
SONUÇ	63
KAYNAKÇA	65
ÖZGEÇMİŞ	73

KISALTMALAR

DVD	: Doğu Vilayeti Devrimi
İDÖ	: İslam Devrimi Örgütü
İRĐ	: İnan İslam Devrim
İRO	: Islamic Revolution Organization
UÇÖ	: Uluslararası Çalışma Örgütü

Tezin Başlığı: Suudi Arabistan'ın Azınlık Politikası ve İran'ın Suudi Arabistan'da Yaşayan Şiiiler Üzerindeki Etkisi

Tezin Yazarı: Mirsajjad MİRİZADA

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ahmet YEŞİL

Kabul Tarihi: 07.10.2016

Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 73 (tez)

Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Bilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Suudi Arabistan'ın sosyal yapısı çoğunluk üzerinde kurulmaktadır. Krallığın sosyal yapısının çoğunluk çizgisi üzere oluşmasında Vehhabi inancından olan Suudilerin yanı sıra bu inancı paylaşmayan ve sayıları yaklaşık bir milyonu aşan Şiiiler (Caferi, İsmaili ve Zeydi), Hristiyanlar gibi dini azınlıklar ve dünyanın önemli petrol kaynaklarının bulunduğu Doğu Bölgesine çalışmak için gelen etnik azınlıklar da önemli rol oynamaktadırlar. Ancak tüm krallıkta yönetim tarafından benimsenen ve 18. asırda Abdülvehhab tarafından ortaya konan Vehhabiliğin hâkim olması, bu inancı paylaşmayan diğer dini ve etnik azınlıkların ister din ister çalışma isterse de sosyal hayatta çoğunlukla eşit haklara sahip olmasını engellemektedir.

Bu çalışma, Suudi Arabistan'ın krallıkta yaşayan azınlıklara, özellikle Şii azınlıklara yönelik politikasını ve İran'ın Suudi Arabistan'daki Şiiiler'e yönelik mezhepsel çalışmalarının tespit edilmesini amaçlamaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için çalışmanın birinci bölümünde Azınlıklarla İlgili Uluslararası Doktrinler ışığında Suudi Arabistan'ın azınlıklara yönelik politikasına, ikinci bölümde ise Suudi Arabistan'ın sosyal yapısı ve Suudi Arabistan'da Şiiiliğin tarihi sürecine değinilmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Suudi yönetiminin Şiiiler'e karşı gerçekleştirdiği ayrımcılık politikası ve İran'ın Suudi Şiiiler'ine karşı çalışmaları incelenmiştir. Çalışmada varmış olduğumuz sonuç ise şöyledir; Suudi Arabistan'da yaşayan Şii azınlıklar İran İslam Devrimi'nin oluşuna kadar ülkede ikinci sınıf muamelesi ile karşılaşmıştır. Ancak İslam Devrimi'nin oluşu ve İran'ın bölge Şiiiler'ini desteklemesi ve Suudi rejimine baskılar yapması Suudi yönetimini Şiiiler'e karşı politikasını ılımlı yönde değişmeye zorlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Suudi Arabistan'ın Azınlık Politikası, Suudi Arabistan'da Azınlıklar, Suudi Arabistan'da Şiiilik, İran İslam Devrimi ve Şiiilik.

Title of the Thesis: The Minority Policy of Saudi Arabia and Influence of Iran on Shias who Live in Saudi Arabia

Author: Mirsajjad Mirizada

Supervisor: Assist. Prof. Ahmet YESHIL

Date: 07.10.2016.

Nu. Of Pages: v (pre text) +73 (main body)

Department: Middle East Studies

Subfield: Middle East Studies

The social structure of Saudi Arabia based on majority. Wahhabi Saudis as well as religious minorities that include Shias (Jaferi, Zeydi and Ismaili) and Christians which their numbers are over one million and ethnic minorities who had come to Saudi Arabia for working in Eastern Province which contains the largest oilfields of the world play an important role in the formation of social structure of Kingdom on majority line. However, dominance of Wehhabism which was established by Abdulvehha over Kingdom which was supported by governance prevents other religious and ethnic minorities to have same rights in religious as well as business and social life.

This study intends to detect Saudi Arabia's internal policy towards minorities, in particular, Shia minorities and activities of Iran regarding to Saudi Shias. To accomplish this goal Saudi Arabia's policy towards minorities under international doctrines in first part and the social structure of Saudi Arabia and historical process of Shiism in Saudi Arabia was analyzed. In the third part of study the discrimination policy of Saudi Arabia towards Shias and Iran's activities regarding to Saudi Shias are discussed. The result of this study is as follows; Shia minorities that live in Saudi Arabia were defined as second class citizens till Iran Islamic Revolution. However occurrence of Islamic Revolution and Iran's supports for Shias and making pressures on Saudi government were forced Saudi governance to change its policy moderate direction regarding to Shias.

Keywords: Minority policy of Saudi Arabia, Minorities in Saudi Arabia, Shiism in Saudi Arabia, Iran Islamic Revolution and Shiism.

GİRİŞ

Suudi Arabistan Ortadoğu coğrafyasında bölgesel güç olma iddiasını her zaman sürdüren ve içerisinde çeşitli kültürel bağlara ve inançlara sahip azınlıkları barındıran bir devlettir. 1745 yılında krallığın Necid bölgesinde Vehhabi hareketinin ortaya çıkışı Suudi Arabistan'da tarihleri ve siyasi akıbetleri şekillenmiş olan bütün topluluklara, özellikle de Şii topluluğuna yeniçağın gelişinin işaretlerini verdi.¹ Vehhabiliğin ne olduğuna geldiğinde, bu oluşum siyasal yönü ağır basan ve Muhammed bin Abdülvehhab tarafından başlatılan ve Hanbeli ekolünden doğan dini bir hareket olarak görülebilir. Bu oluşumun kurucusu olan Abdülvehhab siyasal İslam'ın hareket noktasını oluşturan tevhit ilkesiyle dinin bütünleşmiş bir yaşam olduğunu söyleyerek, tevhit prensibini oluşturduğu hareketin ideolojik temeli haline getirmiştir. Muhammed bin Abdülvehhab İslam'ın eskisi gibi olmadığını belirterek, toplumu kendi düşüncelerinden hareketle değiştirmeğe çalışmıştır. Bu doğrultuda İslam öncesi dönemin cahiliye dönemi olarak nitelendirildiği gibi Vehhabilik öncesi dönemi de aynı şekilde tasvir ederek hareket için kutsal bir zemin hazırlamıştır.² Abdülvehhab ve Suud arasındaki ittifaktan itibaren günümüze kadar Suudi Arabistan yönetiminde ve ülkede kendi inançlarından olmayanları kâfir olarak gören ve onlara ikinci sınıf muamelesi yapan Vehhabi doktrinin hâkim olması, bu azınlıkların kendi haklarını korumak için kendi inançlarından olan devletler ve iktidarlarla yakınlaşmalarına neden olmuştur.³

Suudi Arabistan devletinin en büyük azınlık kesimi krallığın doğu bölgesinde yerleşen ve genel nüfusun yaklaşık yüzde 12'sini oluşturan Şii azınlıktır. Şiiiler Vehhabiliğin bu coğrafyadaki doğuşu ve yayılmasıyla, yine modern Suudi Krallığının kuruluşundan sonra ülkenin en zengin bölgesinde yerleşmelerine rağmen krallıkta her zaman ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmüşlerdir. Ayrıca Şii'ler Suudi sosyo-ekonomik hayat merdiveninin en son basamağında yer almaları, dini inanç ve ibadetlerini özgürce yerine getirememeleri ve ister iş isterse de eğitim hayatında her zaman ayrımcılıkla karşılaşmaktadırlar. Şii azınlıklara karşı yapılan bu ayrımcılık politikası Suudi Arabistan'ın da üye olduğu Birleşmiş Milletler Örgütü ve Uluslararası Çalışma

---

¹ Fouad İbrahim, *The Shi'is of Saudi Arabia*, Lebanon 2006, s.18.

² Ezber Bodur, *Vehhabi Hareketi ve Küresel Terör*, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 2, 2003, ss.7-20, s. 1-5.

³ Angelo M. Codevilla, *Heresy and History*, The American Spectator, 14 May 2004.

Örgütü'nün azınlık haklarıyla ilgili Maddelerine aykırıdır. Oysaki Suudi Arabistan yönetimi Uluslararası Örgütler' in öne sürdüğü maddelerin ülkesinde uygulanmasını kabul etse de şimdiye kadar azınlıklara karşı gerçekleştirdiği politikalarıyla bunun aksini kanıtlamaktadır. Bu bakımdan özellikle Şiiler, kendilerine karşı yapılan ayrımcılık politikasının tabii bir sonucu olarak doğan “Şii yoksunluk duygusunu” yaşamaya zorlandılar. Bunun doğal sonucu olarak oluşan “Mahrumluk Birliği” ise Suudi rejimine karşı ciddi muhalif faaliyetleriyle kendini göstermeye başladı.

İran İslam Devriminin doğuşuna kadar çeşitli biçimlerde devam eden muhalif hareketler daha sonra 1979 yılında İran İslam Devrimi'nin gerçekleşmesiyle daha da etkin hale geldi. İran'ın bölgedeki tüm Şiilerin haklarını savunmaya yönelik politikaları, özellikle de rejim ihracı politikası Suudi Şiiler'i önemli derecede etkileyerek ülkede Şiiler için yeni bir dönemin başlamasına sebep oldu. Devrimden sonra İran'a ve diğer Körfez ülkelerine giden Suudi muhalif hareketi liderlerinin belli bir zamandan sonra ülkeye dönüşü ile Arabistan yarımadasında “Siyasi Şiilik” ortaya çıktı ve “Şii Muhalif Hareketi” siyasallaşmadan çatışma boyutuna taşındı.

21. asrın ilk yıllarında Irak'ın ABD tarafından işgali ve Arap Baharı gibi Ortadoğu coğrafyasında yaşanan olaylardan sonra, özellikle, Irak'ta Saddam rejiminin devrilmesiyle ortaya çıkan Şii jeopolitiği Suudi Arabistan iktidarını da Şiiler'e yönelik politikasında değişikliklere gitmeye ve ılımlı bir yol izlemeye zorladı.

Çalışmanın Konusu: Çalışmamızda Ortadoğu'nun önemli devletlerinden biri olan Suudi Arabistan'ın ülkedeki azınlıklara, özellikle Şii azınlıklara yönelik politikasını ve bölgedeki Şii toplumu üzerinde etkiye sahip İran'ın bu ülkede yaşayan Şiiler'e yönelik çalışmalarını inceledik.

Çalışmanın Amacı ve Önemi: Bu çalışmayla Ortadoğu'nun önemli aktörlerinden olan Suudi Arabistan'ın ülkede yaşayan azınlıklara, özellikle Şii azınlıklara karşı nasıl bir politika uyguladığı ve bu politikanın oluşumunda İran'ın bölge ülkelerinde yaşayan Şiiler'e yönelik mezhepsel çalışmalarının bulunup bulunmadığını ve bu çalışmanın Suudi Şiiler'i üzerindeki etkisini tespit etmek amaçlanmaktadır. Bunun haricinde araştırmamız, konunun Türkiye'de neredeyse hiç çalışılmamış olması ve Türkçe kaynakların yetersizliği açısından da önem arz etmektedir. Çalışmamızın bu konuyla ilgili bilgi sahibi olmak isteyenlere fayda sağlayacağını düşünüyoruz.

Çalışmanın Yöntemi: Araştırılan konu kadar araştırma yöntemi de çok önemlidir. Biz de çalışmamızda izlenmesi gereken yöntemlerden istifade ettik. Bu konu ile ilgili, Sakarya Ortadoğu Araştırmaları Merkezi kütüphanesi, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kütüphanesi, Floransa Üniversitesi kütüphanesi, European University Institute kütüphanesi ve İslam Araştırmaları Merkezi kütüphanesinde konuyla ilgili bulunan kitap, makale ve tezlerin büyük bir kısmından yararlandık.

Çalışmamız, giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde konunun ana çizgisini oluşturan Şii azınlıkla ilgili genel bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Uluslararası Hukuk'ta Azınlık Hakları, azınlıklarla ilgili Uluslararası doktrinlerden ve Suudi yönetiminin bu doktrinlere olan yaklaşımından bahsedilmiştir. İkinci bölümde Suudi Arabistan'ın sosyal yapısı, ülkedeki azınlıklar ve Suudi Arabistan'da Şiiliğin kökeni ve tarihi süreci incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Suudi yönetiminin Şii azınlıklara karşı gerçekleştirdiği ayrımcılık politikası ve İran İslam Devrimi'nden sonra İran'ın Suudi Şiiler'ine yönelik çalışmaları ve 2000 yılından sonra Ortadoğu'da yaşanan önemli gelişmelerin tabii bir sonucu olarak Batı'nın baskısı sonrası Suudi Arabistan yönetiminin ülkede yaşayan azınlıklara karşı politikasının değişmesinde etkili olan faktörler incelenmiştir.

BÖLÜM 1: ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERDE AZINLIK HAKLARI ve SUUDİ YÖNETİMİNİN BUNLARA DOKTRİNLERE YAKLAŞIMI.

1.1.Azınlık Nedir?

Azınlık, 1992 yılında oybirliğiyle kabul edilmiş Birleşmiş Milletler Azınlık Bildirgesi'nin 1.maddesinde ulusal ya da etnik, kültürel, din ve ya dilsel kimliği farklı olan grup olarak belirlenmiştir. Birleşmiş Milletler Azınlıkların Korunması ve Ayrımcılığın Önlenmesi Alt-Komisyonunun özel raportörü Francesco Capotorti tarafından öne sürülen tanımda azınlık; Üyeleri devletin vatandaşları olan ve nüfusun geri kalanından farklı etnik, dini ya da dilsel özelliklere sahip ve bir devletin nüfusunun geri kalanına oranla sayıca daha düşük olan gruptur.⁴

Azınlık tanımına toplum açısından baktığımızda ise azınlıktaki topluluğun ayrı bir toplumsal grup oluşturması gerekir. Azınlık grubu bağlı olduğu toplumdaki belli özellikleri üyelik kuralları, belirlenmiş kültürel davranış biçimleri, aynı zamanda kolaylıkla ayırt edilmesi mümkün olan belirli özellikler bulunmalıdır. Yaşadıkları ülkelerdeki toplumun başat güçlerinden farklı sayılan azınlık grubun üyeleri genellikle bağlı oldukları toplumun işleyişine eksiksiz katılmaktan ve toplumun olanaklarından eşit ölçüde yararlanmaktan alıkonulur.⁵

Genellikle azınlıklar sosyal olarak toplumun egemen güçlerinden ya ayrıştırılır ya da tecrit edilir. Azınlık grubun üyeleri toplumun işlerine tam katılımdan ve toplumun kazanımlarının eşit paylaşımından mahrum bırakılır.⁶

1.2. Din, Dil, Ulus ve Etnik Farklılıkları İçeren Azınlıklara Ait Bireylerin Haklarıyla İlgili Birleşmiş Milletler Örgütü İnsan Hakları Genel Deklarasyonu

Dünyadaki bütün devletler, onların toplum çeşitliliğini zenginleştiren din, dil, ulus ve etnik farklılıklara sahip azınlıklar içermektedirler. Bünyesinde azınlıklar bulunduran devletlerde, azınlıklar maalesef dışlanma ile sonuçlanan çeşitli ayrımcılıklarla karşı karşıya kalmaktadır. Azınlıklara karşı yapılan bu tür ayrımcılık ve dışlanmanın sonlandırılması uluslararası insan hakları standartlarının uygulanması yoluyla

---

⁴ United Nations Human Rights Office of High Commissioner, *Minority Rights: International Standards and Guidance for Implementation*, New York and Geneva 2010. s. 2.

⁵ "Azınlık nedir?" <http://www.eokul-meb.com/azinlik-nedir-38144/>, Erişim tarihi 21.07.2016

⁶ Encyclopaedia Britannica, *Minority Sociology*, <https://www.britannica.com/topic/minority>, erişim tarihi, 21.07.2016.

gerçekleşiyor. İnsan haklarının temel sütunları ve azınlıkların hukuki olarak korunması insan hakları antlaşmalarının temel çekirdeğini oluşturan ayrımcılık ve beraberliğin temel prensipleridir. Nitekim bu iki en önemli prensibin uygulanması aracılığıyla azınlık hakları güvence altına alınabilmektedir.

1. Farklı din, dil ve etnik kimliğe sahip olan dini ve etnik azınlıklara ait olan şahısların haklarının korunmasının dikkate alınması yaşadıkları ülkelerin siyasi ve sosyal sabitliğini güvence altına almaktadır.
2. Farklı din, dil ve etnik kimliğe sahip olan dini ve etnik azınlıklara ait olan şahısların haklarının sürekli göz önünde bulundurularak yükseltilmesi hukuki kurallara dayanan demokratik çerçevenin tümüyle toplumun gelişiminin bütünüyle parçası gibi devletler ve şahıslar arasında dayanışma ve arkadaşlığın pekiştirilmesinde katkıda bulunmaktadır.
3. Farklı din, dil ve etnik kimliğe sahip olan dini ve etnik azınlıkların haklarını dikkate alarak uluslararası insan hakları kurallarının daha etkili bir şekilde hayata geçirilmesini sağlamak için gereken ihtiyaçları belirlemek amacıyla azınlıklara yönelik 27. maddeden oluşan fıkralar beyan edilmiştir.⁷

1.3. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmelerin 27.Maddesi ve Suudi Arabistan'ın Gayrimüslimlere Yönelik Politikası ile Karşılaştırılması

27. madde “ Farklı din, dil, etnik kimliğe sahip olan azınlıkların bulunduğu devletlerde, bu tür azınlıklara ait olan bireylerin hakları kısıtlanmamalı, toplumda herkes gibi kendi dinlerinden gelen ibadetleri baskı olmadan yapabilmeli, kendi dillerini özgürce konuşabilmeli ve kendi kültürlerini serbestçe yaşama hakkına sahip olmalıdırlar.” der.

Suudi yönetiminin azınlıklara yönelik uygulamalarını göz önünde bulundurarak krallığın uluslararası doktrinlere olan yaklaşımı yukarıda verilen 27. Madde çerçevesinde analiz edildiğine, Suudi yönetimin uluslararası doktrinlere uymayan uygulamalarının olduğu göze çarpmaktadır.

Halka açık ibadet yerleri olarak sadece camilerin bulunduğu Suudi Arabistan'da kilise ve sinagogların ve gayri Müslimlere ait herhangi bir ibadet yerinin inşası

⁷ “Indigenous People and Minority Section”, Office of United Nations High Commissioner. Genova. Detaylı bilgi için bkz. <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Minorities/Pages/Introduction.aspx>, Erişim tarihi 21.06.2015.

yasaklanmıştır. Nitekim Mart 2012’de Arabic Press’in aktardığı haberde Suudi baş müftüsü Abdülaziz El el-Şeyh Kuveyt’in temsilciler kurulunun Kuveyt’te kiliselerin yasaklanmasıyla ilgili sorusuna verdiği cevabında “bölgedeki tüm kiliselerin yıkılması gerektiği” söylemiştir. Devletin yönetim politikası gayri Müslimler dâhil herkesin özel ibadetlerine izin vermesine rağmen zaman zaman bu politika CPVPV (genel olarak dini polis gibi bilinen) tarafından ihlal edilmektedir.⁸ Suudi yetkililer, gayrimüslimlerin özel ibadetlerine hiç bir güvenlik gücünün müdahale etmediğini ve bu hususta onların ibadetini yasaklayan hiç bir resmi yasanın bulunmadığını vurgulasalar da bazı gayrimüslim toplulukların temsilcileri krallıkta din özgürlüğünün bulunmadığını ileri sürmektedirler. Tüm nüfusun Müslüman olmasını talep eden herhangi bir yasa bulunmamasına karşın, inançları yönetimin İslami yorumuyla uyuşmayan gayri Müslimlerin ve yabancıların çoğu dini ibadetlerini özel olarak uygulamalarına rağmen her zaman ayrımcılık, taciz, gözaltına alınma ve sınır dışı edilme gibi hususlarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Suudi yönetimi resmi olarak gayri Müslim rahiplerin dini faaliyetlerini sürdürmek amacıyla ülkeye girişine izin vermemektedir. Bu gibi giriş yasaklarının bulunması gayri Müslimlerin ruhban sınıfıyla düzenli temaslarını zorlaştırmaktadır. Bu özellikle dini gelenekleri nedeniyle rahiplerle düzenli olarak ayinler yapması gerekli olan Roma ve Ortodokslar Hristiyanları için önemli bir sorun teşkil etmektedir.⁹ Oysaki azınlıklarla ilgili uluslararası sözleşmeler gereğince devletler gerekli yerlerde azınlıklara kendi dinini, dilini, kültürünü, tarihini öğrenmesi için gereken olanakları sağlamalı ve bunu garanti altına almalıdır.

Yönetim tarafından gayri Müslim azınlıklara karşı yapılan ayrımcılığın sosyal alana da yansıdığı açık bir şekilde görülmektedir. Ölüm veya kaza tazminatlarının hesaplanmasını içeren durumlarda Yahudi ve Hristiyanlara erkek Müslümanın aldığı tazminat parasının yarısı, kalan diğer gayri Müslimlere ise 1/16’sı ödenmektedir. Vehhabi inancından olmayan Müslümanların tanıklığı önemsenmemekte, Müslümanın tanıklığının lehine gayri Müslimlerin tanıklığı kabul edilmemektedir. Suç içeren

---

⁸ International Religious Freedom Report, *Saudi Arabia*, The USA 2012. s. 5-6.

⁹ International Religious Freedom Report, *Saudi Arabia*, The USA 2013, s. 6-7.

durumlarda ise Müslümanlarla kıyaslandığında gayri-Müslimlere sert ceza hükümleri uygulanmaktadır.¹⁰

Suudi yönetimi ayrıca Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmelerin tüm maddelerinin temelini oluşturan ve azınlıklarla ilgili tüm hakları kendisinden toplayan 27. maddeyi önemsemeyerek krallıkta bulunan Hristiyanların dini sembollerini yasaklamış, İnciller, haçlar ve diğer kutsal sembollerin şahsi kullanımı üzerine dahi kısıtlanmalar getirmiştir. Nitekim Suudi dini kuruluşu tarafından bozuk inançlılar olarak bilinen ölmüş gayrimüslimlerin cesetlerinin krallıkta yakılmasına izin vermemekte ve bu geleneğin yerine getirilmesi için kendi ülkelerine göndermektedirler. Hükümet aynı zamanda Hristiyan, Budist ve diğer gayrimüslim işçilerin kendi dini, kültürel, sosyal ve milli bayramlarını kutlamalarını yasaklamaktadır.¹¹

Hoşgörüsüz ifadelerin kaldırılmasına rağmen, son iki yıla kadar ders kitapları açıkça Yahudi, Hristiyan, Şii, Sufi ve diğer dini gruplara karşı hoşgörüsüz ifadeler içermeye devam etti. Örneğin onlardan bazıları, İslam'dan dönen kimselerin uyarıldıktan sonra üç gün içinde dönmemesi durumunda öldürülmesi gerektiğini, ihanetin ise gayrimüslimlere özellikle Yahudilere has vasıf olduğunu belirtmiştir.¹²

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Suudi Arabistan'da gayrimüslim azınlıklara karşı kraliyet politikasının bir bölümünü oluşturan ayrımcılık, yönetimde söz sahibi olan Vehhabilik tarafından ideolojik ve teolojik olarak desteklenmektedir. Bu gibi ayrımcılık insan hakları, adalet ve eşitlik prensiplerine saygı eksikliğini göstermektedir. Suudi yönetiminin azınlıklara karşı uyguladığı bu politika doğrudan Krallığın üye olduğu Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nce korunan değerlere karşı çıkmakta ve aşağıda belirtilen ilgili maddelere ve bu maddelerin ilgili fıkralarının tersine uygulamalarda bulunmaktadır.¹³

---

¹⁰ "Minority Rights", *Center for Democracy & Human Rights in Saudi Arabia*, http://www.cdhr.info/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=39&Itemid=70, Erişim tarihi 21.06.2015.

¹¹ The Hadi Al-Mutif Project For Human Rights Institute For Gulf Affairs, *The Crisis of Religious Freedom in Saudi Arabia*, Washington D.C, 2011, s.4-5.

¹² International Religious Freedom Report, *Saudi Arabia*.

¹³ A. Clarkson, *a.g.e.*, s. 12.

Madde 1.

1. Devletler kendi toprakları içinde azınlıkların dini, dili, ulus, etnik ve kültürel kimliklerini korumalı ve kendi kimliklerin tanıtımları için onlara koşullar sağlamalıdır.¹⁴
2. Devletler bu sonuçlara varmak için uygun önlemler almalıdır.

Madde 2.

1. Farklı din, dil ve etnik kimliğe sahip olan dini ve etnik azınlıklara ait olan şahıslar her hangi bir engel ve ayrımcılık olmaksızın açık veya kapalı şekilde kendi dinlerini özgürce uygulama, dillerini baskı olmadan kullanma ve kültürlerini engel olmadan yaşama haklarına sahip olmalıdırlar.
2. Azınlıklara bağlı olan bireyler dini, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatın her kademesinde etkili bir şekilde katılma hakkına sahiptir.
3. Azınlıklara ait bireylerin milli ve bölgesel düzeyde ulusal mevzuata aykırı olmayan bir şekilde gerekli olan her aşamada ait olduğu azınlık ve yaşadığı bölge hakkında karar verme sürecine katılma yetkisine sahiptir.
4. Azınlıklara ait bireylerin kendi derneklerini kurma ve faaliyette bulunma hakkı vardır.¹⁵

Suudi Arabistan yönetimi tarafından yukarıda belirtilen 2. madde gayrimüslimlerin rahiplerin ülkeye girişine izin verilmemesiyle,¹⁶ Suudi Arabistan'ın kurulmasından bugüne kadar devlet kadrosunda her hangi bir Şii bakanın bulunmamasıyla ve yasama ile ilgili karar verme sürecinde krala danışmanlık yapan Şura meclis üyelerinin sadece 6 üyesinin Şii mezhebine ait vekillerden oluşmasıyla ihlal edilmektedir.¹⁷

---

¹⁴ United Nations General Assembly Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, 18 Aralık 1992, Madde 1.

¹⁵ United Nations General Assembly Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, 18 Aralık 1992. Madde 2.

¹⁶ International Religious Freedom Raport, *Saudi Arabia*, The USA 2012, s. 5.

¹⁷ Anya Clarkson, a.g.e, s. 6.

Madde 3.

1. Azınlıklara ait bireyler diğer grup üyeleriyle birlikte herhangi bir ayrımcılık yapılmadan kendi haklarını bu bildirmede belirtilen maddeler kapsamında şahsi ve toplumda uygulayabilmelidir.

2. Belirtilen deklarasyon kapsamında kendi hukukunu uygulayan ve uygulamayan şahısların sonuç olarak herhangi bir zararla karşılaşmaması gerekmektedir.¹⁸

Oysaki yukarıda belirtilen 3. maddenin aksine Suudi Arabistan'da Şii azınlıklar için bulunan Şii mahkemelerinin hükümlerini Sünni mahkemeler geçersiz kılabilmekte ve Şii yargıçlar tarafından verilmiş hükümlerin uygulanması devlet daireleri tarafında sadece tercihle yapılmaktadır.¹⁹

Madde 4.

1. Devletlerin uluslararası standartlara ve ulusal hukuka aykırı durumlar hariç azınlıklara ait bireylerin kendi özelliklerini ifade etmesi, dinini, dilini, kültürünü ve geleneklerini geliştirmesi için uygun olanakları sağlaması gerekiyor.

2. Devletler gerekli yerlerde azınlıklara kendi dinlerini, dillerini kültürlerini ve tarihlerini öğrenmeleri için gereken olanakları sağlamalıdır. Azınlıklar toplumla ilgili yeterli bilgi kazanmak için yeterli olanaklara sahip olmalıdırlar.²⁰

Ancak Suudi Arabistan'da Şii öğrenciler öğretmenler tarafından inançsız olarak nitelendirilmekte veya askıya alınmaktadır. Örneğin, 4 Haziran 2007 yılına on beş yaşlı Şii öğrenci Hatice El-Said İslami ritüeller veya mezhepler hakkında Ayetlerle ilgili yorumuna göre okuldan çıkarılmıştır. Mart 2008 yılına Riyad'da İsmaili Şii öğrenci hocası tarafından inançsız gibi nitelendirilerek sınıftan çıkarılmıştır.²¹ Ayrıca Şii

---

¹⁸ United Nations General Assembly Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, 18 Aralık 1992. Madde 3.

¹⁹ "Saudi Arabia", <http://www.state.gov/documents/organization171744.pdf>, Erişim tarihi. 20.09.2016.

²⁰ United Nations General Assembly Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, 18 Aralık 1992. Madde 4.

²¹ Human Rights Watch, 'Denied Dignity: Systematic Discrimination and Hostility Toward Saudi Shia Citizen,' Human Rights Watch, USA. 2009, s. 10-11.

öğrencilerin eğitim gördükleri okullarda Şii hocaların din ve tarih gibi derslere girmesine izin verilmemektedir.²²

1.4. Azınlıklarla İlgili Uluslararası Sözleşmeler ve Suudi Arabistan

Azınlıklar her yerde günlük yaşamın neredeyse her alanında doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak ayrımcılığı yaşamaktadırlar.²³ Bu ayrımcılığı önleme amacıyla, dünyanın birçok yerinde azınlıklara ait hakları savunan ve onlara karşı yapılan ayrımcılığı reddeden hukukun üstünlüğünü savunan uluslararası sözleşmeler bulunmaktadır.

“Eşitlik ve ayrımcılık yapmama” Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun iki temel prensibini oluşturmaktadır. Ayrımcılık karşıtı ilke bütün hakların ve özgürlüklerin tüm insanlar tarafından eşit düzeyde kullanılmasını engelleyen ayırım veya kısıtlama yapma gibi hususları yasaklamaktadır. Uluslararası İnsan Hakları Hukuku doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak yapılan her türlü ayrımcılığı yasaklamaktadır”.²⁴

Her türlü ırkçı ayrımcılığın önlenmesi için uluslararası sözleşmelerin uygulanması toplumlarda başarılı bir bütünleşme sürecine katkıda bulunmaktadır. Azınlıklara ait bireylerin haklarının uygulanması sadece eşitsizliği anlamak ve telafi etmek için değil aynı zamanda çeşitliliğe ve farklılığa verilen önemi de vurgulamamaktadır. Ayrımcılık karşıtı prensipler gereğince azınlıkların korunmasını kolaylaştırmak için onların sosyal hizmetlere eşit ulaşması gerekmekte, devlet ve özel sektörlerde eşit iş olanaklarına sahip olmaları gerekmektedir.²⁵ Fakat Suudi Arabistan’ın istihdam ve işyerlerinde Şii Müslümanlara karşı uyguladığı politika ayrımcılığı reddeden ve eşit çalışma standartlarını öneren bir takım Uluslararası Sözleşmelerle uyuşmamaktadır. Suudi Arabistan’ın üye olduğu Birleşmiş Milletler Örgütü ve Uluslararası Çalışma Organizasyonu dini ve azınlık ayrımcılığıyla ilgili belirli konulara değinen sözleşmelere sahiptirler.²⁶ Aşağıda bu sözleşmelere kısaca değinilmiştir.

---

²² A. Clarkson, *a.g.e.*, s.5.

²³ Unider Nations, *Minority Rights: International Standards and Guidance for Implemenation*, New York 2010, s.8.

²⁴ Unider Nations, *Minority Rights: International Standards and Guidance for Implemenation*, New York 2010, s.8.

²⁵ Unider Nations, *Minority Rights: International Standards and Guidance for Implemenation*, New York 2010, s.11.

²⁶ A. Clarkosn, *a.g.e.*, s.9.

1.4.1. Birleşmiş Milletler Örgütü

Suudi Arabistan'da Şii Müslümanlara karşı gerçekleştirilen ayrımcılık politikası, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından belirlenmiş ve dini azınlıkları ve ulusal grupların korunmasını güvence altına alan aşağıdaki antlaşmalarla uyuşmamaktadır. Nitekim Suudi Arabistan 24 Ekim 1945 yılına bu örgüte üye olarak tüm antlaşmalarına imza atmıştır.²⁷

İnanç ve Dine dayalı Her Türlü Hoşgörüsüzlüğü ve Ayrımcılığı Önleyen Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Bildirisi.(1981).²⁸

Madde 2.1: "Farklı din ve inanca bağlı olma gerekçesiyle hiç kimse herhangi bir yönetim, kurum veya bir grup kişi tarafından ayrımcılık konusu olamaz."²⁹

Madde 2.2: "Din ve inanç üzerine yoğunlaşmış hoşgörüsüzlük ve ayrımcılık din ve inanca dayalı ayırım, dışlama, kısıtlama ya da tercih anlamına gelmektedir."³⁰

Ancak Suudi yönetiminin oluşturduğu mahkemeler tarafından Müslümanın lehine gayrimüslimlerin tanıklığının kabul edilmemesi ve ölüm veya kaza tazminatlarının hesaplanması zamanı gayrimüslimlere erkek Müslüman'ın aldığı tazminat parasının yarısının ödenmesi ve Vehhabi toplumu tarafından İsmaililerin inançsız olarak nitelendirilmesi³¹ Birleşmiş Milletler Örgütü Genel Kurulu Bildirisi madde 2.1 ve madde 2.2'nin açıkça ihlalidir.³²

Madde 6: "Kişinin din ve inanç kuralları gereğince tatil ve törenleri kutlamak ve geri kalan günlerini gözlemlemek" hukuku vardır."³³

²⁷ Birleşmiş Milletler, <http://www.un.org/en/member-states/>, Erişim tarihi, 20.09.2016.

²⁸ United Nations General Assembly Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discriminations Based on Religion or Belief, 25 Kasım 1981.

²⁹ United Nations General Assembly Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discriminations Based on Religion or Belief, 25 Kasım 1981. Madde 2.1.

³⁰ United Nations General Assembly Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discriminations Based on Religion or Belief, 25 Kasım 1981. Madde 2.2.

³¹ Robert F. Worth, *Muslim Sects Sees Struggle Through Christian Lens*, http://www.nytimes.com/2010/10/21/world/middleeast/21saudi.html?_r=1, Erişim tarihi, 23.09.2016.

³² Center for Human Rights and Democracy in Saudi Arabia, http://www.cdhr.info/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=39&Itemid=70, Erişim tarihi, 23.09.2016.

³³ United Nations General Assembly Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discriminations Based on Religion or Belief, 25 Kasım 1981. Madde 6.

Ancak Suudi Arabistan’da Şiiler’in Aşure günü gibi önemli dini merasimin yapılmasına izin verilmemekte ve 2009 gibi yakın bir tarihte Şiiler tarafından yerine getirilmeye çalışılan bu törende Şii din adamları ve toplum liderleri gözaltına alınmıştır.³⁴ Suudi yönetimi bu adımıyla Birleşmiş Milletler Örgütü Genel Kurulu Bildirisi Madde 6’nı ihlal etmektedir.

Milli, Etnik, Dini veya Farklı Dillere Sahip olan Azınlıklara ait Bireylerin Haklarıyla ilgili Birleşmiş Milletler Örgütü İnsan Hakları Genel Deklarasyonu. (1993).³⁵

Madde 2.2: “Azınlıklara ait bireyler kültürel, dini, sosyal, ekonomik ve kamusal yaşamda etkin biçimde katılma hakkına sahiptir.”³⁶

Madde 3.2: “Mevcut deklarasyondaki hakların uygulanması veya uygulanmaması sonucu azınlıklara ait bireyler için herhangi bir dezavantaj sonuç oluşturmamalıdır.”³⁷

Nitekim Temmuz 2008 yılında Suudi Arabistan’ın doğu bölgesinde yer alan ve nüfusun çoğunluğu Şiiler’den oluşan El-Hobar şehrinde Şii camiler ve ibadet yerleri Şii ve Sünni mezhepleri arasındaki namaz vakitleri arasında ki küçük zaman farklılığının olmasından ötürü kapatılmıştır. 2009 yılında hac görevlerini yerine getiren Şii hacılar Suudi din polisleri tarafından tutuklanmış ve on beş yaşında ki Şii hacı’ya göğsünden ateş edilmiştir. Ayrıca aynı yılda Kuran kursları düzenleyen Şii kadınlar doğu bölgesinde hapsedilmiştir.³⁸ Bütün bunlar yukarıda belirtilen madde 2.2 ve madde 3.2’ ye ters düşmektedir.

---

³⁴ CNN ireport, *The Persucution of Shia Muslims in Saudi Arabia*, <http://ireport.cnn.com/docs/DOC-1015700>,

Erişim tarihi, 23.09.2016.

³⁵ United Nations General Assembly Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, 18 Aralık 1992.

³⁶ United Nations General Assembly Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, 18 Aralık 1992. Madde 2.2.

³⁷ United Nations General Assembly Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, 18 Aralık 1992. Madde 3.2.

³⁸ CNN ireport, *The Persucution of Shia Muslims in Saudi Arabia*, <http://ireport.cnn.com/docs/DOC-1015700>,

Erişim tarihi, 23.09.2016.

Uluslararası Çalışma Örgütü

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün iki sözleşmesi iş sektöründe ayrımcılıkla ilgilidir: UÇÖ sözleşmesi no:111 "Ayrımcılık (İş ve Meslek)" ve UÇÖ sözleşmesi no:100 "Eşit Ücret". Uluslararası Çalışma Örgütü'nün bu iki sözleşmesi Suudi Arabistan Yönetimi tarafından imzalanmıştır.³⁹

Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesi no: 111. 'Ayrımcılık (İş ve Meslek)'⁴⁰

Madde 1: "Bu sözleşme bakımından 'Ayrım' deyimi;

İrk, cinsiyet, din, siyasal inanç, ulusal ve sosyal menşe bakımından yapılan iş veya meslek edinmede veya edinilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan her türlü ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutmayı,

İlgili üye, memleketin varsa temsilcisi, işçi ve işveren teşekkülleri ve diğer ilgili makamlara istişare etmek suretiyle tespit edeceği, meslek ve iş edinmede veya edinilen iş veya meslekte tabi olunacak muamelede eşitliği yok edici veya bozucu etkisi olan her türlü ayrılık gözetme, ayrı tutma veya üstün tutmayı, ifade eder."⁴¹

Ancak yukarıda belirtilen Maddenin aksine Suudi Arabistan'da Şiiiler Ulusal Muhafız birliğine asla kabul edilmemektedirler.⁴² Ocak 2010 yılında ise Şii yargıç Şeyh Hasan Hamseen Suudi yargıç sisteminin aleyhine yapılan gösterilerde bulunduğu için görevinden azledilmiştir.⁴³

Madde 2: "Yürürlükte bulunan bu sözleşmeye üye ülkeler, ulusal şartlara ve tatbikata uygun metotlarla; bu sözleşmede ele alınan anlamda her türlü ayrımı ortadan kaldırmak amacıyla iş veya meslek edinmede ve edilen iş veya meslekte tabi olunacak

---

³⁹ Anya Clarkosn, *a.g.e.*, s.10.

⁴⁰ International Labour Organization Convention no.111 on Discrimination (Employment and Occupation) (25 Haziran 1958'de kabul edilmiş ve 15 Temmuz 1960'da yürürlüğe girmiştir.)

⁴¹ International Labour Organization Convention no.111 on Discrimination (Employment and Occupation), 25 Haziran 1958. Madde 1.

⁴² Toby Matthiesen, Saudi Arabia's Shia Problem, Foreign Affairs, 7 Mart 2012.

⁴³ Global Security, Saudi Arabia-Shia, <http://www.globalsecurity.org/military/world/gulf/sa-shia.htm>, Erişim Tarihi, 25.09.2016.

muamelede eşitliği geliştirmeyi hedef tutan milli bir politika tespit ve takip etmeyi taahhüt eder”.⁴⁴

Nitekim yukarıda belirtilen Maddelerin ihlali ile ilgili verilen somut örneklerden görüldüğü gibi Suudi Arabistan yönetimi eşitliği geliştirmeyi hedef tutan bir politika tespit ve taahhüt etmeği üstelenmekte ancak kendi ülkesinde bu politikanın aksini gerçekleştirmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü Anayasası'nın 24. Maddesi işverenlerin ve işçilerin derneklerine herhangi bir sözleşmede başarısız olduğuna inandığı örgütün üyesi olan her bir devlete karşı dava açma izni vermektedir.⁴⁵ Suudi Arabistan'ın Şii Müslümanlara olan muamelesi bu sözleşmenin açık ihlalidir. Suudi Arabistan'a karşı ilgili madde gereğince herhangi bir dava açılmamıştır.⁴⁶

---

⁴⁴ International Labour Organization Convention no.111 on Discrimination (Employment and Occupation), 25 Haziran 1958, Madde 2.

⁴⁵ Constitution of the International Labour Organization (1 Nisan 1919'da kabul edilmiş, 28 Haziran 1928'de yürürlüğe girmiştir. Madde 24.

⁴⁶ A. Clarkosn, *a.g.e.*, s.10.

BÖLÜM 2: SUUDİ KRALLIĞININ SOSYAL YAPISI VE ŞİİLER'İN BURADAKİ TARİHİ SÜRECİ

2.1. Mezhep Haritası Bakımından Suudi Arabistan'ın Coğrafi Konumu

Suudi Arabistan çeşitli mezheplerden, bölge ve kabilelerden oluşan bir ülkedir. Bünyesinde bulunan bu çeşitlilik 1932 yılında 'Suudi Arabistan Krallığı' olarak ilan edilen tek bir siyasi çatının altında birleştirilmeye çalışılmıştır. Buna rağmen çoğulcu realite Suudi Arabistan'ın bugünkü zamanına kadar pek bir değişikliğe uğramamıştır. Bu yüzden krallığı oluşturan bölgelerin sahip olduğu özellikler varlığını aynı şekilde sürdürmüştür. Nitekim çeşitli kültürel ve toplumsal örgülerin 'Vehhabi' kalıbı içerisinde eritilerek yeniden yapılandırılması yönünden önemli derecede çalışmalar yapılmaktadır.

Suudi Arabistan Krallığının mezhep haritası bakıldığında bu haritanın Ortadoğu coğrafyasının siyasi haritasına da uyum sağladığı görülmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında ise Suudi Arabistan toplumu, karşımıza azınlıkların genel nüfusun üçte birini geçmediği bir toplum olarak çıkar. Bu bakımdan mezhep haritasına göre ayırdığımız zaman Suudi Arabistan dört ana bölgeden oluşmaktadır.⁴⁷

1. Orta Bölge (Necid)

Necid Vehhabiliğin ortaya çıktığı, Selefi ve Vehhabi doktrinli Hanbeli mezhebinin ağırlık bastığı bir bölgedir. Buraya mensup ulema devletin resmi müesseselerinin ana sütununu oluşturmaktadır. Suudi krallığının dini çehresi başka hiç bir dini akımın katkısı olmadan burada çizilmektedir. Genellikle arka planında siyasi nedenlerin olması sebebiyle araştırmacılar tarafından pek dikkate alınmasa da resmi istatistiklere göre bölgenin nüfusu Suudi krallığının toplam nüfusunun %32'sini oluşturmaktadır. Bölge halkı Krallık topraklarının %36'sını kapsamaktadır. Ayrıca Abdülaziz bin Suud tarafından işgal edilmeden önce bu arazide Şimr kabilesinden İbnu'r Reşidin himayesinde Şiiler de bulunmaktaydı. Ancak Kral Abdülaziz bin Suud Şimr kabilesine savaş açmak için buradaki Şii nüfusu neden olarak göstermiş ve bölgeyi işgal ettikten sonra Şiilerin buradaki varlığına son vermiştir.

⁴⁷ Hamza el-Hasan, *Suudi Arabistan'ın Mezhep Haritası*, YDH, 17 Ağustos 2006.

2. Batı Bölgesi (Hicaz)

Hicaz halkı Suudi Arabistan nüfusunun yaklaşık %32.87'sini, topraklarının ise %20'sini kapsamaktadır. Bölgede genel olarak Maliki ve Şafi mezhep üyeleri çoğunluktadır. Bunun yanında Hicaz'da diğer İslami mezheplere mensup küçük dini gruplarda vardır. Bu gruplardan Zeydi ve Caferi Şiiilerinin Medine'de ve bölgeye mensup Yenba'da, Keysaniye, Şiasî ve Sufî gruplara rastlanmaktadır. Seyid Muhammed Alevî el-Maliki gibi dini sembolleri ve kendine has dini otoriteleri bulunan Hicazlıların dini görüşü Mısır'ın el-Ehzer üniversitesinin ekolüne yakındır. Bu bölgede bulunan vatandaşların Körfez, Suriye ve diğer ülkelerdeki dini şahsiyetlerle ilişkileri olmasına rağmen bölgenin dini kararları oluşturma fonksiyonu kayıp olmuştur.⁴⁸

3. Güney Bölgesi (Asir, Ceyzan ve Necran)

Suudi Arabistan'ın resmi mezhebi durumunda olan Vehhabilik de dâhil tüm İslam mezheplerinin bulunduğu krallığın güney bölgesi kabile ve mezhebi yapı açısından biraz karmaşıktır. Suudi Arabistan'daki toplam nüfusunun yaklaşık yarım milyon olduğu ve kendilerine has dini otoritesinin bulunduğu İsmailî mezhebi mensupları Necran'da çoğunluğu oluşturmaktadır. Ayrıca Güney bölgesinde Zeydi mezhebi de etkindir. Ancak bölgede başka dinsel ekollerin etkin olmamasından dolayı Vehhabilik bu bölgede yayılmıştır.

4. Doğu Bölgesi (Katif, El-İhsa)

Suudi Arabistan'ın Doğu bölgesi sayılan Katif ve El-İhsa'da nüfusun çoğu Caferî Şiiilerinden oluşmaktadır. Özellikle 1930'larda petrolün keşfinden sonra krallık nezdinde bölgenin stratejik önemi artmıştır.⁴⁹ Bölge asırlardan beri birçok çeşitli dini akımlara ev sahipliği yapmıştır. Geçen asrın ortalarına kadar buradaki varlığını sürdüren akımların başında günümüzde belirli aileler bulunmaktadır. Örneğin; Şafi mezhebi 'Abdülkadir Ailesi', Maliki mezhebi 'Mübarek ailesi', Hanefiler de 'Molla ailesi' gibi aileler bu bölgede varlığını sürdürmektedir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, aslında bölgesel anlamda Suudi Arabistan'a belirli bir mezhebi çoğunluğun hâkim olmadığını söylemek mümkündür. Ayrıca Suudi

⁴⁸ H. el-Hasan, *Suudi Arabistan'ın Mezhep Haritası*, YDH, 17 Ağustos 2006.

⁴⁹ Matthiesn. T, *Sectarian Gulf: Bahrain, Saudi Arabia and Arab Spring That Wasn't*, California 2013, s. 3.

yönetiminin çeşitli dini akımların varlığını gizleme amacıyla dışarıya yansıtmaya çalıştığı içerideki dini bütünlük imajı gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü devletin çeşitli akımlara sahip toplumsal haritası böyle bir hakikati yansıtmaktadır.⁵⁰

2.2. Suudi Arabistan'ın Nüfus Özellikleri ve Azınlıkların Genel Nüfus Arasındaki Yeri

2015 yılı verilerine göre Suudi Arabistan ek olarak dokuz milyon yabancı göçmen dışında 20,65 milyon nüfusa sahiptir. Ayrıca ülkede yaklaşık iki milyona yakın yasadışı göçmen bulunmaktadır.⁵¹ Nüfusun %90'nı Araplardan, %10'u ise İranlı, Endonezyalı, Hintli ve Afrikalıdan oluşmaktadır. Homojen bir nüfusa sahip olan Suudi Arabistan'da yüksek derecede sosyal tabakalaşma vardır. Bütün vatandaşların aynı dil, din ve kültürü paylaşmadıkları, çeşitli kültür ve alt gruplara sahip olan toplumlarda ortaya çıkan sorunlar Suudi Arabistan'da da görülmemektedir. Suudi toplumunun yıkıcı etkilerinin dışında kalmasının nedeni, Krallıkta bulunan kutsal yerlere olan sorumluluk duygusunun olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda yola çıkarsak dinin Suudi toplumunda önemli bir bütünleştirici rol oynadığını söyleyebiliriz. Bütün Suudi vatandaşları (az sayıda nüfusa sahip olan Yahudi, Hristiyan ve Budistler hariç) Müslümandır ve bunların çoğunluğu da Sünni mezhebinin mensuplarıdır.⁵²

Nüfus açısından bakıldığında Suudi Arabistan nüfusu üç kategoriye ayrılmaktadır. Şöyle ki ilk iki kategori yerli, üçüncüsü ise yabancılardan oluşmaktadır. İlk kategoride kabileler, ikincisinde ise şehir, kasaba ve köylerde yaşayan yerli insanlardır. Üçüncü kategoriyi ise krallıkta yaşayan ve çalışan yabancılar oluşturmaktadır. Yabancı nüfusta kendi aralarında Arapça konuşan ve Arapça konuşmayan olarak iki gruba ayrılmaktadır.

Genel nüfus içerisinde Müslüman olmayanlar genellikle ülkenin çeşitli sektörlerinde çalışmak için gelen işçiler, diplomatlar ve uluslararası ticarete çalışanlardır. Müslüman olmayan nüfusun kendi ibadetlerini kendine evlerinde yapmaları zorunludur. Çünkü krallıkta cami hariç herhangi bir ibadet yerinin bulunması yasaktır.⁵³

⁵⁰ H. el-Hasan, Suudi Arabistan'ın Mezhep Haritası, YDH, 17 Ağustos 2006.

⁵¹ "Saudi Arabia Population 2015, WPR. 19 Ekim 2014", <http://worldpopulationreview.com/countries/saudi-arabia-population/>, Erişim tarihi 21.06.2015.

⁵² Özge Koyun, "Suudi Arabistan'daki Petrol Gelirlerinin Sosyal Yapıya Etkisi", Yüksek Lisans tezi, İstanbul 2006, s. 67-68.

⁵³ Ö Koyun, *a.g.e.*, s. 68.

Petrol Endüstrisinin yoğun olduğu doğu eyaletinde ise nüfusun %75'ini oluşturan Şiiler yaklaşık iki yüz yıldır Vehhabiler'in baskısı altında sindirilmiş durumda yaşamaktadırlar. Suudi toplumu içerisinde yaşayan iki diğer grup ise Hicazlılar ve Asırlılar'dır. Krallıkta yürürlükte olan katı Şer'i hükümlerin yerine demokratik ilkelerin geçerli olmasını savunan kişiler çok azdır. Bu çerçeveden bakıldığında Suudilerin büyük bir kısmının Suudi otoritesini ve muhafazakâr Vehhabi-İslami kuralları kabul ettiği görülmektedir.⁵⁴

2.3. Krallığın Sosyal ve Toplumsal Yapısı

Suudi Arabistan dışarıdan bakıldığında homojen yapıya sahip olan bir devlet gibi gözükse de aslında Suudi Arabistan hatta Arap yarım adası tarih boyunca bize farklı bir gerçeği yansıtmıştır. Nitekim özelde Suudi Arabistan, genelde Arap yarım adasının hiç bir zaman homojen bir yapıya sahip olamadığı söylenebilir. Nitekim Suudi Arabistan çeşitli kültürleri, mezhepleri, etnik grupları ve dini akımları kendi içerisinde barındırmaktadır. Bunun yanı sıra Suudi Arabistan'ın sosyal yapısı yüksek derecede kültürel homojenlik ve aynı derece sosyal tabakalaşma ile tanımlanmaktadır.⁵⁵ Suudi Arabistan'da 'gelenek' kavramı sosyal yapının oluşumunda her zaman önemli rol oynamıştır.⁵⁶ Bu 'gelenek' ailenin Suudi sosyal yapının temelini oluşturmasıyla modern döneme kadar taşınmaktadır.⁵⁷

Krallığın doğu bölgesinde İran, Yemen ve Bahreyn'inin yanı sıra diğer Körfez ülkeleri ve Hindistan ile kültürel bağları olan Şii nüfus yaşamaktadır. Krallığın diğer arazilerinde ise komşu devletlerle daha sıkı kültürel bağları olan nüfus yaşamaktadır. Bu açıdan bakıldığında Suudi Arabistan'ın sosyal tabakalaşması nüfus çeşitliliğine bağlıdır.⁵⁸

Nüfus çeşitliliği açısından bakıldığında Arap devletlerinin birçoğunda olduğu gibi Suudi Arabistan'da da üç farklı sosyal sınıf bulunmaktadır. Bu sınıflardan üst sınıf

---

⁵⁴ T. Erdoğan, *a.g.e.* s.148-149.

⁵⁵ Diversity and Social Stratification”, *Saudi Arabia Country Studies*. <http://countrystudies.us/saudi-arabia/20.htm>, Erişim tarihi 21.06.2015.

⁵⁶ Tim Niblock, *State, Society and Economy in Saudi Arabia*, University of Exter press, London, 1982, s.76.

⁵⁷ Journal of Homeland Defense & Security Information Analysis Center”, *Saudi Arabia: Culture and Social Customs*, the USA, 13 June 2014, s.1

⁵⁸ “Diversity and Social Stratification”, *Saudi Arabia Country Studies*. <http://countrystudies.us/saudi-arabia/20.htm>, Erişim tarihi 21.06.2015.

kraliyet ailesini, krallıkta olan kıdemli aileleri ve aile geçmişinde varlıklı insanların yer aldığı insanları içermektedir. Orta sınıf, devlet dairelerinde çalışan işçileri, askeri güçleri ve orta düzeyde mal varlığına sahip özel iş adamlarından oluşmaktadır. Alt tabakadaki işçiler ve fakir insanlar ise son sınıfı oluşturmaktadır. Bedeviler ise bu sınıfların hiç birinde yer almamaktadırlar, aksine onlar Arap geleneklerini koruyan bağımsız Araplar olarak görülmektedirler. Suudi Arabistan'ın Amerikalı ve Avrupalı yabancı ikamecileri ise üst sınıf olarak görülmekte ve hatta Suudi elitini aşan üst düzey bir hayat yaşamaktadırlar.⁵⁹

Suudi sosyal yapısı incelendiğinde, bu yapının bireyden daha çok grubu ön planda tuttuğu göze çarpmaktadır. Aile ve aşiret sosyal hayatın merkezi durumundadır. Suudiler büyük ailelere sahip olma, kendi aileleriyle birlikte ya da onlara yakın olma eğilimindedirler. Suudilere göre bu tür bir davranış sosyal ağların geliştirilmesinde önemli etkiye sahiptir. Bu tür sosyal ağlar ihtiyaç durumunda ailelere yardım sağlamayı kolaylaştırmaktadır. Ayrıca onlar kendi mirasları ve aile geçmişleri konusunda her zaman özel bir hassasiyete sahiptirler. Sosyal yapının önemli bir kısmını oluşturan iş sektöründe ise kendi arkadaşlarıyla beraber çalışmak ve beraber çalışmaya teşvik sıradan bir hal almış durumdadır. Zira onlar iş sektöründe daha çok tanıdıkları ve güvendikleri insanlarla çalışmayı tercih etmektedirler.⁶⁰

Suudi Arabistan kültürünün tanımlanmasında bir diğer önemli faktörün ise din olduğunu söylemek mümkündür, din Suudi Arabistan kültürünün tanımlanmasında son derece önemli bir rol oynamaktadır. Nitekim Suudi Arabistan dünyada ikinci en büyük din olan İslam'ın doğuş yeridir. Ayrıca Suudi Arabistan Mekke ve Medine'de bulunan İslam dininin en kutsal iki şehrine ev sahipliği yapmaktadır. Suudi Arabistan nüfusunun büyük kesimi Sünni Müslümanlardan oluşmaktadır. Devletin resmi dini İslam olduğundan beri yönetim, özellikle Vehhabi (aşağıda detaylıca ele alınmaktadır) düşüncesini tüm krallıkta hayatın tüm alanları üzerinde etkinleştirmek için Vehhabi-İslam kurumlarına siyasi ve maddi destek sağlamaktadır.⁶¹ Suudi Arabistan toplumsal ve sosyal yapısının daha iyi anlaşılması için Suudi toplumunda bulunan ve sosyal

---

⁵⁹ Echo Depiction, *Arab Social Structure*, , 3 Mart 2010.

⁶⁰ A. Fischer and Anthony Manstead, *The Relation Between Gender and Emotions in Different Cultures*. A. H. Fischer (ed.) Cambridge university press, 2000. s. 71-94.

⁶¹ John Esposito, *Islam in Saudi Arabia*, Oxford dictionary of Islam, Oxford University press.2003.

yapısını oluşturan farklı mezhep, din ve ırka sahip olan gruplar aşağıda ayrı ayrı incelenmiştir.

2.3.1. Vehhabilik İnancı ve Suudiler

Vehhabilik 18.yüzyılın ortalarında Arap yarımadasının merkezi sayılan Necid’de ortaya çıkmış ve kısa bir süre içerisinde güçlü, dini-siyasi bir harekât olarak tüm ülkeye yayılmıştır. Fakat bugün bu dini-siyasi harekâtın Suudi Arabistan’ın resmi mezhebi olduğu görülmektedir.⁶² Mezhebin kurucusu 1703 tarihinde dünyaya gelen Teym kabilesinden olan Muhammed bin Abdülvehhab bin Süleyman’dır.⁶³

İbn Abdülvehhab’ın görüşlerinin temelini tevhit anlayışı oluşturmaktadır. Ona göre tevhit; ibadeti Allah’a tahsis etmek, sadece ona has kılmaktır. O tevhidin sadece teorik yönünü ele almamış, aynı zamanda pratik yönünü de ön plana çıkarmıştır. Onun doktrininde büyük bir önem taşıyan diğer konu ise bidattır. Ona göre bidat’ı-hasene diye bir ayırım batıldır.⁶⁴ Allah’ın kitabı, Kuran’a ve Resul’ün sünnetine dayanan davet ise Selefi davetidir. Bu davet İslam’ın ana kaynakları olan Kuran ve Peygamberin Sünnet’ine dönüş olarak kabul edilmektedir ve İslam’ın aslında olmayan ve Hz. Peygamber’in ölümünden sonra ona ithaf edilen tüm bidat inançlarından arındırılmış bir İslam’dır.⁶⁵

Muhammed bin Abdülvehhab’ın ilim hayatına bakıldığında ise temel İslami ilimlerini babasından öğrenmiş, daha sonra eğitimini devam ettirmek için Medine’ye gitmiş ve eğitimine şehrin ulemasının yanında devam etmiştir. Ulemaya olan muhalefeti ve itikatla ilgili bazı konular üzerindeki şahsi yorumları yüzünden Medine şehrinden çıkarılmıştır. Daha sonra Irak’a gelmiş ve Basra şehrinde ilmi hayatını Şeyh Muhammed Mecmüi’nin düşüncelerini benimseyerek devam ettirmiştir. İlk tevhide daveti de burada başlamış ve insanları sünnete çağırmıştır. Müslümanlara dinleri hakkında gerekli bilgileri direk Kuran ve Sünnet ’den öğrenmeleri gerektiğini söylemiş, hatta bu konuda orada bulunan âlimlerle münakaşa ve müzakerelerde bulunmuştur. Ancak İran kökenli Basra uleması onun fikirlerine karşı çıkmış ve onu şehir dışı

⁶² İsmigül Çetin, “Vehhabilik”, <http://www.tariharastirmalari.com/vehhabilik.html>, Erişim tarihi 21.06.2015.

⁶³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu basımevi, 1988, VI/I, s. 441.

⁶⁴ Türkel Rifat, “Wahhabism in terms of its effects (sample of the countries other than Saudi Arabia)”, *International Journal of Social Sciences*, Cilt 6, ss. 619-718, s. 701-702, October 2013.

⁶⁵ Ebu Umeyr bin Muhammed et-Turki , *Tevhid İmamı Muhammed bin Abdulvehhab*, Kitab ve Sünnete Davet Yayınları 2013, s. 7-14

etmiştir. Irak'tan sonra Şam'a taşınan Şeyh için burada ılımlı bir ortamın olmasının yanı sıra hayatındaki zorluklar ve alışılmadık inancı yüzünden orada da kalamamış, Necd'e babasının yanına dönmüş ve hayatını burada sürdürmüştür.⁶⁶

Vehhabilik lakabına bakıldığında ise bunun Selefi akidesini benimsemiş insanlar için Şeyh Muhammed bin AbdülVehhab'ın babasının adına nispeten kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Vehhabilik tam olarak farklı bir mezhep midir yoksa Selef mezhebine geri dönmek ve İbn-i Teymiyye mesleğinin devamı mıdır? “Vehhabiler: “Biz itikatta selef, amelde Hanbeli mezhebindeyiz; esasen Ahmet bin Hanbel itikat hususunda Selef mezhebinin nasçı (Eseriye) kolunu temsil eder, onun amelde de yolu budur, bu yüzden biz amelde ve itikatta Hanbeliyiz, Vehhabilik diye bir şey yoktur, Muhammed bin Abdülvehhab ise ilmen ve fiilen bu mezhebi yenileyen bir şeyhülislam olmaktan başka bir şey değildir” derler.⁶⁷

Selef mezhebi, Peygamber devrindeki dini hayatın sahabeler ve sonraki tabiiiler tarafından icma suretiyle naklen ve fiilen getirdikleri yolun adıdır. Bu istikamette akla kıymet verilmemiş, içtihat ve rey ret edilmiş değildir.

Türk tarihinde ise Vehhabiliğe “Haricilik Hareketi” olarak bakılmış ve aynı şekilde isimlendirilmiştir. Geneline bakıldığında imanlarındaki taassup ve kendi inançlarından olmayanları kâfirlik ve müşirlikle suçladıkları için Vehhabilik'le Haricilik arasında benzerlikler bulmak mümkündür. Ayrıca Harici 'de olduğu gibi Vehhabilik'te de Kuran ayetlerini tefsir kullanmadan, olduğu gibi anlama meyili vardır.⁶⁸

Vehhabilik 18. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar uzanan zaman diliminde Sünni İslam'la pek çok kez şiddetli savaşlar, bazen de geniş bir edebi polemik tartışmalar yüzünden karşı karşıya gelmiştir. Ancak Suudi Arabistan'dan farklı olarak İslam dünyasının diğer kısımlarında Vehhabi olmayan ulemanın, İslam toplumlarının tarihi

⁶⁶ <http://www.al-islam.org/new-analysis-wahhabi-doctrines-muhammad-husayn-ibrahimi/life-account-shaykh-ibn-%E2%80%98abd-al-wahhab>.

⁶⁷ Yörükkan Yusuf Ziya, “Vahhabilik”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat fakültesi dergisi*, 1953, s. 52.

⁶⁸ Ecer V.A., *Tarihte Vehhabi hareketi ve etkileri*, Ankara, Avrasiya stratejik araştırmalar merkezi, yayınları, 2000, s. 7.

zaman içindeki gelişimiyle ilgili Vehhabi düşünceleri asimile etmesiyle sonuçlanan salt bir entelektüel etki yapmıştır.⁶⁹

Vehhabilik ile Suudi Hanedanı'nın Arabistan'da yükselişi arasındaki ilişkiye bakıldığında Suudi Hanedanı'nın Arabistan'da yükselişi Muhammed bin Suud'la Vehhabiliğin kurucusu Muhammed bin Abdülvehhab arasında yapılan ittifaktan sonra büyük bir hızla ilerlemeye başlamıştır. Muhammed bin Suud Suudi Arabistan Devleti'nin ilk kurucusudur. Muhammed bin Suud Dirr'iyye'de doğmuştur. Muhammed bin Suud'un ait olduğu Ali-i Munkir aşiretinin atalarından biri olan Mani bin Münkir, yaşadığı Arap Yarımadası'nın doğusundan şuan ki Riyad bölgesinde yaşayan akrabası İbn-i Dirr'in yanına göç etmiştir. Akrabası olan İbn-i Dirr sonradan Dir'iye olarak adlandırılacak bölgeyi ona vermiş ve bundan sonra Dirri'yenin Emirliği bu ailenin elinde kalmıştır. Muhammed, babası Suud bin Muhammed'in ölümünden sonra Dir'iyye emirliğine getirilmiştir.⁷⁰

Muhammed bin Suud'un Emir oluşundan yaklaşık 50 sene sonra baba yurdu Uyeyne'de kendi aleyhine yapılan propaganda sonucu 1774'te Muhammed bin Abdülvehhab, Muhammed bin Suud'un emir olduğu Dirriyye'ye göç etmiştir. Burada Suud ailesinden bir evlilik yapmıştır. Bundan sonra onun siyasi ve teolojik kavramları siyasi ve dini bir uyanış hareketinin ideolojisini temelini oluşturmuştur. Şöyle ki Abdülvehhab sahip olduğu inancı siyasi bir akide şeklinde formüle etmiştir. Ona göre "Halife mevkiindeki kişiye itaat edilmelidir ve ona karşı isyan yasaklanmalıdır" şeklinde görüş bildirmesine rağmen onun akidesi farklı bir tarihsel rol oynamıştır. Hükümdara itaat ön şart olarak konulsa da Osmanlı'ya muhalefet meşru görülmüştür. Çünkü Abdülvehhab'a göre İslam'ın ve halifeliğin gerçek devamcısı Osmanlı değildir. Osmanlı Devleti'ne muhalefetin sebebi modernist olmaları ve gerçek İslam'ı saptırmalarıdır.⁷¹ Muhammed bin Abdülvehhab'ın bu görüşleri Arap Yarımadası'nı siyasi bakımdan birleştirmeye çalışan Muhammed bin Suud için gayet güzel bir fırsat yaratmıştır. Bunun tabii bir sonucu olarak Muhammed bin Suud İslam dininde bir reform hareketinin kurucusu sayılan Muhammed bin Abdülvehhab ile birleşerek Vehhabiliği kabul etmiş ve 1744

⁶⁹ Esther Peskes, çev.Mehmet Çelenk, "18. Asırda Vehhabilik", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat fakültesi Dergisi*, cilt 12, sayı 2, 2003, ss. 413-429, s. 414.

⁷⁰ Mustafa Bostancı, "Suudi Arabistan Devleti'nin kuruluşu ve Türkiye-Suudi Arabistan ilişkileri (1926-1990)", *Yayınlanmamış Doktoraz tezi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013. s. 37-38.

⁷¹ Tuba Erdoğan, "Modern Suudi Arabistan Devleti'nin doğuşu", (Yüksek Lisans tezi) Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 15-16.

yılında anlaşma yaparak mezhebin yayılması için askeri ve siyasi manevralara başlamıştır.⁷² Bu antlaşma ile ilk Suudi Arabistan devleti kurulmuş ve Arabistan'da Suudilerin yükselişinin başlangıcı olmuştur.

Abdülvehhab'ın eski müritlerinin de kendilerine katılması ile daha aktif hale gelen Muhammed bin Suud ve Muhammed bin Abdülvehhab bedevi Arap kabilelerine zorla mezheplerini kabul ettirip ilk olarak Riyad'ı ele geçirerek, sonraki 40 senelik bir dönemde Vehhabiliğin tüm Necid bölgesinde yayılıp bedeviler tarafından benimsenmesini sağlamışlardır. 1785'de Muhammed bin Suud Vehhabilik sayesinde Hicaz, Şam ve Irak çevresindeki birçok halkı idaresi altına almıştır.⁷³

1796 senesine gelinceye kadar Necid bölgesinde yalnız bir kabile hariç tüm kabileler Vehhabilerin saflarına katıldı. 1801'de Necef'te öldürülen bazı Vahhabi tüccarlar bahanesiyle Vehhabiler Kerbela'ya girmiş ve yaklaşık beş bin kadar Şii'yi katlederek Hz. Hüseyin'in türbesini tahrip etmiş ve şehri yağmalamışlardır. Bunun üzerine Süleyman Paşa harekete geçmiş ancak netice almadan vefat etmiştir.⁷⁴ 1802'de Taif Vehhabiler tarafından ele geçirilmiştir. Bağdat valisinin geç kalması üzerine Mekke üzerindeki baskıdan Şerif Cidde'ye çekilmek zorunda kalmıştır. 1803'te Suud bin Abdülaziz'den halka eman vermesi şartıyla yazılı teminat alan Mekke Şerifi onların şehire girebileceklerini bildirmiş ancak, babası Muhammed bin Suud'un ölümünden sonra iktidara gelen (1803) Suud bin Abdülaziz bunu fırsat bilerek Mekke'yi işgal etmiştir. Mekke'de bazı değişiklikler yaptıktan sonra Vehhabi inancına göre Suud bölgeden ayrılmıştır. Bundan sonra şehirde dini anlamda büyük değişiklikler yapılmıştır. Mekke'nin işgali ile büyük bir hüsrana uğrayan Osmanlı, derhal Şam, Bağdat ve Halep valilerini harekete geçirmiştir. Bunun üzerine Cidde gümrüğünden Vehhabi tüccarlarından vergi alınmaması şartıyla Mekke'nin işgali geçici olarak kaldırılmıştır.⁷⁵ Kısa bir zaman sonra Vehhabiler 1804'de Medine'yi ve 1806'da ise yeniden Mekke'yi işgal etmiş ve bununla da tüm Hicaz Vehhabilerin iktidarı altına girmiştir. Mekke'deki başarılarının ardından Yemen, Irak ve Bağdat'a yürüyüşler

⁷² Sevim S., "Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerinde arap milliyetçiliğinin doğuşu", Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 34.

⁷³ Kurşun Zekeriya, *Osmanlı'ya karşı Arap-İngiliz tezgahı, Tarih ve Medeniyet*, İstanbul 1996, s. 47.

⁷⁴ Kurşun Zekeriya, *Osmanlı Devlet İdaresinde Hicaz*, Osmanlı, s. 34-35.

⁷⁵ E. Tuğba, a.g.e. s. 20-21.

düzenleyen Vehhabiler bu topraklarda büyük başarı elde edemeyip vergi almakla yetinmişlerdir.

Devam eden Vehhabi saldırganlığı Osmanlı'nın Vehhabilere karşı savaş açmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Çünkü Osmanlı Hicaz bölgesine İslam'ın iki kutsal şehri olan Mekke ve Medine'nin orada bulunmasından dolayı oldukça büyük önem vermiştir. Halife Vehhabilere karşı savaşması için Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'ya emirler göndermiştir. Fransız işgalinden sonra Mısır'da istikrarlı bir yönetim kurmaya çalışan Mehmet Ali Paşa bu emirleri 1811'e kadar yerine getirmemiştir. Artan baskılar sonucu Mehmet Ali Paşa Suudi-Vehhabi birliğine karşı İbrahim Paşa önderliğinde ordu göndermiştir. Ancak 1814'de Abdulaziz öldü ve yerine oğlu Abdullah bin Abdulaziz geldi. İbrahim Paşa ise yaklaşık 7 sene devam eden savaşların ardından 1818'de Necd ve Hicaz'ı Vehhabi işgalinden kurtarmıştır. Mısır'a götürülen Abdullah sonra İstanbul'a gönderilerek idam edilmiştir.⁷⁶ Böylece Suudi Hanedanlığı son bulmuş oldu.

Mehmet Ali Paşa'ya ait kuvvetlerin geri çekilmesinden sonra İmam Türki bin Abdullah bin Muhammed bin Suud 1823 tarihinde Suudi hanedanlığını geri getirmek için yeni bir mücadeleye başlamış ve 1823 yılında ikinci Suudi Devleti'ni kurulmuştur. Onun kurduğu bu devlet 1891 senesine kadar devam etmiştir. Bu zaman zarfında Suudi Hanedanı ile Riyad'ı iktidarı altında bulunduran, Raşidiler arasında şiddetli mücadeleler devam etmiştir. 1891 yılında Mulay'da Raşidi ve Gasimiler arasında patlak veren savaş Raşidiler'in zaferiyle sonuçlanmıştır. Bu savaşta Osmanlılar Raşidi'leri desteklemiş, savaş sonucu ikinci Suud Devleti'nin varlığı sona ermiş ve Suud ailesi kalmakta olduğu Riyat kentinden Raşidi ailesi tarafından Kuveyt'e sürgün edilmiştir.⁷⁷

1902 yılında Suud ailesi yeniden Necd bölgesine dönmüştür. Genç Abdülaziz Riyad yönetimini alan ve orada idarecilik kuran Raşidi ailesinden babasının mirasını geri almaya karar vermiştir. Abdülaziz 1902 yılında bir gece kendisine eşlik eden 40 kişiyle beraber Masmak kale olarak bilinen şehir garnizonunu geri almak için Riyad'a yürüyüş yapmıştır. Bu efsanevi olay Modern Suudi Devlet'inin kurulmasına damgasını vurdu.⁷⁸ Oğlunun zaferinden sonra Abdülaziz'in babası Abd el-Rahman Riyad'a döndü. İbn Suud âlimleri ve şehir liderlerini toplayarak onları babasını desteklemeleri için sıkıştırdı.

⁷⁶ Madawi Al-Rasheed, *The history of Saudi Arabia*, UK, 2002, s. 22-23.

⁷⁷ M. Al-Rasheed, a.g.e. s. 24.

⁷⁸ Royal Embassy of Saudi Arabia information office, *History and Government*, Washington, s. 6.

Ancak babası İbn Suud'u emir ilan etti ve vatandaşlar ona sadakat yemini ettiler. 1904 senesine gelindiğinde İbn Suud, sınırları Raşidi'lerin kalesi olan Cebel Şammar'a kadar uzanan bütün merkezi Necid'in yönetimini geri aldı. 1906'nın Nisan ayında ise Necd'e yakın bir yerdeki çarpışmada İbn Raşid'in öldürülmesiyle İbn Suud'la İbn Raşid arasındaki savaş sona erdi.⁷⁹

Raşid oğullarının Suudi ailesi karşısındaki bu yenilgileri Osmanlı'yı harekete geçirmiştir. Osmanlı'nın harekete geçmesinin diğer bir nedeni ise İngilizlerin bölgede güçlenerek Arapların Osmanlı'ya olan bağlılığını ortadan kaldırmaya çalışmasıdır. Bu zaman zarfında Abdülaziz bin Suud'la Osmanlı padişahı arasında mektuplaşmalar yapılmıştır. Bu mektuplarda İbn Suud'un yazdığı şu ifadeler dikkat çekici olmuştur. “ Ben Allah'ın Gölgesinin her arzu ve emrine amadeyim, Ben, efendimiz yüce Halife'nin sadık bir kuluyum.” İkili ilişkiler arasında yaşanan bu gelişmelerden sonra Osmanlı Devleti Abdülaziz'in babası Abdurrahman'a merkezi Riyad olmakla beraber Ariz, Veşm ve Sudeyr ile civarının kaymakamlığını vermiştir. Suudi Hanedanlığı bu unvanını Birinci Dünya Savaşı başlayana kadar sürdürmüştür. 1910'lardan sonra Osmanlı'nın idaresi altındaki diğer topraklarda çıkan kargaşalar nedeniyle Osmanlı bu bölgeden askerlerini geri çekmek zorunda kalmıştır. Bunun tabii bir sonucu olarak Necid kaymakamı Abdurrahman bin Suud Hasa ve Katif dâhil olmak üzere bölgenin kontrolünü ele geçirmiş ve böylece Raşidi hanedanlığının bölgedeki etkinliği tamamıyla ortadan kaldırmıştır.⁸⁰

1914 Birinci Dünya Savaşı arifesinde Hüseyin bin Ali Mekke Şerifi idi. Osmanlılar Hüseyin'in Şerif olarak atanmasının onların rejimlerine güvenirlilik kattığını düşünmüşlerdir. Almanya ve İngiltere'nin birbirlerine savaş ilan etmesinin ardından Lord Kitçener Türkiye'nin Almanya'nın müttefiki olarak savaşa girmesinin ardından hangi tarafı destekleyeceği konusunda Şerif Hüseyin'e mesaj göndererek onun fikrini sordu. Kitçer İngilizleri desteklemesi karşılığında İngiltere'nin onu Şerif gibi tanıyacağına ve Osmanlı'nın Arap arazilerinde, bağımsız Arap krallığı kurması konusunda ona yardım edeceğine söz vermiştir. Osmanlılar Müslüman olarak Suud'lara daha doğal bir müttefik olmasına rağmen, Onların devam eden ayrımcılığı, işgali ve

⁷⁹James Wynbrandt, *A Brief History of Saudi Arabia*, 2010, New York, s.1 69-170.

⁸⁰Esra Demir, “Suudi Arabistan Devletinin Kuruluşu ve Osmanlı'yla ilişkiler”, *Uluslararası Ortadoğu Barış Araştırmaları mermezi*, sayı 26, Nisan 2014, s. 7.

Şeri Hüseyin'in şahsi arzuları onu İngiliz teşviklerine daha ılımlı bakmasına neden oldu.⁸¹

Tüm bölge üzerinde etkinliğini arttıran Suudi ailesi bölgede güçlenen İngilizler'in yardımıyla 1913'te Al Ahsa'yı ele geçirmişlerdir. 1914'te Suud hanedanı ile Osmanlı arasında yapılan bir antlaşma ile İbn Suud'a Paşalık unvanı ve Necdî valiliği verildi.⁸²

1915 yılında Suudi Hanedanlığı ile İngilizler arasında bir antlaşma yapıldı. 26 Aralık'ta yapılan antlaşma gereği Suudiler İngiliz koruması altında bulunan Katar, Abu Dabi, Dubai ve Umman topraklarına saldırmayacak ve karşılığında İngilizler de Suudlar'ın Necdî ve Ahsa üzerindeki egemenliğini tanıyacağını belirtmiştir. Kısa zaman sonra Suudiler Irak cephesinde Osmanlı safında yer alan rakipleri Reşid ailesine savaş ilan etmişlerdir.⁸³

Osmanlı Devleti'nin savaşta yenilmesinin ardından İngilizlerin desteğiyle Abdülaziz bin Suud 1923'te Cebel Şamar, 1924'te Mekke, 1925'te Medine ve 1926'da Asrı iktidarı altına alarak, ilk önce 1926'da kendisini Hicaz kralı ilan etmiş ve 1932'de ise hanedanlığın iktidarı altındaki bütün toprakları birleştirerek Suudi Arabistan Krallığını ilan etmiştir.⁸⁴

Suudi Arabistan'ın devletleşme sürecinde hem 'din' hem de 'reformist' Sünnî düşünceyi temsil eden Vehhabiliğin yayılması ve bugüne kadar Suudi yönetimi üzerinde Vehhabi ulemasının etkisinin olması 1744 yılında iki yerel lider ve iki aile arasında gerçekleşen ittifaka dayanmaktadır.

2.3.2. Şiilik, Kökeni ve Tarihi Süreci

“Şii” Arapça'da misafiri uğurlamak, peşinden gitmek, bir kimsenin taraftarı olmak, yardımcısı olmak, ayrılmak, firkalaşmak, vb. anlamları ifade eden bir kelimedir. Kuran'da bu kelime “firka”, “bölük”, “taraftar” gibi anlamlarda kullanılmıştır.”⁸⁵

Arap yarımadasında Şiiliğin kökeni İslam'ın ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. Hz. Muhammed'in ölümünden sonra İslam topluluğu iki gruba bölündü. Bunlardan biri dört

⁸¹ J. Wynbrandt, a.g.e, s. 175.

⁸² E Demir, a.g.e., s. 8.

⁸³ “Geçmişten geleceğe Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri,” *Ortadoğu Analiz*, kısım 10, Cilt 2, Sayı 23.

⁸⁴ James L. Gaven, *The Modern Middle East*, Oxford Univeristy Press 2005, s 55-63.

⁸⁵ Hasan Onat, *Şiiliğin Doğuşu Meselesi*, bsm.y ve trh.y. s.81.

halifenin iktidarını destekleyen Sünniler diğerleri ise Hz. Ali'nin imametini destekleyen Şii'ler. Şii yazarlarının Şiilik hakkındaki tariflerine bakacak olursak hepsinin Şiiliği ya Hz. Muhammed'in sağlığında ya da onun vefatıyla birlikte başlatmış olduklarını görebiliriz. Şiiliğin ana görüşünü Hz. Ali'nin Hz. Peygamber tarafından halife olarak tayin edilmesi fikri oluşturmaktadır. Bu mezhebi diğerlerinden ayıran temel özellik Hz. Ali'nin nas ve tayinle imam olduğu görüşünün esas fikir olarak kabul edildiği İmamet meselesinin Şiilikte inanç esası olarak kabul edilmesidir.⁸⁶ “Şia”nın terim anlamını tespit ederken bu mezhebe bağlı olan şahısların Şiiliği nasıl tanımladıkları ve Şii kavramının içeriğini nasıl doldurdıkları önemli bir husustur. Belirtilen bu durum sadece Şiilik için değil bütün mezhepler için geçerlidir. Çünkü bir mezhebi doğru anlamak için o mezhebin üyelerinin kendilerinin nasıl tanımladıklarını iyi bilmek gerekir. Günümüz Şii âlimlerinden Tabatabai Şii'nin Hz. Muhammed'in sağlığında ‘Ali'nin Şii'si’ adlandırılan grupla başladığını ve Hz. Muhammed'in ölümünden sonra aynı grubun hilafetin Hz. Ali'ye ait olduklarına inandıklarını belirtmiştir. Şii'nin hemen hemen bütün âlimlerinin benimsediği ortak görüşe göre Şiilik Hz. Muhammed'in sağlığında şekillenmeye başlamış ve onun vefatından sonra ise bir mezhep olarak ortaya çıkmıştır.⁸⁷

Ancak Hilafetin ehli Sünnet ile devam etmesi bugüne kadar bu mezhebi İslam'da hâkim mezhep kılmıştır. Şiiliğin siyasi marjinalleşmesinin nedeni Sünni rakipleriyle kıyaslandığında ekonomik ve sosyal imkânlarının eksik olmasıydı. İslam devletinin ilk günlerinde ortaya çıkan bu dini uyuşmazlık iki grubun tarihi deneyimleri nedeniyle belirli sosyo-ekonomik ve siyasi özellikler kazandı. İslam tarihçisi olan Bernard Lewis Şii ve Sünni mezhepleri arasındaki farklılığı şu şekilde açıklamıştır: “Sünnilik statükoyla Şiilik ise statükonun reddiyle bağlantılıdır. Ancak bu genel olarak mevcut durumu değiştiremez.”⁸⁸

Şiilik Arap yarımadasında ön dördüncü asırdan başlayarak on sekizinci asrın ilk yıllarına kadar yabancı egemenliği altındaydı. Portekizlerin on altıncı yüzyıldaki yaklaşık 75 yıllık varlıkları istisna olarak kabul edilirse Şii'ler'e göre yarımada

⁸⁶ Ebu Cafer Muhammed bin Ali bin Babaveyh el-Kummi, *Risaletu'l-İtikadati'l- İmamiyye*, çev. Ehem Ruhi Fırlalı, Ankara 1978, s.107.

⁸⁷ Hasan Onat, a.g.e. s. 81-83.

⁸⁸ Cyril Glasse, *The Concise Encyclopedia of Islam*, New York 2009, s.364.

kendilerinden olmayan yabancı Sünniler tarafından idare edildi.⁸⁹ Buna rağmen Şiilik hâkim manevi otorite olarak kaldı. Din adamları ve takipçileri Suudi yönetimi gelene kadar dini okulları, camileri ve topluluk merkezlerini canlı tuttular.

Irki ve dini bakımdan diğer Arap devletlerine oranla Suudi Arabistan'ın yerli nüfusu daha homojen ve birleşiktir. Krallığın en çok anlaşmazlık yaratan ögesi olan Şii topluluğu bu homojen tablonun tek büyük istisnasıdır. Şii nüfusu Suudi Arabistan Krallığının yaklaşık yüzde 10-15'ini oluşturuyor. Bu azınlığın sayısı ile ilgili verilen rakamlar değişebilir olsa da, Şiilerin yaşadıkları bölge net olarak bellidir. Şiilerin büyük çoğunluğu ülkenin en zengin petrol kaynaklarının bulunduğu doğu illerinde yaşamaktadırlar. Bu iller dünya petrolünün yaklaşık beşte birini üretmektedir. Krallık'ta ve hatta dünyada Kahar gibi en büyük petrol arazileri genel nüfusun yüzde 33'ünün Şiilerden oluştuğu doğu bölgesinde bulunmaktadır. Şiilerin bu bölgedeki aşırı nüfusu onların yabancılaştırılmasını da beraberinde getirdi. Devletin önemli gelir kaynağının kendilerinin can damarında yerleşmiş olmasına rağmen Sünni vatandaşlarla kıyaslandığında birçok sosyal hizmetlerden ve ekonomik gelirlerden mahrum bırakılmaları bu ayrımcılığın en önemli kanıtı olarak kabul edilmektedir.⁹⁰

Şiilerin küçük bir kısmı doğunun başkenti olan Damman'da, ezici çoğunluk ise Katif ve El-Hasa'nin kasaba ve köylerinde yaşamaktadır. Aynı zamanda Mekke ve Medine'de de küçük Şii topluluklar bulunmakla beraber, Yemen sınırına yakın Necran'da 100,000'e yakın İsmaili Şii'si ve Zeydiler bulunmaktadır.⁹¹

Suudi Arabistan Krallığının modern tarihi süresince krallıkta üç önemli gelişme Şii harekâtını şekillendirdi: Vehhabiliğin gelişmesi, petrolün keşifi ve İran İslam Devrimi. Vehhabilik hakkında bahsettiğimiz zaman belirttiğimiz gibi Vehhabilik 18. asırda Muhammed bin Abdülvehhab tarafından kurulan İslami bir harekâttır. Onlar kendilerine 'muvahhidun' derler ve kendilerini İbn Teymiyye'nin açıkladığı şekilde Ahmet bin Hanbel'in mezhebini devam ettiren Sünniler olarak görürler. Harekâtın temel görüşlerini ise tevhit inancı ve biatin reddi oluşturmaktadır.⁹² Birinci bölümde de detaylı olarak yer verildiği gibi, bu prensipler modern Suudi Arabistan'ın kurucusu olan Kral

⁸⁹ Juan Cole, *Sacred Space and Holy War: The Politics, Culture and History of Shi'ite Islam*, New York 2011, s. 42.

⁹⁰ Gawdat Baghat, *Peace in Persian Gulf: The Shii's Dimension*, Ocak 1999, s.79-80.

⁹¹ *The Shiite Question in Saudi Arabia*, Crisis Group Middle East Report, no:45, 19 September 2005, s.1.

⁹² M.T.H. Houtsma, *The Encyclopedia of Islam* (London: Luzac, 1934), s.1086.

Abdülaziz bin Suud'un dedesi Muhammed bin Suud tarafından benimsenmiştir. Böylece dini ve siyasi otorite arasında yapılmış bu ittifak günümüze kadar sürmektedir. Bu güne kadar Suudi yönetiminin kararları Vehhabiliğin sosyal ve dini mesajlarıyla bağlantılıdır.

1792 yılında Suud güçleri Şiilerin geleneksel illeri olan Katif ve Ahsa'yı ele geçirdiler.⁹³ Başından itibaren Vehhabiliğin kavramsal yapısı Şii inancına özellikle de Hz. Ali'nin torunlarının yüceltilmesine hoşgörülü olmadıklarını kanıtladılar. Bu husumet 1801 gibi erken bir tarihte Vehhabilerin Şiilerin kutsal şehri olan Kerbela'ya saldırılarıyla kendini gösterdi. Saldırı sırasında Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'in de mezarı dâhil çeşitli mezar kubbeleri yıkıldı ve tüm şehir yağmalandı.⁹⁴ Bu işgalden sonra Vehhabiler'in Şiiler'e yönelik ilkin görüşleri uygulamaya kondu. Vehhabi akidesi doğrultusunda bir altyapı oluşturmak ve Sii halka Vehhabi düşünce sisteminin esaslarını öğretmeyi maksat edinen Vehhabi Fatihî Suud bu amaçla Şiiler'e karşı yaygın bir mücadele başlattı. İnşa edilen yeni okul ve camiiler Vehhabi vaizler ve ulemalar yolladı. Suud tarafından yapılan bu çalışmanın amacı Vehhabi inancı doğrultusunda tevhit akidesini uygulamaya koymaktı.⁹⁵ Yukarıda belirtilen 1801 yılında gerçekleşen Kerbela katliamında ailesi öldürülen bir Şii'nin intikam amacıyla 1803 yılında Suudi Kralı Abdülaziz'e karşı düzenlediği suikast de Vehhabi-Şii ilişkilerinin şekillenmesinde etkili olmuştur.⁹⁶

Bununla birlikte Osmanlı Sultan'ının Mısır valisine verdiği emir üzerine 1818 yılında Suudi devleti kaldırıldı ve bölgede yaşayan Şiiler üzerindeki Vehhabi yöneticiliği sona erdi. Fakat aradan uzun bir zaman geçmeden, ikinci Suudi devletinin kurucusu Türki ve oğlu büyük Faysal Ahsa'da yeniden Vehhabi yönetimi kurmayı başardı. İlk Suudi fethinin kısa sürmüş olması ve Şiiler'in Vehhabi akidesine yönelik düşmanlıkları nedeniyle Vehhabiliğin bu bölgede kök salamamasını göz önünde bulunduran Türki ve

---

⁹³ 'Denied Dignity' Systematic Discrimination and Hostility toward Saudi Shia Citizens, Human Rights Watch, the USA 2009, s.5.

⁹⁴ Jacob Goldberg, *The Shi'i Minority in Saudi Arabia, in Shi'ism and Social Protest*, New Haven, 1986, s. 232.

⁹⁵ John B. Philby, *Saudi Arabia*, London: 1955, s. 82, Derck Hopwood'un derlediği *The Arabian Peninsula*, adlı kitabın içinde, Londra 1972.

⁹⁶ Philby, a.g.e. s. 82.

Faysal Ahsa'ya bölgenin her yerine çok sayıda imam, öğretmen ve kadılar atamak zorunda kaldılar.⁹⁷

Ancak Şiiler'in yaşadığı bölgede kurulan ikinci Suudi devletinin Şiiler'e yönelik tavrı ilkinde göre daha müsamahakârı. Ancak Suudiler'in Şiiler'e yaklaşımındaki bu değişiklik onların Vehhabi akidesinden uzaklaştığından dolayı değil, ikinci devletin güçsüzlüğü nedeniyle bu bölgede iktidarını çatışmadan kurma isteğinden doğmuştu.

Daha sonraları ise 1913 yılında Abdülaziz bin Suud, Osmanlı yönetimindeki doğu vilayetinin idareciliğini ele geçirdi. Tarihçilere göre “Şiileri hor gören” Kral Abdülaziz kendisini “Şiiliğe karşı sürekli nefret besleyen Vehhabi ‘Uleması’”, çok sayıda asker olmadan idare edilmesinin zor olduğu, yüksek nüfuslu Şii illerinin gerçekleri, Suudilerin yayılma politikası için Şii mali kaynaklarının vergi yararları ve bir de uluslararası diplomasinin özellikle Britanya'nın körfezdeki çıkarlarını sağlamak ihtiyacı ve bölgeyle ilgili diğer konular arasında zor durumda buldu.⁹⁸ Ancak yine de ilk olarak yeni Suudi yönetimi “Fanatik Vehhabilere inançlarını zorla değiştirme talepleri dâhil Şiilere karşı baskıcı din politikalarını uygulama” izni verdi.⁹⁹ Esas olarak siyasi ve ekonomik hırsların yanında el-Suud her şeye rağmen Şiilerin kontrolünü elde tutmak için dini ateşli aşiret savaşçıları olan İhvan'a aşırı derecede itimat etti. İhvanın ilk inancı özellikle belirgin Şiiler arasında inançsız ve mürtet sayılanlara karşı ‘cihat’ ilan etmekte. İhvan gelecek Kral üzerinde Şiileri zorla dönüştürmek veya öldürmek için önemli baskı uyguladı. Abdülaziz'in olumsuz cevabı İhvanın 1926'da ayaklanmasıyla sonuçlandı. İhvanın bu ayaklanması Suudiler tarafından bastırıldı. Buna rağmen her ne kadar bilinmese de İhvan tarafından çok sayıda Şii öldürüldü.¹⁰⁰ Şiilerin kitleler halinde öldürülmesi Suudileri İhvanı zorla zapt etmeğe zorladı. 1932'de Krallığın kurulmasından sonra ise Şiilere karşı az da olsa müsamahalı davranılmaya başlandı.¹⁰¹

---

⁹⁷ Jacob Goldberg, *Suudi Arabistan'da Şii Azınlık*, çev. Mehmet Uzun, <http://www.islamdusuncesi.net/suudi-arabistanda-sii-azinlik-88h.htm>, erişim tarihi. 07.06.2016.

⁹⁸ J. Goldberg, a.g.e., s. 5.

⁹⁹ Laurence Louer, *Transnational Shia Politics. Religious and Political Networks in the Gulf*, New York 2008, s. 21.

¹⁰⁰ L. Louer, a.g.e., s.1-2.

¹⁰¹ Vali Nasr, *The Shia Revival: How Conflicts within Islam will Shape the Future*, New York 2006, s. 98.

2.3.2.1. Suudi Arabistan'da Şii Kimliği

Suudi Arabistan'da kimlik tanımlanması değişiklik göstermektedir. Kimlik tanımı bölgeye (örneğin; Necid, Hicaz), dine/mezhebe (örneğin; geniş anlamda Şii Sünni ve dar anlamda ise Hanbeli/Vehhabi, Caferi, İsmaili, Maliki, Şafii) ve kabileye göre değişiklik gösterebilir.¹⁰²

Genel baktığımızda ise şahıslar birden çok kimlik biçimini kullanma eğiliminde olabilirler. Onlar kendilerini kabilenin, bölgenin, dinin, mezhebin üyesi gibi takdim edebilirler. Çevre şahısların kimlik seçimini her zaman etkiler. Günümüzde ise şahıs genellikle tek kimlik üzerinde yoğunlaşmaktadır çünkü bu onun kendine has karakterini tamamen yansıtmaktadır. Kimlik, bir grup diğer gruba karşı koyduğu zaman daha önemli faktör oluyor. Örneğin, Vehhabi'lerin kendi inançları üzerindeki etkileyici ısrarları diğer grupların kendi inançlarına bağlıklarını güçlendirmeğe itmiştir. Bu durumda Şii kimliği duygusu kendisini 'biz onlara karşıyız' duygusu gibi yansıtmıştır. Bu, özellikle 1979 İran Devriminden sonra ortaya çıkan 'mezhepçiliğin yükselişi zamanı' açıkça görülmüştür.

Şiiler kendilerini Şii yerine Müslüman olarak tanımlamayı tercih ediyorlar. Çünkü sosyal görünümünden bakıldığında azınlıklar kendilerini zayıflık ve ya savunmasızlıktan koruyan temyize bağlı olma arayışındadırlar. Diğer taraftan Şiiler diğer mezheplerden gelen her hangi bir gerçek ya da düşünülmüş tehditlerle karşılaştıklarında ise kendi mezheplerine (Şiilik) bağlı kalıyorlar.¹⁰³

2.3.2.2. Şiiler'in Örgütlenmesi Siyasi Şiiliğin Yükselişi

Ülkenin içinde ve dışında özel dini ve siyasi çıkarlarının yeterli düzeyde anlaşılmadığı Şii toplulukları, yıllardır devam eden endişeler ve karşılaştıkları engeller karşısında çeşitli siyasi ve dini gruplar oluşturma çabasında bulunmuştur. Krallığın kurulmasından sonra iç ve dış baskılar altında Şii otoritesi yeniden yapılandırıldı. Halk arasındaki görevleri yasaklanan Şii dini liderleri önemli dini ayinleri güvenli evlerde, camilerde ve sayıları zorla sınırlandırılmış kurumlarda gizli bir şekilde devam ettirdiler. İmamlar sınırlandırılmış yetkilerine rağmen aile hukuku gibi önemli yarı politik konuları

¹⁰² Fouad İbrahim, a.g.e,s.45.

¹⁰³ Fouad İbrahim, a.g.e,s.46-47

yönetmeye devam etti. Krallıkta bulunan dini okulların kapatılmasından sonra Şiiler rehberlik için neredeyse bütünüyle yabancı yönergeden ve yurtdışında bulunan kıdemli imamlara bağımlıydı.¹⁰⁴

1950'lerin sonlarına doğru yönetimin Şii toplulukları için bir dizi yeni kısıtlamaları uygulamaya koyması birçok Suudi Şiilerini dine ilişkin konular üzerinde kariyer yapmak ve eğitim almak için Irak'ın Necef ve Kerbela şehirlerine göç etmeye zorladı. Ancak 1973'de Irak yönetiminin sıkı önleminden sonra aralarında Suudi Arabistan'da Şii siyasi aktivizminin kurucusu ve en belirgin Suudi siyasi Şii figürü olan Şeyh Hasan el-Saffar'ın da bulunduğu bazı Şiiler İran'ın Kum şehrine taşındı.¹⁰⁵

Hasan El-Saffar'ın kim olduğuna gelindiğinde, kendisi 1958 yılında Katif'te doğdu. Temel eğitimini doğduğu şehirde alan Şeyh daha sonra eğitime Necef, Kuveyt ve İran'da Ayetullah Seyyid Muhammed el-Şirazi, Abu el-Gasim el-Hoyi ve Muhammed Kazem Şerietmedari gibi önemli Şii âlimlerinin yanında devam ettirmiştir. Anlatımlarına erken yaşlarında başlayan Şeyh dini uyanışı destekleyen ve geliştiren entelektüel yetenekleri ve çağdaş dini konuşmalarıyla toplumda önemli yer edindi. Suudi Arabistan dışında bulunduğu 15 sene boyunca farklı bölgelerde birçok kültürel siyasi ve aydınlatıcı projelerde aktif bir performans sergiledi.¹⁰⁶ 1974'de Kuveyt'e taşınan Hasan el-Saffar burada Muhammed Tagi el-Moderresi ve El-Şirazi'ye katılarak daha çok siyasi oryantasyona adapte oldu. Kuveyt'te bulunan El-Şirazi imamların yerel ve ulusal politikada daha fazla rol almalarının gerektiğini ve Şiilerin dini ve siyasi haklarına daha çok riayet edilmesinin gerekliliğini vurguladı.

Aslına bakıldığında Suudi siyasi Şiiliğin yükselişi için Kuveyt Körfez siyasi Şiiliği zengin bir temel hazırladı. Çünkü Irak'lı Şii aktivistleri ve Kuveyt'te belli bir zaman bulunan Hizb el-Dava militanlarının üyeleri burada bulunan Suudi meslektaşlarını önemli derecede etkiledi.¹⁰⁷ Burada bulunan Şii aktivistlerden etkilenen Hasan el-Saffar ve arkadaşları Suudi Siyasi Şiiliğinin ülkedeki aktifliğini artıran dini siyasi ağlar kurdular. Kuveyt'te bulunan Şii öğrenciler Suudi Arabistan'da Şii Reform hareketinin altyapısını oluşturmak amacıyla 1970'lerin ortalarından itibaren periyodik olarak ülkeye

¹⁰⁴ Crisis Group Middle East Report N°40, *Bahrain's Sectarian Challenge*, 6 Mayıs 2005, s.12-13.

¹⁰⁵ Crisis Group Middle East Report N°40, *Bahrain's Sectarian Challenge*, 6 Mayıs 2005, a.g.e., s.60.

¹⁰⁶ "Summary of an Interview with Sheikh Hasan Alsaffar about His Political Life",

<http://www.saudishia.com/?act=art&id=62>, Erişim tarihi 21.06.2015.

¹⁰⁷ a.g.e, s.3.

dönmeye başladılar. Ülkeye dönen bu gruplar daha çok Şiiliğin siyasi yönünü savunan ses kasetleri ve edebiyat eserlerini dağıtarak, bu yönde cuma vaazları verdiler. Bütün yapılan bu çalışmalar özellikle İran İslam Devrimi'nin meydana gelmesi, Suudi Arabistan'da siyasi Şiiliğin yükselişine katkı sağladı.

2.3.3. İsmaililer

Necran, Süleymani İsmaililer'in dini liderinin koltuğu konumundadır. Bölgenin bu statüsü bazı kesintilerle beraber 1640 yılına kadar uzanmaktadır. İsmaililer bin yılı aşkın bir süredir burada yaşamaktadırlar; onlar İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren var olan birçok inanç tellerinden biri olmuştur. İsmaililer kendilerini hakikat takipçileri (Ashab al-Hakk) olarak tanımlayarak dokuzuncu ve onuncu yüzyıllardaki bir ortak dönemde İslam dünyasının birçok kesiminden taraftar toplayabildiler. Yaklaşık onuncu yüzyılın başında İsmaililer arasında ortaya çıkan bölünmeden sonra onların çoğu Suriye'de yaşayan Ubeydullah el-Mehdi'yi lider olarak benimsediler. Mehdi Mısır'da Fatimiler hanedanlığını kurarak aynı zamanda Kahire ve Ezher Üniversitesinin de kurucusu oldu.¹⁰⁸ Daha sonra asılsız iddialara dayanarak İsmaililer'i kâfir olarak adlandıran propagandacıların ortaya çıkışı onların inancını ve peygamber soyundan gelme iddialarını sarsmıştır.¹⁰⁹

2004 nüfus sayımlarına göre Necran'da yaşayan İsmaililerin sayısı yaklaşık 408,000 kişiye ulaşmıştır.¹¹⁰ Suudi Arabistan'ın güneybatısında verimli bir vadi olan Necran İsmaili ve Zeydi'lerin yanısıra Yahudi ve Hristiyan topluluklarına da geleneksel ev sahipliği yapmıştır. Asırlar önce Hristiyanların bölgeden sürgün edilmesi ve 1949 yılında İsrail devletinin kurulmasından sonra Yahudilerin burayı terk etmesi sonucu bugün burada bulunan Zeydiler Necran topluluğunun yaklaşık 2000'ini oluşturmaktadır.¹¹¹

2.3.4. Hristiyanlar

---

¹⁰⁸ Human Rights Watch, *The Ismailis of Nejran*, The USA, Eylül 2008. s.9.

¹⁰⁹ Farhad Daftary "Introduction" in Farhad daftary ed. *Mediavel Isma'ili History and Thought*, Cambridge University press. 1996, ss.1-18.

¹¹⁰ Makkah Region is Most Populated in Saudi Arabia, "Saudi Info" 5 Ocak 2005, 5, <http://www.saudinf.com/main/y7733.htm>, erişim tarihi 21.06.2015.

¹¹¹ Human Rights Watch, *The Ismailis of Nejran*, The USA, Eylül 2008. s.10.

Hristiyanlık; Arap yarımadasının ilk devirlerinden itibaren güneyde Habeşistan, kuzeyde ise Suriye yoluyla kâh barışçıl bir şekilde, kâh savaş ve istila ile iki yönden nüfuz ederek belli bir derecede yayılmayı başarmıştır. Hristiyanlık Arap yarımadasında özellikle güney Yemen ülkelerinden kuzeyde bulunan Kudaa, Gassan ve Talib kabileleri arasında yayılmıştır.¹¹² Nitekim Yarımada'nın kuzeyinde bulunan Gassaniler ve Hireliler arasında ise muazzam ölçüde yayılma başarısı sağlamıştır. Gassaniler Hirelilerden daha uzun zaman önce Hristiyan olmuş ve Yakubi mezhebini benimsemişlerdir. Gassaniler arasında Hristiyanlığın daha önce yayılmasının nedeni ise onların Bizans imparatorluğu ile daha sık ilişki içinde olmalarıydı. Suriye'de bulunan Arap kabileleri arasında ise Hristiyanlığın Yakubi mezhebi yayılmıştır. Irak bölgesine gelince ise burada yaşayanlar tarafından bu dinin Nasturi mezhebi kabul edilmiş ve Hire'de artık belli bir zaman sonra Hristiyan bir Arap topluluğu oluşmuştur. Çünkü Hire'de yönetimde olan ve başlangıçta putperest olan krallık ailesi uzun zaman Hristiyan misyonerlerin faaliyetlerine karşı direnmelerine rağmen sonunda bu dini kabul ettiler. Hiç kuşkusuz ki yönetimin kabul ettiği inanç yönettiği topluluk üzerinde büyük etkiye sahiptir.¹¹³

Hristiyanlığın Arap yarımadasında en geniş yayıldığı bölgelerden biri bugünkü Suudi Arabistan'ın güneyinde bulunan Necran bölgesi olmuştur. Bu arazide Hristiyanlık Habeş hâkimiyeti döneminde yayılmıştır. Bizans imparatorluğu Hristiyanlığı ticaret ilişkilerini ve bölge üzerindeki nüfuzlarını artırmak için bir araç olarak kullanmış, bu yöndeki amaçlarına ulaşmak için bölgeye papazlar göndermiş ve burada Necran Kabesi diye adlandırılan bir manastır da yaptırmıştır. Daha sonraki ikinci Habeş hâkimiyeti döneminde ise Ebrehe başta olmakla Habeş valileri Hristiyanlığın bölgede daha geniş yayılmasını sağlamak için önemli girişimlerde bulunmuştur.

Mekke, Medine ve Taif'e gelince ise Hristiyanlık, yayılmamasına rağmen biliniyordu. Nitekim bu bölgelerde köle ve soylu insanlar arasında Hristiyanlığı kabul eden az sayıda insan bulunmaktaydı.¹¹⁴ Orta Arabistan'a gelince, burada yaşayan putperest Araplar din hususundaki derin müsamahalarına rağmen babalarının taptığı putları hayâli olarak kabul ettikleri çarmıha çekilmiş bir tanrıya sahip olan bir dine değişme

---

¹¹² Sıddık Ünalın, "Rislalet Öncesinde Arap Yarımadasında Dinler ve Bir Peygamber Beklentisi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 6. Elazığ 2001, ss.87-102, s. 95.

¹¹³ Mustafa Fayda, *İlk Dönem İslam tarihi*, Eskişehir, Haziran 2005, s. 34.

¹¹⁴ M. Fayda, *a.g.e.*, s. 34.

eğiliminde olmadıkları görülmektedir. Diğer neden ise bunların sınırdaki kabilelerden farklı olarak Arami tesirlerden uzak kalmalarıydı.¹¹⁵

Yukarıda da bahsedildiği gibi Hristiyanlık Arap yarımadasına hem barışçıl hem de istila yoluyla girmiştir. Yarımadadan ticaret yapmak amacıyla komşu ülkelere giden tüccarlar gittikleri yerlerde Hristiyanlığın farklı mezhepleriyle temasa geçerek bu din hakkında çeşitli bilgi edinme fırsatı buluyorlardı. Hristiyanlığın bu yolla barışçıl bir şekilde Yarımadaya girmesine karşın, Habeşilerin Yemen’i işgal etmesi sonucu bu dinin Melki mezhebi Yarımadanın güneybatısında bazı yerlerde iyice yayılmıştır. İranlıların Habeşiler üzerindeki zaferinden sonra bu dinin Nasturi mezhebinin yayılmasına rağmen bölge halkını kendine bağlayabilecek herhangi bir kilise veya manastır kurulmamıştır.¹¹⁶

Bu zaman zarfında Arap yarımadası çevresinde yaklaşık dört Hristiyan kilisesi bulunmuştur. Bunlar Süryani kilisesi, Nasturi kilisesi, Yakubi kilisesi ve İskenderiye kilisesidir. Nasturiler ve Yakubiler bu Hristiyan kiliseleri aracılığıyla Arap yarımadasına sokulan en büyük iki fırka olmuştur.

Hristiyanlığın en önemli merkezi şimdiki Suudi Arabistan krallığının güneyinde bulunan Necran bölgesi olmuştur. İslam’ın doğuşu ve hızla yayılmasıyla birlikte, ister Hristiyanlık olsun isterse de Yahudilik geniş halk kitleleri tarafından kabul görmemiştir.¹¹⁷

1932 yılında krallık olarak ilan edilen modern Suudi Arabistan’ın nüfusu arasında, Doğu Ortodoks’u, Protestanlar ve yaklaşık bir milyonu aşkın Roman Katolik’i bulunmaktadır.¹¹⁸ Ülkede bulunan yaklaşık 1,2 milyon Hristiyan arasında Filipinli Hristiyanların oranı %90’ı aşmaktadır. Krallıkta aynı zamanda kuzey Amerika, doğu Afrika, Hindistan, Pakistan, Lübnan, Suriye, Filistin ve büyük sayıda güney Asya’dan olan Hristiyanlar çalışmaktadır.¹¹⁹

---

¹¹⁵ Bahriye Üçok, *İslamdan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*, Ankara Üniversitesi Basım evi 1967, s. 13-14

¹¹⁶ B. Üçok, *a.g.e.*, s. 14.

¹¹⁷ S. Ünal, *a.g.e.*, s. 96.

¹¹⁸ International Religious Freedom Report 2008, *Saudi Arabia*..

¹¹⁹ International Religious Freedom Report 2009, *Saudi Arabia*..

Krallık Hristiyan nüfusunun ibadetlerini açıkça yerine getirmelerine izin vermediği için, Hristiyanlar özel ibadetlerini bir araya toplanarak kapalı bir şekilde yerine getiriyorlar. Ülkede resmi olarak herhangi bir Hristiyan kilisesi bulunmamaktadır.¹²⁰

2.3.5. Etnik Azınlık Olarak Yabancı İşçiler

Dünyada en büyük ikinci kanıtlanmış petrol rezervlerine sahip olan Suudi Arabistan krallığı Arap dünyasında en büyük ekonomik güce sahip olan ülkelerin başında gelmektedir. Bu durum Suudi Arabistan'ı önemli nüfus akımına çeviren bir merkez haline getirmiştir. Krallığa yabancı işçilerin akımı, krallıkta petrolün çıkarılmaya başlandığı 1930'lara kadar uzanmaktadır. Yabancı işçilerin işgücü piyasasını çoğunlukla deneyimsiz olan Suudi vatandaşlarıyla paylaşmaları petrol arazilerinde işçi grevlerinin başlamasını beraberinde getirdi. Ancak 1973 yılından sonra Suudi Arabistan'ın ekonomisini değiştiren ve altyapı kurulmasını hareketlendiren ilk petrol patlaması krallığa yetenekli ve yarı-yetenekli işçilerin büyük akımıyla sonuçlandı. Kısa süreli sözleşme bazında işe alınan Arap ve Asyalı göçmenlere herhangi bir sosyal ve siyasi haklar tanınmadı. Diğer taraftan yabancı işçilerin akımı petrol zenginliğinin yeniden dağıtılması için bir araç gibi kullanıldı.¹²¹

1979 siyasi gerginlikleri ülkede büyük yabancı toplulukların istikrarsızlaştırıcı gücünün gösterisine sahne oldu. Birinci Körfez Savaşının çıkmasıyla petrol monarşilerine yabancı ideolojilerin (solcular, Arap milliyetçileri ve İslamcı hareketlerin kökleri) yayılmasını kontrol etmek için yapılan girişimler Körfez ülkeleri arasında Arap işçilere yönelik güvensizliği ateşledi. Bu olay iş sektöründe Arapların siyasi taleplere daha az iddialı olarak bilinen Asyalılarla tedrici değişimiyle sonuçlandı.¹²² Suudi Arabistan'da çalışan yabancı işçilerden yaklaşık sekiz milyonunu gayri Müslimler oluşturmakta ve onların dini ibadetleri uygulama hakları ciddi şekilde kısıtlanmaktadır.¹²³ Şu an Suudi Arabistan'daki yabancı işgücü sorunu dünyanın her köşesine olduğu gibi büyük bir sorundur.

¹²⁰ Human Rights Watch World Report, *Saudi Arabia*, The USA 2003, s. 477.

¹²¹ *Demography, Migration and Labour Market in Saudi Arabia*, Gulf Labour Markets and Migration No 1, Florence 2014, s. 4.

¹²² GLMM, a.g.e, s. 4.

¹²³ Foreign and Commonwealth Office, *Saudi Arabia-Country of Concern-Migrant Workers*, Corporate Report, 25 Ocak 2015.

Suudi Arabistan yabancı işgücü sorununu çözmek adına 2013 yılında yasadışı olarak bulunan ve devletin himayesi dışında çalışan birçok göçmen işçinin statüsünü düzenlemek amacıyla kitlesel bir kampanya başlattı.¹²⁴ Yönetim yabancı işçilere evraklarını düzenleme ve ülkeyi cezasız terk etme izni veren genel af kararı yayınladı. Basın raporlarından edinilen bilgilere göre bu dönem zarfında yaklaşık beş milyon işçi iş durumuyla ilgili evraklarını düzenlemiş bazıları da ülkeyi terk etmiştir. Yönetimin bu af kararı 4 Kasım'da sona ermiştir. Bu tarihten sonra Suudi yetkililerin düzensiz göçmen işçileri tespit ederek sınır dışı ettiği görülmektedir.¹²⁵

---

¹²⁴ Foreign and Commonwealth Office, *Saudi Arabia-Country of Concern-Migrant Workers*, Corporate Report, 25 Ocak 2015.

¹²⁵ Foreign and Commonwealth Office, *Saudi Arabia-Country of Concern-Migrant Workers*, Corporate Report, 25 Ocak 2015.

BÖLÜM 3: YÖNETİMİN AZINLIK POLİTİKASI VE ŞİİLER'E YÖNELİK TUTUMU VE İRAN'IN SUUDİ ŞİİLER'İNE YÖNELİK ÇALIŞMALARI

3.1. Suudi Yönetiminin Şiiler'e Yönelik Ayrımcılık Politikası

Suudi Arabistan'da Şiilerin sosyal, siyasi ve dini alanlarda ikinci sınıf vatandaş olarak sınıflandırıldığını görmek için ciddi anlamda bir araştırmaya gerek yoktur. Krallıkta Şiilere karşı yapılan küçümseme hiç bir şekilde gizli tutulan bir fenomen değildir. Devletin idaresinde olan dini yayınlar, okul derslikleri ve Suudi yönetiminde bağlı imamların çoğu Şiilere karşı olan kibirlerini açık şekilde ifade etmektedirler.¹²⁶

Krallıkta yaşayan Şii nüfus günlük yaşamın neredeyse her kademesinde düzenli olarak marjinalleşme ve ayrımcılıkla karşılaşmaktadır. Şii Müslümanların belirli pozisyonlara gelmesi engellenmekte, dini ibadetlerini uygulamaları için onlara kısıtlı imkânlar sunulmaktadır. Şii nüfusun ister özel isterse de devlet sektöründe eksikliği açıkça görülmektedir. Vehhabi doktrini içinde doktriner ve ideolojik anti-Şiiliğin bulunması Suudi Arabistan'da Şii karşıtı ayrımcılığın yaygınlığını gösteren en önemli faktördür. Şiilere karşı eğitim, iş ve sosyal alanda yapılan ayrımcılığın ayrıca ele alınmasının daha yararlı olacağı söylenebilir.¹²⁷

3.1.1. Şiilere Eğitim Alanında Yapılan Ayrımcılık Politikası

Suudi eğitim sisteminde Şii karşıtı düşüncenin varlığı, Krallıkta Şiilere karşı yapılan ayrımcılığın var olduğunun önemli bir göstergesi şeklinde kabul edilebilir. Eğitim sisteminin önemli kademelerinde Şiilerin yokluğu ve sınıflarda Şii karşıtı negatif tutumun yaygın olması bu faktörün kanıtı durumundadır. Krallığın eğitim sisteminin içerisinde ister hocalar tarafından isterse de derslikler aracılığıyla Şiiler rutin olarak İslam inancına ters düşen mezhep olarak belirtilmektedir. Örneğin ders kitaplarından bazılarında Şiiler Allah'ın birliğini inkâr eden inançsızlar olarak takdim edilmektedirler.¹²⁸ Ayrıca Şii öğrenciler okul ortamında çoğu zaman taciz ve ayrımcılıkla yüzleşmektedirler. Human Rights Watch'un bildirdiğine göre 2006 yılında Ahs2a'da bulunan okullara Sünni öğretmenler birkaç değişik durumlarda Şii öğrencileri inançsız olarak adlandırmış, aynı yılın Nisan ayında ise Riyad'da bulunan Şii

¹²⁶ Bayan Perazzo, *On Bieng Shia in Saudi Arabia*, Interview with local population.

¹²⁷ Anya Clarkosn, *Saudi Arabia: Anti-Shia Discrimination in Employment and Work Place*. CASS, Temmuz 2014, s. 1-4.

¹²⁸ Anya Clarkosn, *a.g.e.*, s.5.

öğrencilerinden bir tanesi Sünni öğrenciyle Şii ve Sünni mezhepleri arasındaki farklılıkları tartıştığı için din polisi tarafından tutuklanmıştır. Ayrıca 4 Haziran 2007 yılında resmi olarak edinilen bilgiye göre on beş yaşlı Hatice el-Said ‘İslami ritüeller veya Ayetlerden herhangi biri hakkındaki yorumu ve iddia edildiğine göre Hz. Muhammed’le ilgili hakaret içeren açıklamalarından dolayı’ okuldan çıkarılmıştır. Mart 2008’de ise Riyad’da İsmaili Şii öğrenci hocası tarafından inançsız olarak nitelendirilerek sınıftan çıkarılmıştır.¹²⁹ Yükseköğretim kurumlarına öğretim görevlisi, memur ve öğrenci alım sürecinde yönetim tarafından Şiilere karşı yapılan ayrımcılığın neredeyse had safhada olduğu görülmektedir. Örneğin nüfusun yaklaşık %50’sinin Şiilerden oluştuğu Ahsa bölgesindeki önde gelen üniversitelerinde öğretim görevlilerin sadece %5’ini Şiiler oluşturmaktadır. Eğitimin birincil ve ikincil kademelerinde eğitim gören Şii öğrencilerin sayıları kısıtlanmakta bazılarında ise hiç Şii öğrenci bulunmamaktadır.¹³⁰ Nitekim Şii öğrencilerin eğitim aldığı okullarda bile Şii hocaların din ve tarih gibi derslere girmesine izin verilmemektedir.¹³¹

Suudi eğitim sisteminde Şiilere karşı yapılan ayrımcılık eğitim alanın tüm dallarında bulunan Şiilere karşı kendini göstermektedir. Şiilerin İslam dışında tutularak değerlendirilmesi ve ayrımcılıkla yüzleştirilmesi krallıkta neredeyse rutin bir hal almıştır. Ayrıca Şiilerin özellikle nüfusun önemli kısmını oluşturan şehirlerde eğitim sistemi içerisinde bulunan kıdemli görevlerin dışında tutulması eğitim sistemi içerisinde bağımsızlığın ve eşitliğin eksikliğini kanıtlar niteliktedir.¹³²

3.1.2. Şiiler’e İş Sektöründe Yapılan Ayrımcılık Politikası

3.1.2.1. Devlet Sektöründe Ayrımcılık

Suudi Arabistan Krallığının kurulmasından sonra dahi Şiilere karşı gerçekleştirilen ayrımcılık politikasında önemli bir değişiklik kaydedilmemiştir. Şii azınlıklar her zaman devlet sektörüne işe alınmalarda yapılan ayrımcılıktan, iş alanında yüzleştikleri ayrımcılıktan ve marjinalleşmeden şikâyet etmektedirler.¹³³ Devlet sektörü gibi önemli

¹²⁹ Human Rights Watch, *Denied Dignity: Systematic Discrimination and Hostility Toward Saudi Shia Citizens*, the USA 2009, s.10-11.

¹³⁰ International Religious Freedom Report, *Saudi Arabia*, The USA 2012. s.13.

¹³¹ Human Rights Watch, *Denied Dignity: Systematic Discrimination and Hostility Toward Saudi Shia Citizens*, the USA 2009, s.10.

¹³² A. Clarkosn, *a.g.e.*, s.5.

¹³³ Toby Matthiesen, *Saudi Arabia’s Shia Problem*, Foreign Affairs, 7 mart 2012.

pozisyonlarda Şii memurlarının eksikliği bu alanda Şiilere karşı yapılan ayrımcılığı gösteren en önemli kanıtlardan biri olarak kabul edilebilir. Yapılan bu ayrımcılık başından beri aynı şekilde devam etmektedir. Şöyle ki Şiiler yeni oluşturulmuş Suudi yönetiminde sosyo-ekonomik merdivenin en aşağı basamağına yerleştirildiler. Onlar sivil bürokrasinin üst düzeylerinden hariç tutulmakta, nadiren askere ve polise alınmakta ve ulusal muhafıza ise asla kabul edilmedikleri görülmektedir. 1935 yılında doğu bölgesinde petrolün keşfi ile birlikte Şiilere azda olsa iş olanaklarının açılmasına rağmen onlar Saudi Aramco tarafından sadece yetenekli ve yarı yetenekli ucuz işçi kuvveti olarak çalıştırıldılar. Şuan Suudi Arabistan dışında bulunan bazı Suudi muhalefet liderlerince Şiilerin Hated vilayetinde bankalarda, hastanelerde kıdemli mevkiler üstlenmesine izin verilmemekte, devlet sektöründe orta ve yüksek rütbeli görevlere getirilmemektedirler.¹³⁴

Suudi Arabistanlı Şiilerinin bildirdiğine göre ülkenin siyasi arenasında Şiiler ile Sünniler arasında büyük ayırım yapılmaktadır. Bunun yanı sıra Suudi Arabistan Krallığının kurulmasından bugüne kadar geçen zaman diliminde yönetimde herhangi bir Şii bakan ve yüksek rütbeli hükümet yetkilisi olan Şii bir kimse bulunmamaktadır.¹³⁵ Bunun yanı sıra yasama ile ilgili krala danışmanlık yapan ve 150 kişiden olan Şura meclisinin sadece 6 üyesini Şii vekiller oluşturmaktadır.¹³⁶

Şii nüfusun ayrımcılıkla yüzleştiği diğer sektörü ise yukarıda da vurgulandığı gibi silahlı kuvvetler, polis ve güvenlik güçleridir. Şöyle ki Şiiler askere alınmamakta ve Şii öğrencilerin askeri akademilere başvurusu ise kabul edilmemektedir.¹³⁷

Şii topluluğunun hem ulusal hem de uluslararası düzeyde siyasal alanda temsilinin engellenmesi Suudi Arabistan'da Şii nüfusuna karşı gerçekleştirilen marjinalleşme ve çeşitli dışlanmanın sadece bir kısmını oluşturmaktadır. Şii'lerin karşılaştığı bunca ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik çok ciddi bir çalışma bulunmamasına karşın, Suudi yönetiminin zaman zaman diyalog girişimlerinde bulunduğu fakat buna rağmen Şii liderleri ve Şii toplumu hala siyasi arenadan dışlandığı görülmektedir. Suudi Şii muhalefetinin yönetimden talebi hükümet istihdamında mezhep ayrımcılığının

---

¹³⁴ A. Clarkosn, *a.g.e.*, s.6.

¹³⁵ B. Perazzo, *a.g.e.*

¹³⁶ Anya Clarkosn, *a.g.e.*, s.6.

¹³⁷ Human Rights Watch, *Saudi Arabia: Treat Shia Equally*, 3 Eylül 2009.

sonlandırılması ve bakanlık düzeyi gibi önemli sektörlerde Şiiilerin temsil edilmesi oluşmuştur.¹³⁸

3.1.2.2. Özel Sektörde Ayrımcılık

Suudi Arabistan'da Şiiilere karşı özel iş sektöründe yapılan ayrımcılıkla ilgili net kanıtları bulmak zor olsa da İnternational Crisis Group'un bildirdiğine göre bu alanda da Şii nüfusa karşı gerçekleştirilen ayrımcılık politikası zaman zaman kendini göstermektedir. Krallıkta bulunan Şirketlerin Şii işçilerine dini ibadetlerini uygulama izni vermemesi özel sektörde ayrımcılık politikasının önemli göstergesidir. Ayrıca bazı şirket rehberleri Şii çalışanlarına kutsal Muharrem ayında Aşure ibadetine katılması için izin vermemektedir. Bundan başka yönetim Şii iş adamlarını Sünni doktrini çizelgesinde çalışmaya zorlamaktadır. Nitekim Şii mezhebine göre günlük ibadetlerini iki vakitte birleştirerek yapan Şiiiler, Sünni mezhebi gereğince günlük beş vakit namaz zamanı iş yerlerini kapatmak zorundadırlar.¹³⁹

3.1.3. Şiiilere Yargı Sisteminde Yapılan Ayrımcılık

Suudi Arabistan'da Vehhabi inancından olmayan azınlıklardan bazılarının kendine has yargı kurumları vardır. Ehlisünnet olarak kabul edilen Maliki, Hanefi ve Şafii mezhep üyeleri Hanbeli mezhebine dayanan yargı sistemi ile yargılanmaktadır. Suudi yönetimi nüfus çoğunluğunun Şiiilerden oluştuğu doğu bölgesinde aile hukuku, miras hukuku ve bağış yönetimi gibi konularda Şii yargıçlara İslam hukukunun Caferi fikhını kullanarak mahkemelerde hüküm verme yetkisi vermiştir. Katif ve El-Ahsa şehirlerinde altı Şii mahkemesi bulunmaktadır. Necran ve batı Hicaz'da bulunan Şiiilerin bölgesel ve ulusal Şii mahkemelerine erişimleri bulunmamaktadır.¹⁴⁰

Davasıyla ilgili verilmiş bir kararı kabul etmeyen davacının Sünni mahkemelerinden yeni karar arayabilmesi Şii mahkemelerinin gücünün kısıtladığını gösteren önemli bir faktördür. Ayrıca Sünni mahkemenin hükümleri Şii mahkemenin hükümlerini geçersiz kılabilmekte ve devlet daireleri Şii yargıçlar tarafından verilmiş hükümleri uygulamamayı tercih edebilmektedir. Yetki açısından bakıldığında bu mahkemeler

---

¹³⁸ A. Clarkosn, *a.g.e.*, s.7.

¹³⁹ A. Clarkosn, *a.g.e.*, s.7.

¹⁴⁰ "Saudi Arabia", <http://www.state.gov/documents/organization/171744.pdf>, Erişim tarihi 21.06.2015.

yalnızca Katif ve El-Ahsa bölgelerinde hüküm verebilmektedir. Krallığın diğer bölgelerinde bulunan Şiiiler bu gibi mahkemeleri kullanma hakkına sahip değildir.¹⁴¹

3.1.4. Ayrımcılık Politikası Karşısında Şiiilerin İtirazları

1932’de Suudi Arabistan Krallığının kurulması aynı zamanda krallığın Şii azınlığını yatıştırmak için çeşitli değişiklikler yapma yolunu izlemesini de beraberinde getirdi. Yeni yöneticilerin teşvikiyle binlerce Sünni göçmen ve tüccarlar yeni şehirlerin inşasına ve ticaret merkezlerinin kurulmasına yardımcı olmak adı altında Necid ve Kasım’dan Şiiilerin yaşadığı doğu topluluklarına akın ettiler. Bu akın geleneksel olarak yerel ekonomiyi sürdüren eski ticaret ve tarımsal ağları mahvetti. Sünni göçmenler ve ziyaretçi tüccarlar Merkezi ve Batı Arabistan’dan olan din kardeşleriyle ticaret yapmayı tercih ederek Şii işadamlarının iflasına neden oldular. Merkezi Asya ve Doğu Afrikalı tüccarlarla ticaret yapan Şii çiftçilerinin üretimlerine ve olanaklarına devlet tarafından el konuldu.¹⁴² Suudi devletinin dini olan Vehhabi-Hanbeli-İslam Şiiileri kâfir olarak gördüklerinden, Sünni ve Şii vatandaşların karışık yaşadığı Hobar ve Damman’da Şiiilerin kendi camilerini inşa etmelerine izin verilmedi. Şiiilere karşı yapılan dini ayrımcılık aynı zamanda dini ve siyasi metinlerin basılması ve dağıtılmasının yasaklanması, türbelerin ve dini öğrenme merkezlerinin yıkılması, Aşure ve mezar ziyareti gibi bazı dinsel törenlerin yasaklanmasını da içeriyordu. Buna rağmen Şiiilerin çoğu dinsel ilkelere sadık kaldı ve din adamları manevi hayatın unsurları üzerindeki otoritesini kaybetmedi ancak bazı baskılar yirminci asrın ortalarında Şiiiliğin geniş yerel üstünlüğünü zayıflattı.¹⁴³

Daha öncede değinildiği gibi Suudi yönetimi zaman zaman Şii toplumlarının sosyal ve ekonomik durumlarının iyileştirilmesi için bazı projeler hayata geçirdi ancak bütün bu girişimler ya yetersiz ya da kısa ömürlü oldu. Krallığının ilk ayında Kral Halid birçok milliyetçi siyasi aktivistlerin, özellikle solcuların ve Şii liderlerinin ülkeye dönüşü ve Krallıkta bulunan siyasi mahkûmların serbest bırakılması için genel af kararı yayınladı. On yıl sonra yönetim Şii toplulukların yararlanması için ülke kalkınma planı uyguladı.

¹⁴¹ “Saudi Arabia”, <http://www.state.gov/documents/organization/171744.pdf>, Erişim tarihi 21.06.2015.

¹⁴² G. Baghat, a.g.e., s. 2.

¹⁴³ Michael Rubin and Ahmad K. Majidar, *Shi’ites of The Middle East: An Iranian Fifth Column*, Ahmad K. Majidar, *Saudi Arabia’s Forgotten Shi’ite Spring*, Washington, 18 Haziran 2014, s. 59-60.

Ancak bu kalkınma planı da gerektiği gibi çalışmadı.¹⁴⁴ Ki bu da Şiiilerin şikâyetlerinde haklı olduklarını gösterir niteliktedir. Suudi yönetimi de zaman zaman eksikliklerini fark ederek bunu iyileştirmeye çalışmıştır her ne kadar bu iyileştirme girişimleri eksik kalmış olsa da.

3.2. İran İslam Devrimi'nin Suudi Şii Hareketini Etkilemesi

1979 yılında gerçekleşen İslam Devrimi, komşu ülkelerde çeşitli davranış ve baskılara katlanan Şii azınlıklar arasında siyasi görüşleri canlandırarak muhalif hareketleri güçlendirdi.¹⁴⁵ “İslam Devrimi tüm İslam dünyasında İslam dinin siyasal bir söylem için kullanılmasının önünü açtı. Müslüman ülkelerdeki mevcut siyasal gruplar güçlerini artırırken toplumsal gruplar da siyasallaşma sürecine girdiler. İslami gruplar, İslam dünyasında siyaset yapmanın, özellikle halktan kopuk rejimlere yönelik memnuniyetsizlik ve muhalefetin, en önemli kulvarları olarak ortaya çıktı. Bundan dolayı, diğer Müslüman ülkelerinde olduğu gibi Suudi Arabistan’da da İran İslam Devrimi’nin devrimci siyasal söylemi ihraç etme düşüncesi tedirginliğe sebep olmuş ve ülke bu durumu, tüm bölge ve hatta Müslüman dünyanın tamamı için bir tehdit olarak değerlendirmiştir. Bu süreçte iki ülke arasında dini liderlik konusunda bir üstünlük mücadelesi ortaya çıkmış ve neticede Suudi Arabistan bölgede Sünni yönetimlerin bekasına büyük önem vermeye başlamıştır.”¹⁴⁶ Devrimden sonra İran’ın Suudi Arabistan ile ilişkileri önemli derecede bozuldu. Ortadoğu’da bölgesel güç olma yolunda birbiriyle rekabet halinde olan bu iki devlet arasında yaşanan gerginliğin diğer bir nedeni ise İslam’ın devrimci yorumu ile geleneksel yorumu arasındaki tartışmalar olmuştur. İslam’ın siyasal sistem alanında farklı görüşleri, İslami yorum farklılığı kapsamında ikinci çatışma nedeni olmuştur.¹⁴⁷

İslam Devrimi tüm körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan’da Şii siyasi hayatını önemli ölçüde etkiledi. Böylece Devrimci Şii olgusunun önemi daha da derinleşti. Devrim Suudi Şiiilerini cesaretlendirdi ve hatta çatışma eğilimlerini ve öfkelerini daha da

¹⁴⁴ M. Rubin and A. Majidar, a.g.e, s. 60.

¹⁴⁵ David Lech, *1979: The Year That Shaped the Modern Middle East*, Boulder, Colorado, 2001, s.61.

¹⁴⁶ Muhittin Ataman ve Yurdanur Kuşçu, “Suudi Arabistan’daki Siyasal ve Toplumsal Hareketlerin Gelişimini Etkileyen Faktörler”, *Alternatif Politika*, Cilt 4, Sayı. 1, 1-26 Şubat 2012, s. 12-13.

¹⁴⁷ Ünal GÜNDOĞAN, “1979 İran İslam Devrimi’nin Ortadoğu Dengelerine Etkisi”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt 3, Sayı.30, Haziran 2011, s. 69.

alevlendirdi. Ülkedeki Şiiler bu süreçte ülkede yaşanan siyasi gelişmelere duyarlı hale gelerek örgütlenmeye başladılar.¹⁴⁸

Ayrıca İran İslam Devrimi'nin ideolojik boyutu Basra Körfezi ve Suudi Arabistan Şiiler'inin kaderini etkilemiş önemli bir dış etken olmuştur. İslam Devrimi'nden sonra yaşanan olaylar Suudi Şiiler'inin gücünü artırmış ve ülkedeki Şii azınlık üzerinde Suudi yönetiminin bu tarihe kadar görülmemiş düzeyde endişesini artırmıştır. Böylece istenmeyen dış faktörler yüzünden yönetim Şiiler üzerindeki kontrolünü daha da artırmaya çalışmıştır.¹⁴⁹

Aslında Suudi Arabistan'da siyasi Şiiliğinin yeni sayfasının şekillenmesinde İran örneği etkiliydi yani Suudi Arabistan'daki ayaklanmalar türetilmiş bir olay değildi. 1979 ayaklanmaları özellikle yerel sorunlara dış faktörlerin etkisini yansıttı. Ayrıca söylenilmesi cazip görülse de Suudi Arabistan'da yaşanan ayaklanmalar Humeyni'nin bölge Şiilerine kendi devrimlerini yapma çağırısına cevap olmaktan daha fazla bir şey ortaya koydu.¹⁵⁰ İran İslam Devrimi'nin oluşundan sonra İran yönetimi aşağıda detaylı ele alınan unsurlar aracılığıyla Suudi Şii'leri üzerinde etki oluşturmuş ve Suudi yönetimine karşı kıskırtmıştır.

3.2.1. İran'ın Suudi Şiilerine Yönelik Devrim İhracı Politikası

Devrimlerin doğalarından kaynaklanan en esas özellik devrim ihracıdır. Her ne kadar bir devrim küresel bir ideolojiye sahip olmasa bile en azından çevre ülkelerini etkileyecek ve o ülkelerde bulunan devrimci hareketlere ilham kaynağı oluşturacaktır. Nitekim İran İslam Devrimi'nin henüz gerçekleştiği dönemlerde –yani devrimcilerin iç huşularla meşgul olmalarından dolayı belirli bir dış politika belirlemeyip o yönde hareket etmekten aciz oldukları bir dönemde- İslam Devrimi Suudi Arabistan, Bahreyn

¹⁴⁸ a.g.e, s. 13.

¹⁴⁹ Tasnim Haber Ajansı, *Suudi Arabistan Şiiler'inin Konumu ve Ülkenin Geleceği*, <http://www.tasnimnews.com/fa/news/1394/11/25/1000009/%D8%AC%D8%A7%DB%8C%DA%AF%D8%A7%D9%87-%D8%B4%DB%8C%D8%B9%DB%8C%D8%A7%D9%86-%D9%88-%D8%A2%DB%8C%D9%86%D8%AF%D9%87-%D9%BE%DB%8C%D8%B4-%D8%B1%D9%88-%D8%AF%D8%B1-%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86-%D8%B3%D8%B9%D9%88%D8%AF%DB%8C>, erişim tarihi. 05.09.2016.

¹⁵⁰ Toby Craig Jones, "Rebellion on the Saudi Periphery: Modernity, Marginalization, and the Shia Uprising of 1979". *Int. J. Middle East stud.*38, The USA 2006, s. 214-215.

ve Irak gibi komşu devletlerde heyecana neden olmuş ve bu nedenle bu ülkelerde muhalefet hareketlerinin ayaklanma girişimleri olmuştur.¹⁵¹

İslam Devrimi'nin etkisiyle Suudi Arabistan'da yaşanan ayaklanmalar Suudi Hanedanlığı'nın güvenliğine açıkça tehdit oluşturarak Arap yarımadasında siyasi krizi yükseltti.¹⁵² Ayaklanmalar Ayetullah Humeyni'nin devrimci mesajının gelişini Suudi rejiminde doğrudan doğruya tehdit edildiği izlemine uyandırdı. İslam Devrimi rejimi Suudi Arabistan'da yaşanan kraliyet karşıtı tutumu coşturmak için propagandasını devam ettirdi. Suudi monarşisini 'ABD'nin Paralı Ajanı' olarak nitelendiren ve krallığın doğu bölgesinde dinleyici sayısı durmadan artan Tahran radyosunun günlük Arap dilli programları bu propagandaların önemli bir kısmını oluşturdu. İran İslam Devrimini Liderinin mesajlarını Suudi Şiilerine ulaştırmak için Humeyni'nin devrime teşvik edici ses kayıtları Şiilerin yerleştiği doğu illerinde dağıtılmaya başlandı.¹⁵³

İran'ın 1979-1980 yılları süresince Suudi Arabistan'a olan muhalefeti Suudi Hanedanlığına ve ABD egemenliğine karşı hac döneminde yaşanan ayaklanmalar ve devrimci söylemler aracılığıyla kendini gösterdi. Hac döneminde yaşanan direkt çatışmalar ise 1981 yılında başladı. Aslına bakıldığında çatışmalar doğrudan doğruya İran-İrak savaşında yaşanan gelişmelere bağlıydı. 1981 yılına kadar Suudi Arabistan İran'da yaşanan gelişmeleri dikkatlice takip ediyordu. İran'ın devrim ihracına daha fazla yanaşması Suudi Arabistan'ın Irak'ı desteklemeğe başlamasıyla sonuçlandı. Hz. Peygamber'in camisinde gösteriler yapan İranlı hacılarla Suudi polisi arasında yaşanan çatışmada 46'ya yakın İran vatandaşı hacı gözaltına alındı. Bundan sonraki yıllarda Suudilerin muhalif olmasına rağmen İran her sene Medine'de 'İslam Topluluğun Birliği' ve Mekke'de ise 'İmansız Kimselerin Serbest Bırakılması' sloganı altında iki büyük gösteri düzenlemeği karara aldı.¹⁵⁴

Ayrıca, yumuşak güç unsurunun İran tarafından etkin ölçüde kullanılması devrim ihracı noktasında önemli gelişme sağlamıştır. Çünkü devrim ihracından kast edilen şey devrime ait hedeflerin, ideallerin, söylem ve öğretilerin ötekine ulaşmasını

---

¹⁵¹ Abdullah Yeğin, *İran'ın Yumuşak Gücü*, Seta Analiz, Şubat 2015, sayı: 118, s. 11

¹⁵² T. Jones, a.g.e. s. 213-214.

¹⁵³ A. Majidar, a.g.e, s.62.

¹⁵⁴ Chistin Marschall, *İran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, Routledge 2003, s.50-51.

amaçlamaktadır. İran'ın yumuşak güç kullanarak Suudi Şiiiler'inin düşünce ve davranışlarını etkilemeyi başarmıştır.

3.2.1.1. Soft-Power Kullanımı

Uluslararası ilişkiler teorilerinde ve politika analizlerinde sıklıkla kullanılan terim olarak “güç” (power) başvurulan en temel kavramların başında gelmektedir. Bazı uluslararası ilişkiler yazarları “güç” kavramını uluslararası ilişkilerin merkezi kavramı olduğunu dahi iddia etmektedirler. Bu açıdan bakıldığında uluslararası politika ve uluslararası ilişkiler yazarları bu kavrama her dönem özel bir önem verirken, literatürde yaygın olan güç dengesi, nükleer güç, süper güç, vb. gibi kavramlar da güç kavramı ile ilişkilendirilmektedir.¹⁵⁵

Askeri güçler Soğuk Savaş dönemi boyunca en etkin güç tanımlaması olarak bilinirken, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise bu etkinlik “kamuoyunu yönlendirebilme”, “ikna ve pazarlık” yeteneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden uluslararası örgütler ve medyanın artan etkisi sonucu askeri güç kapasitesinin geri planda kalması ile asimetrik savaş metotlarının üretilmesi ve klasik ordu gücünün etkinliğinin azalması sonucu sert gücün (hard-power) yerini yumuşak güç (soft-power) almıştır.¹⁵⁶ Çünkü yumuşak güç unsurları kullanılarak da ötekinin istenilen şeyi yapması sağlanabilir. Yumuşak güç ötekinin tercihlerini şekillendirme kapasitesidir. Yumuşak güç emir ile değil cezp etme aracılığıyla davranışları etkilemeyi amaçlamaktadır. Yumuşak güç unsurunda ötekinin yapılması istenen davranışları kendisi için cazip bularak yapması en önemli hedefdir. Bu hedefe ulaşıldığında artık askeri güç gibi sert güç kullanımına gerek kalmamaktadır.¹⁵⁷

Yumuşak güç kullanımda devletler kültürel, ideolojik, idealler ve ahlaki değerler gibi hususları dikkate alarak, diğer ülkelerin davranışlarını dolaylı yollardan değiştirmeyi ve toplumlarını etkilemeyi hedeflediği için bu güç kullanımındaki başarılarını artırabilmek amacıyla her ülkenin farklı kültürel, dini, siyasi ve toplumsal özelliklerini kullanmaktadırlar.

---

¹⁵⁵ Bülent Şener, *Dış Politikada Yumuşak Güç Olgusu*, <http://www.21yyte.org/tr/arama/politik-sosyal-kulturel-arastirmalar-merkezi/2014/02/10/7423/dis-politikada-yumusak-guc-olgusu>, erişim tarihi. 09.08.2016.

¹⁵⁶ Joseph S. Nye, Jr., *Bound to Lead, The Changing Nature of American Power*, Basic Books, New York, 1990, p. 25.

¹⁵⁷ Joseph S. Nye, *Soft Power: The Means to Success in Politics*, New York: Public Affairs, 2004, s. 6.

İran, kadim bir medeniyete sahip olması açısından bakıldığında kültürel, devrim gerçekleştirdiği için ideolojik ve bu devrimin İslam Devrimi olarak adlandırılmasından ötürü dini ve Şii mezhebi inancına sahip olanların nezdindeki konumundan dolayı mezhepsel unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Sahip olduğu bu unsurlar İran'a soft-power açısından önemli avantajlar sağlamıştır. İran İslam Devrimi'nin oluşundan hemen sonra İran, ötekiyle ilişkisinde İmam Humeyni'nin mimarı olduğu İslami ideolojiyi ve siyasal maneviyatı temel almıştır. Bu bir anlamda kültürün ideolojileşmesi anlamına geliyordu. Bu dönem zarfında Panislamizm idealizmine sahip olan İran, İslam dışında bir kimliğe önem vermediğini göstermeyi hedeflediği için “ne doğu ne batı” sloganını kullanmıştır.¹⁵⁸

Bu bağlamdan bakıldığında Suudi Arabistan'nın Doğu bölgesinin Şiiler'den oluşması İran'a yumuşak güç unsurunun mezhepsel unsurunu kullanma olanağı sağlamıştır. Şöyle ki, Şiilik Devrim'in ilk döneminde evrensel ideolojik bir zeminin hazırlanması için “her gün Aşura her yer Kербela” sloganı kullanılmıştır. İkinci aşamada, Şiiliğin sadece Şiilik olarak görülmesi üzerinden Şii toplulukların etkilenmesi amaçlandı. Üçüncü aşamada ise, ilk iki aşamada belirtilen yöntemler aracılığıyla etkilenen ve kuşatılan öteki Şiiler bağlı oldukları ülkelerde yönetime geçip İran benzeri yönetimler kurmaları için teşvik edilerek yeniden kültürün ideolojik boyutu geri çağırılmış oldu. Bu açıdan bakıldığında İran'ın Suudi Şiiler'i üzerinden Suudi Arabistan'a karşı kullanmış olduğu yumuşak güç politikası yukarıda belirtilen teoriye en bariz örnek oluşturmuştur.¹⁵⁹

3.2.1.2. Medya Aracılığı

İran İslam Devrimi'nin oluşundan sonra İran'ın Suudi Arabistan'a karşı propagandası Ekim 1979 yılının Muharrem ayının ilk gününden itibaren Tahran radyosu ve Ahvaz radyosu ve aynı zamanda yayım frekansı ilk defa Katif'a ulaşan İran İslam Cumhuriyeti TV istasyonları aracılığıyla yoğunlaştı.¹⁶⁰ Aslında, Doğu Bölgesi Genel İstihbarat Müdürlüğü Başkanı General Maliki için Şiiler'in Humeyni ve diğer dış etkiler

---

¹⁵⁸ Abdullah Yeğin, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁵⁹ Abdullah Yeğin, *a.g.e.*, s. 11-14.

¹⁶⁰ US. Diplomatic Cable, American Consulate Tahran, *Update on Mood of Saudi Shi'as.*

tarafından son derece etkilendiği gayet açık idi.¹⁶¹ MVM (Movement of Vanguard Missioners- Öncü Görücü Hareketi) üyeleri İran üzerinden yayın yapan Arapça radio ve Arapça televizyon programlarında görevli idiler. MVM'nin kadrosunda bulunan Ahmet el-Katib 1979 baharında bildirdi ki biz, eski arkadaşımız olan Muhammed Montazeri'ni arayarak devrim zamanı kapatılan İran radyosunun Arapça şubesini açmak için izin istedik ve o bu kararımızla hemfikir oldu. Montazeri'nin kendisi İran'ın Devrim ihracı girişiminin arkasında duran en önemli isim idi. Bundan sonra el-Katib ev diğer MVM üyeleri İran'ın Körfez sınırında bulunan Abadan'da Irak, Bahreyn ve Suudi karşıtı programlar yayınlayan radyo kurdular.¹⁶² Yayına başlayan Arap dilli İran radyosu 'devrimci kitleleri, Katif'te kahraman insanları' 'çöllerden devlete direnmeye teşvik etmek için Doğu Bölgesindeki olaylara saatler tahsis etti. 1 Şubat 1980 yılından itibaren günlük yayınlar iktidar ailesinin rüşvete bulaştığını kınayarak özellikle Şii'leri ayağa kalkmaya teşvik etti.¹⁶³

3.2.1.3. Hac Ziyaretleri

1979 İran İslam Devrimi'nden sonra Tahran her sene yapılan Hac ziyaretlerini Suudi rejimine ve 'İslam'ın diğer düşmanlarına' karşı kendi siyasi görüşünü göstermek için platform olarak kullandı.¹⁶⁴ Her sene düzenlenen Hac ziyaretlerini İran yönetimi kendisini Müslümanların koruyucusu olarak ifade etmek için kullanmaya başladı. İran yönetimi aynı zamanda Kutsal Yerlerin sadece Suudiler tarafından yönetilmesine karşı olarak kendi iddiasını savunmak için bu yerlerin uluslararası gözetimin altında tutulması talebinde bulundu. Bu yüzden Hac ziyaretleri 1980 yıllarında Suudi Arabistan-İran gerginliğinde odak noktası olmakla beraber Suudi Şii muhalefetini de önemli derecede etkiledi.¹⁶⁵

-Şöyle ki, İran ve Suudi Arabistan arasında 1981 yılında Medine'de yaşanan olaylardan sonra düzelmeyen ilişkiler 31 Temmuz 1987'de Mekke'de yaşananlardan sonra tamamen sona erdi. Tam olarak neyin baş verdiğine ilişkin farklı görüşlerin olmasına rağmen sonuç olarak gerçekleştirilen gösterilerde 402 İranlı hacı hayatını kaybetti ve

¹⁶¹ US. Diplomatic Cable, American Consulate Tahran, Tension Rise among Saudi Shi'as.

¹⁶² Toby Matthiesen, *The Other Saudis*, Cambridge University Press, New York 2015, s.116-117.

¹⁶³ Louer, *Transnational*, 181. OIRAP also started to broadcast its statements on Radio Tehran. *FBIS*, 8 Ocak 1980.

¹⁶⁴ Sonoko Sunayama, *Syria and Saudi Arabia: Collaboration and Conflicts in the Oil Era*, London 2007, s. 201.

¹⁶⁵ Toby Matthiesen, a.g.e, s.128.

binlerce kişi ise yaralandı. Hem İran hem de, Suudi Arabistan olayları birer kıskırtma olarak değerlendirdi. İki ülke arasında düşmanlığı yenileyen bu olay İran-Suudi Arabistan ilişkilerine uzun bir mola getirdi. İranlı akademisyen Kazemi bunu ‘karanlık bir dönem’ olarak adlandırdı. Suudi yönetimine göre İran yetkilileri Büyük Camii’nin yönetimini almak için hacıları gösterilere teşvik ettiler. Suudilere göre bu gösteriler İran’ın daha sonra Suudi Arabistan’a birlikler göndermesi için Devrim Muhafızları ve İslam Devrimi liderleri tarafından önceden planlanmıştır. Suudilere göre hacılar İslam’ın tek meşru yöneticisi olarak Humeyni’ni ilan etmek istediler. Kraliyet yönetimi aynı zamanda İran’ın göstericilere ateş edildiği iddiasına cevap olarak güvenlik güçlerinin herhangi bir silah kullanmadığını bildirdi. Suudi Güvenlik Güçleri başkanı, hacıların güvenlik güçlerinin etrafını sarmaya ve onları etkisiz hale getirmeye çalıştıklarını ancak buna izin verilmediğini vurguladı.¹⁶⁶

İran tarafı ise olayı Suudi Arabistan tarafından önceden hazırlanmış komplo olarak değerlendirdi. İran yönetimine göre İranlı hacıların yürüyüş güzergâhı İran temsilcileri ve Suudi yetkilileri arasında tartışılmıştır. İran temsilcisi Mehdi Kurabi açıklamasında Suudi polis ve sivillerinin onların üzerine taş ve şişeler attığını daha sonra bastonlarla dövdüklerini ve polisin hacılara ateş ettiğini bildirdi. Açıklamasının devamında Kurabi Büyük Camii ‘ye giden yolun güvenlik güçleri tarafından kapatıldığını ve yan yoldan ise kaçışın imkânsız olduğunu bildirmiştir. Kurabi bunun insanları öldürmek için tasarlanmış bir plan olduğunu söyledi.¹⁶⁷

Sonuç olarak, her iki taraf Müslüman kamuoyunu etkilemek ve diğer tarafı kötülemek için kendi girişimlerini artırdı. Bu propagandalar Mekke olayları ile ilgili TV programlar yayınlamak, radyo programları düzenlemek ve çeşitli baskılar yaparak halk arasında dağıtmak gibi birçok girişimle devam etti.¹⁶⁸

3.3. İslam Devrimi Örgütü’nün Kurulması (Siyasallaşmadan Çatışmaya)

Hasan el-Saffar ve diğer Şii dini liderleri on binlerce destekçisiyle 1975 yılında yönetimi protesto eden Arap Yarımadasında İslam Devrimi Örgütü olan (İDÖ)’yu kurdular. İDÖ’nün kurulması Şii siyasi bilincindeki önemli değişikliği ve beraber

¹⁶⁶ C. Marschall, a.g.e., s. 52.

¹⁶⁷ C.Marschall, a.g.e., s.53.

¹⁶⁸ Werner Ende, *Sunnî Polemical Writings on the Shi’a and the Iranian Revolution*, in *The Iranian Revolution and the Muslim World*, ed. David Menashri (Boulder, CO: Westview Press, 1990) , s.219-225.

periyodik talepler ve Şii siyasi seferberliği için bir kuruluşun varlığının önemini gösterdi.¹⁶⁹ 1980-1993 yılları arasında İDÖ Şiiilerin ve ulusal ve uluslararası alanlarda kendilerinin muhalif faaliyetlerinde başarısız olan diğer inanç ve görüşlere bağlı olan siyasi grupların sesi oldu. İDÖ, sosyal seferberlik ve Şii'leri bilinçlendirmek ve kendi görüşlerini yaymak amacıyla Ramazan ayının dini tenörlerinden yararlandı. Bundan başka belirli etkinlikler Şiiilerin dikkatini kendilerinin sosyo-ekonomik ve dini koşullarına yönlendirmek ve kendilerinin dini ve siyasi pasifliklerine meydan okumaya teşvik etmek idi. Bu aktiviteler örgütlü hareketin tohumlarının büyümesi için çevre yarattı. Kendi sıralarına önemli isimleri katmayı başaran bu hareket sonra İran İslam Devrimi'ni takiben siyasi harekete dönüştü.¹⁷⁰

Şubat 1979 İran İslam Devrimi'nin zaferinden sonra ise İDÖ'nün eylemleri aktif olmaya başladı. Şiiilerin iktidardan olan talepleri Krallığın kurulmasından sonra yasaklanmasına rağmen Kasım 1979'da Aşure gününde yaptıkları protestoyla kendini gösterdi. İran İslam Devrimi'nden sonra bu olayla krallıktaki Şii ayaklanmaları başlanmış oldu. Kasım'ın son günlerinde Aşure gününün kutlanmasıyla yapılan gösterilerde Şiiiler devleti ayrımcılığı sonlandırmaya, ABD'ye petrol ihracatını durdurmaya ve İslam Devrimi'ni desteklemeğe çağırdı. Suudi Ulusal Muhafız güçlerinin ayaklanmaları zorla bastırma çabası protestoların daha da büyümesiyle sonuçlandı. Aşure ayaklanmalarında yirmi kişi öldürüldü ve yüzlerle kişi gözaltına alındı ya da ülkeden sürgün edildi.¹⁷¹ Protestolar zamanı göstericiler Katif' te bulunan İngiliz bankasını ve Suudi Arabistan Havaya Yolları ofisini yaktılar. Protestocular aynı zamanda devlet araçlarına hasar yetirerek polise saldırdılar, el-Avamiyye kasabasında bulunan sahil güvenlik güçlerini merkezine baskın düzenleyerek askerlerinden silahlarını kaçırdılar ve Katif'in merkezinde bulunan eski şehri işgal ettiler. 20,000 kişiden oluşan Suudi güvenlik güçleri bilgi akımını önlemek ve yakın bölgelerde bulunan petrol tesislerini korumak için şehirlerarası önemli yolları kontrol altına aldı.¹⁷²

Şii bölgelerinde öfkeli topluluğu sakinleştirme girişiminde bulunan Suudi rejimi derhal yerel hizmetlerin, eğitim sisteminin ve ekonomik yapının geliştirilmesi için büyük

¹⁶⁹ Graham E. Fuller and Rend Rahim Francke, *The Arab Shia The Forgotten Muslims*, The USA, 22 September 2001, s.180.

¹⁷⁰ Fouad Ibrahim, a.g.e. s.105-109.

¹⁷¹ Tim Niblock, *Saudi Arabia: Power, Legitimacy and Survival*, New York 2006, s.82-83.

¹⁷² H.R.B. Dickson, *Kuwait and her Neighbours*, London 1956, s.302.

paralar yatırdı. Yolların yenilenmesi, okulların ve hastanelerin inşa edilmesi, toprakların paylaşılması, kredilerin verilmesi, kanalizasyon sisteminin yeniden kurulması ve alışveriş merkezleri açılması gibi dikkat çekici değişiklikler 1980 ve 1985 yıllarındaki çok kısa zaman zarfında yapıldı.¹⁷³

Genel olarak, İDÖ kent temelli örgüt olmakla beraber üyelerinin çoğu aşağı ve orta sınıflara ait insanlardan oluşmuştur. Üyelerinin bazılarının Suudi ve Amerika üniversitelerinde akademik dereceler elde etmesi sonucu İDÖ, üniversite öğrencileri ve genç akademisyenler arasında önemli destek almayı başarmıştır.

İDÖ'nün literatürü iki tür sosyo-siyasi değişikliyi belirlemiştir: evrimsel ve devrimsel. Evrimsel değişiklik, sonunda yönetimin değişmesiyle sonuçlanan kademeli ve barışçıl toplumsal dönüşüm anlamına geliyor. Bu değişiklik mevcut enstitüsünü, sendikaları, meclisleri ve basını kullanarak başarılı olmak demektir. Devrimsel gelişim ise şahsın kendisinden başlayan ve sosyal değerlere, sosyal kuruluşa ve enstitüselere uzanan geniş kapsamlı değişiklik anlamına geliyor. Bu değişikliklere ise mümkün tüm yolları; barışçıl ve ya şiddet yolunu ve ya devrimsel değişikliğe etkili olabilecek tüm alternatifleri kullanarak erişmek mümkündür.¹⁷⁴

Sonuç olarak İDÖ'nün doğuşu Doğu Bölgesindeki Şii'lerin tarihinde ve aynı zamanda Suudi Arabistan'da Şii muhalif hareketinin öyküsünde dönüş noktası olarak kabul ediliyor. Burada üç önemli nokta yukarıda belirtilen iddianı desteklemektedir.

Birincisi, dini çevrelerden yayılan devrimci eğilimde kendini bulan ve siyasetten uzak durmayı savunan Şii dini muhafazakârlığı. Bu eğilim insanların gelişmesine engel ve irticacı dini muhafazakârlığı redd-etmektedir.

İkincisi, İDÖ İslam Devleti kurmak ve güç birliğini artırmak amacıyla Körfez Şii'leri arasında bireyleri birleştirmek için mümkün olan her türlü çabayı gösterdi.

En önemli olan üçüncü noktaysa Şii'ler arasında toplu duyarlılık geliştirildi. İDÖ'den önce Şii'ler kendi bölgeleri dışında yaşanan Şii hareketleri ile ilgilenmiyordu. Ancak

---

¹⁷³ Fouad Ibrahim, a.g.e, s.120.

¹⁷⁴ Unpublished pamphlet by the IRO, *About Revolution*, s. 53-55.

İDÖ'nün kurulmasından sonra Şii'ler arasında bağlantılar önemli ölçüde güçlendirildi ve akraba dışı evlenmeler genel bir hal aldı.¹⁷⁵

3.3.1. Körfez Krizi ve Şii Reform Hareketi Çağırısı

İslam Devrimi desteğinin en önemli avantajı Suudi Arabistan'da Hasan el-Saffar liderliğinde yapılan Şii Reform Hareketi olmuştur. Aslında İslam Devrimi'nden dört sene önce temeli atılan reform hareketi, İran İslam Devrimi'nin zaferinden sonra büyük önem kazanmıştır.1980'ler boyunca militan ve uzlaşmaz kalan reform hareketi liderleri Suudi yönetimiyle görüşmeyi dahi haram olarak nitelendirerek bunu reddetmişlerdir.¹⁷⁶ Şii Reform Hareketi kendinde üç çekirdek sorunu barındırmıştır; İlk ve en önemlisi, Suudi devlet uleması tarafından desteklenen geniş Şii karşıtı duygular, Şiiilerin dini uygulamalarını özgürce yerine getirebilmesini imkânsız kılan devletin ayrımcılık politikası ve Suudilerin yakın ABD bağımlılığı.¹⁷⁷

İran rejimi ise genelde Şii reform hareketini, Suudilerin ABD ile ittifakına dayanarak onlara karşı saldırmaya teşvik etti. İranlılar bunun, ülkenin petrol servetini savuran, bölge ve ötesinde Amerikan egemenliğini kolaylaştıran Suudi dış politikasını sorgulamaya başlamış geniş Suudi toplumlarını da harekete geçireceğini ümit ettiler. Ancak Arap Yarımadasında reform hareketinin örgüte dönüşümünün kanıtı olarak hareketin Humeyni tarzı radikalizmin içten desteği Suudileri taviz vermeye zorlamadı. Aslında bu, yabancı gücün devrimci söyleminden ve siyasi kültürden etkilenen hareket üzerinde yönetimin baskısını güçlendiren ters etki yaptı.¹⁷⁸

Ağustos 1990 yılında Irak'ın Kuveyt'e saldırısı ve ardından gelen Körfez savaşı Körfez'de siyasi dengeyi değiştirerek Şii muhalif hareketi ve Suudi yönetimi arasındaki ilişkileri etkiledi ve toplum ve siyasal konular üzerinde görüşmelerin doğuşu ve geniş İslamcı muhalefetin yükselmesine neden oldu. Bu gelişmelere neden olan esas olay ise Suudi topraklarında yerleşen Irak birliklerinin Kuveyt'ten çıkarılmasıyla ilgili kararın alınmasıydı.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Fouad Ibrahim, a.g.e, s.138-139.

¹⁷⁶ Mamoun Fandy, *Saudi Arabia and Politics of Dissent*, New York 2001, s. 198.

¹⁷⁷ Edited by, Joshua Craze, *The Kingdom: Saudi Arabia and the Challenge of the 21st Century*, London 2009, with eds, Mahan Ebedin, *Saudiss mull losses in Lebanon as bid for influence is shattered*, London July 2006, s.102-103.

¹⁷⁸ M.Ebedin, a.g.e, s. 103.

¹⁷⁹ El-Rasheed, a.g.e. s. 163.

Körfez krizi zamanı yapılan siyasi reform çağırısı 1950 ve 1960 yıllardan beri Suudi Arabistan'da görülmeyen en yüksek düzeyine ulaştı.¹⁸⁰ Çünkü 1980 yıllarında Suudi yönetimine karşı olan muhalif hareketleri sadece Şii ve sağcılardan oluşmaktaydı. Ancak Körfez Krizi'nin ortaya çıkışı ülke genelinde geniş siyasi aktivizmi kolaylaştırdı.

Ardından Temmuz 1988'de İran-İrak savaşının bitişinden sonra reform hareketi kendisinin saldırgan mesajların yumuşatarak saldırgan söylemlerinden kaçınmaya başladı.¹⁸¹ İslam Devrimi Örgütü kendisinin aşırı ve çatışmacı pozisyonundan 'reformatif aşama' adlandırılabilir pozisyona eğilimli oldu. Hareket siyasi sistemin barışçıl dönüşümü üzerinde yoğunlaşarak askeri çatışmadan kaçınma yolunu izledi. Bu yeni yaklaşımın amacı müsamahalı tartışmayı ve çoğulculuğu desteklemek idi. Bu bağlamda Şii muhalif hareketi ve Suudi yönetiminin temsilcileri arasında reform yolundaki görüşler daha sık yer almaya başladı. Bu buluşmaların birinde Kral'ın yakın danışmanı olan Tuvayjri Şii muhalefet hareketi temsilcilerinden onların belirli taleplerini ve yurtdışında bulunan Şii aktivistlerin ülkeye dönemleri için talep ettikleri şartları sormuş, karşılığında da El-Sayf Şii'lerin siyasi ve sosyal taleplerini içeren birkaç mektup ona iletmiştir.¹⁸²

Ayrıca Suudi yönetim temsilcileri ile yapılan bu görüşmeler Şii muhalif harekâtı aktivistleri ile Suudiler arasında ılımlı tartışmaları beraberinde getirdi. Hasan el-Saffar tarafından kurulan ve Musa Abu Kasım tarafından yönetilen Suudi Arabistan'da Şii Derneği Suudi yönetiminden olan taleplerini kitapçık halinde yayınladılar. Bu talepler Şii'nin İslam mezhebi olarak tanınması, camileri ve ibadet yerlerini yapmak için izin içeren din özgürlüğünün tanınması, Şii bölgelerinde Şii inancına göre eğitim verilmesini içeren eğitim sisteminin yeniden gözden geçirilmesini, Şii kitap ve dergilerinin basılmasına izin verilmesi, Şii karşıtı propagandalarının ve mezhep ayrımcılığının eğitimde, hükümet istihdamında, askeriyede ve güvenlik kurumlarında yapılmaması ve Şii mahkemelerinin yetki alanının güçlendirilmesinden oluşmaktaydı.¹⁸³

Kral Fahd Şii'lerin bu taleplerine Mart 1992 yılında sunduğu üç tüzükle cevap verdi: Bazen anayasa olarak kabul edilebilecek-Hükümetin Temel Kanunu, İl Kanunu ve

---

¹⁸⁰ Stephane Lacroix, "Islam-Liberal Politics in Saudi Arabia," MECS, 1993, vol 2. s. 575-579.

¹⁸¹ *The Shi'ite Question in Saudi Arabia*, The Middle East Report 45, 19 September 2005.

¹⁸² Toby Mattheisen, a.g.e, s 146-147.

¹⁸³ Toby Mattheisen, a.g.e, s.14 8-149.

Meclis Kanunu. İl kanunu bölge meclislerinin oluşturulması anlamına geliyordu. 1994 yılında Doğu Bölgesi Meclisi seçimlerinde on beş koltuktan ikisine Şii'ler atanmıştı.¹⁸⁴

Şeyh Hasan el-Saffar ve en kıdemli arkadaşları ılımlılık ve uzlaşma siyaseti yürütmesi, yurtiçi ve yurtdışında Suudi yöneticileri ile yapılan görüşmeler ve uluslararası örgütlerinde baskısıyla Kral Fahd doğu bölgesinde yapılan gösteriler ve muhalefet hareketleri zamanı tutuklanan Şii mahkûmlar için genel af kararı yayınladı. Şii delegasyonun Eylül 1993 yılında Kral Fahd'la Cidde'de barış ortamında yapılan görüşmesinin ardından yurtdışında bulunan Şii muhalefet hareketi muhacirlerinin ülkeye serbest girişi temin edildi.¹⁸⁵ 1993 yılına Şeyh Hasan el-Saffar'ın müritleri ve Suud Hanedanı arasında yapılan antlaşma yönetimin ayrımcılığın azaltılması yönünde izlediği siyaseti devamlı kılmıştır.¹⁸⁶

Ayrıca, Körfez Krizi'nden sonra Suudi yönetiminin reform yoluna iten önemli eksenlerden biride Şii İslam Devrimi Örgütü'nün Londra Ofisi, Amerika üniversitelerinde eğitim gören Suudi Şii öğrencileri ve siyasi aktivistler idi. Çünkü yurtdışında bulunan ve buldukları ülkelerde Suudi yönetimine karşı ağ oluşturarak Amerika ve Avrupa ülkelerinin dikkatini kendilerine çekmeği başarmıştır. Onların yurtdışındaki çalışmaları sonucu İnsan Hakları Örgütleri bu ülkelerde bulunan Suudi Büyükelçilikleri ile devamlı temas haline geçmiş ve Suudi yönetimi üzerinde demokrasi ve reform için baskı yapmıştır.

Sonuç olarak, 1987 yılında yaşanan hac olaylardan sonra tamamen sonra eren Suudi Arabistan İran diplomatik ilişkilerinin 26 Mart 1991 yılında yeniden başlaması Suudi yönetimi ve Şii muhalif hareketi liderleri arasında 1993 yılında yapılan antlaşma ve uzlaşma politikasını etkileyen en önemli faktörlerden biri olmuştur.¹⁸⁷

---

¹⁸⁴ Al-Saud- Appendix 5. www.easternemara.gov.sa/Council.asp.

¹⁸⁵ Toby Mattheisen, a.g.e, s. 158-159.

¹⁸⁶ Mahan Ebedin, a.g.e, s. 103.

¹⁸⁷ Sharman Chubin and Charles Tripp, *Iran Sadi Arabia Relations and Regional Order*. Oxford University Press, Temmuz 2014 s. 52-57.

3.4. Suudi Yönetiminin Şiilere Yönelik Politikasının Değişmesinde Etkili Olan Faktörler

3.4.1. Irak'ın ABD Tarafından İşgali

11 Eylül 2001 yılında ABD'de Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a gerçekleştirilen saldırı ABD'nin Ortadoğu politikasındaki değişikliği de beraberinde getirdi. Olaydan bir kaç ay sonra Afganistan'a müdahale ederek terör saldırısından sorumlu tuttuğu Taliban yönetimini neredeyse tümüyle sonlandıran ABD yönetimi, 2003 yılında Irak'a müdahalesiyle İran'ın bölgesel güç olma yolundaki engellerinden sayılan Saddam rejimini ve Taliban yönetimini sonlandırdı. Irak'ın işgali Ortadoğu Coğrafyasında bölgesel etkiye sahip olan Şii jeopolitiğini ortaya çıkardı. Çünkü savaştan sonra Irak'ta nüfusun yaklaşık yüzde 65'ni oluşturan Şiilerin iktidarda etkin olmaya başlaması bölgede Şii eksenini doğuran önemli bir faktör olmuştur. Hiç kuşkusuz ki -önemli bir stratejik avantaj meydana getiren Şii jeopolitiğinden en çok faydalanacak olan da yönetim ve meşruiyetini Şiiliğe dayandıran İran olmuştur.¹⁸⁸ Çünkü İran Şii jeopolitiğini dış politikası için bir çıkış aracı olarak görmüş ve rejim ihracı politikasını gündeme getirerek bölgede yaşayan Şiiler üzerindeki etkinliğini artırmaya çalışmıştır. Şii jeopolitiği İran jeopolitiğinin bir nevi devamı olduğundan Irak'ın işgalinden sonra ortaya çıkan bu durum karşısında Suudi yönetimi ülkedeki muhalif hareketlerine özellikle Şiilere yönelik politikasında değişiklik yapmak zorunda kalmıştır.

Şii eksenini geçmişten gelen Arap-Fars rekabetiyle beraber İran'ın bölgedeki Şiileri kullanmak istemesiyle bir de Şii-Sünni rekabetini doğurabilecek bir durumda olmuştur. Bu yüzden Irak'ın işgalinden sonra Şii jeopolitiğinin ve ülkede bulunan Şii grupların artan tehditleri karşısından Suudi yönetimi 'sopa' politikasıyla beraber 'havuç' politikasını da uygulamaya koyarak Şii sorununa bakışını değiştirmiştir. Bu süreçte özellikle Kral Abdullah'ın iktidara gelmesinden sonra Suudi yönetimi soruna bütünleştirici ve kucaklayıcı bir söylem getirmeye çalışmıştır.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Mehmet Şahin, *Şii Jeopolitiği: İran İçin Fırsatlar ve Engeller*, Akademik Ortadoğu, Cilt 1, Sayı 1, ss.39-56, İstanbul, 2006, s.40-41.

¹⁸⁹ M. Ataman; Y. Kuşçu, *a.g.e.*, s. 19

3.4.2. Yeni Kralın İktidara Gelişi

Kral Fahd'ın ölümünden sonra 1 Ağustos 2005 yılında Kral Abdullah'ın iktidara gelmesi ülke için yeni bir çağın başladığının işaretini verdi. Kral Abdullah'ın iktidarının erken döneminde iki önemli olay gerçekleşti. Birinci olay, ülkenin gelirlerinin artmasına ve önemli ekonomik gelişmeye neden olan petrol fiyatının artışı. İkinci olay ise terörle mücadele hem güç hem de ikna çabalarıyla önemli ilerlemenin kaydedilmesi idi. Ülke hayatı için yaşanan bu önemli gelişmelerden sonra Kral Abdullah reform yolunda verdiği vaatler üzerinde çalışmaya başladı.¹⁹⁰

Henüz tahta çıkmadan önce Veliyaht Prens olduğu zaman Kral Abdullah Ağustos 2003 yılında ülke genelinde çok sayıda aydının katıldığı ve farklı şehirlerde reform, kadınlar, gençler ve gayri-Müslümanlara yönelik tutumlar üzerinde biri dizi konferanslar düzenleyen Ulusal Diyalog için Kral Abdullah Aziz Merkezi'ni kurdu. Böyle bir merkezin kurulması siyasetin kurumsallaşmasına ve farklı seçmenlerin temsilcilerinin atmasına yol açtı.¹⁹¹Ulusal Diyalog Merkezi'nin düzenlediği bu konferanslar reform yolunda Devletin İslam niteliği, azınlık hakları ve çoğunluğun katılımı üzerinde gerçekleşen diyalogları mümkün kılmıştır.¹⁹²

Ulusal Diyalog 'un düzenlediği konferanslar zamanı bütün siyasi gruplardan olan Şii'lerin katılımı görülmüştür. Hasan el-Saffar Sufi, İsmaili ve diğer Sünni İslamcılarının liderleriyle birlikte diyalogun ilk oturumuna davet edilmiştir. Azınlık hareketi liderleri bu süreçlerde taleplerini dile getirmiş ve bu konular üzerinde diyaloglar gerçekleştirmişlerdir.¹⁹³

Ancak Suudi yönetimi konferanslarda gerçekleştirilen diyaloglar sonucu reformlarla ilgili kabul edilen tavsiyelere kolayca ayak uydurmadı. Ancak genelde Batı'nın özelde ise ABD'nin gelecek baskıları ve muhalif hareketlerin şiddetli talepleri karşısında yönetim reformlar yolunda bir dizi adımlar atmaya başladı.

---

¹⁹⁰ Fouad Ibrahim, a.g.e. s.251-252.

¹⁹¹ Camille Ammoun, "The Institutionalization of the Saudi Political System and the Birth of 'Political Personnel,'" in *Constitutional Reform and Political Participation in the Gulf*, ed. Abdulhadi Khalaf and Giacomo Luciani, Dubai: Gulf Research Center 2006. s. 213-240

¹⁹² Gwen Okruhlik, "Making Conversation Permissible: Islamism and Reform in Saudi Arabia," in *Islam's Activism: A Social Movement Theory Approach*, ed. Quintan Wiktorowicz. Indiana University Press, 2004, s. 250-267.

¹⁹³ Toby Matthiesen, a.g.e. s.185-186.

3.4.3. Batının Baskısı ve Gerçekleşen Reformlar

New York'ta yaşanan 11 Eylül olaylarından sonra ABD başta olmak üzere batı ülkeleri Suudi Arabistan yönetimine demokratik reformlar yapması için baskılar uyulamaya başladı. Talep edilen reform hareketini artıran önemli nedenlerden birisi de ülke içinde karşıt bir ötekileştirme olarak Suudi Arabistan ve Batılı hedeflere yapılan saldırıların artması olmuştur.¹⁹⁴Bu dönemde liberallerin, ileri görüşlü İslamcılarının, milliyetçilerin ve Şiiilerin gayri resmi lobileri şiddet içermeyen, İslam'la tutarlı ve el-Suud'un birleştirici rolüne uyan görüş önererek değişiklik için baskılar uygulamaya başladı. Bunun karşısında yönetim siyasi, sosyal ve eğitim alanlarındaki reform ihtiyacını anlayarak bu yönde yapılması gerekenlerle uğraşmaya başladı. Ulusal Diyalog oturumlarının desteğiyle yönetim kısmi yerel seçimlerin geçirilmesi, basın sansürünün hafifletilmesi, eğitim müfredatının gözden geçirilmesi için komitenin kurulması yönünde söz vererek en azından bazı reformlara açıkça işaret etti. Başlangıçta, radikalizm tehlikesinin büyümesiyle bazı kademelerde başlatılan siyasi reform gündemi tehdidin şiddet formasına dönüşmesinden önce en azından geçici olarak durduruldu.¹⁹⁵ Ancak Suudi yönetimi üzerinde artan baskılar sonucu özellikle Kral Abdullah'ın iktidara gelişiyle kadın hakları, dini adamlarının eğitim alanındaki rollerini azaltılması ve radikal ulemanın ikinci plana itilmesi gibi önemli reformlar gerçekleşmiştir. Şii ve Süfîlerin 'Ulusal Diyalog' sürecine dâhil edilmesi ve ilk kez bir kadının eğitim bakan yardımcısı olarak atanması Vehhabîliğin değişim sürecine girdiğini göstermiştir.¹⁹⁶ 3 Mart 2005 yılında yapılan belediye seçimlerinde adayların yarısını seçilme yoluyla tayin edilmesi karara bağlandı. Geri kalan yarısı ise kral tarafından atandı. Şiiilerin yaşadığı Katif ve el-Ahsa 'da bulunan on iki yerin on biri Şii adaylar tarafından kazanıldı.

Siyasi olarak seçimler krallık içinde gerginliklere sahne olarak bazı mesajlar verdi. Şöyle ki İslamcılar, uzlaşma, milli birlik ve siyasi katılımı kazandı. Ancak Liberal elit ise İslamcılarla olan ilişkilerindeki gerilimi dışa vurarak gelişmiş ortaklık için kısa vadeli beklentileri baltaladı.¹⁹⁷

¹⁹⁴ M. Ataman; Y. Kuşçu, *a.g.e.*, s.18.

¹⁹⁵ Middle East Report, No:28, *Can Saudi Arabia Reform itself*, 14 July 2004.

¹⁹⁶ M. Ataman; Y. Kuşçu, *a.g.e.*, s. 18-19.

¹⁹⁷ *The Shi'ite Question in Saudi Arabia*, The Middle East Report 45, 19 September 2005, s. 8.

3.5. Arap Baharı ve Şiiler

“Arap baharı, iradelerinin hükümsüzleştirildiğini ve hükümsüzleştirilemediği zaman mahkûm edildiğini düşünen Arap halklarının adil bir hürriyet ve hür bir adalet talepleriyle, mesuliyetsiz ve meşruiyetiz gördükleri iktidarlara karşı başlattıkları içtimai mücadelenin Arap dünyasında ortaya çıkardığı siyasi dönüşüm süreci olarak tanımlanabilir.”¹⁹⁸ Arap Baharı olarak adlandırılan süreç siyasi kısıtlamalarla birlikte ekonomik sıkıntıların da arttığı Arap ülkelerinde toplumsal aktörlerin örgütlenme kapasitelerini ve birlikte hareket etme anlayışını geliştirerek mevcut otoriter rejimlere karşı isyan dalgasını başlatmıştır. Bu zaman zarfında Arap ülkelerinde yaşanan gösteriler Suudi Arabistan’da da rejim karşıtı çeşitli gösterilerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Gösteriler zamanı özellikle Şiilerin yaşadığı doğu bölgelerinin ön plana çıktığı gözlenirse de krallığın dâhili ve haricinde bazı Sünni muhalif gruplar da çeşitli taleplerde bulunmuşlardır.¹⁹⁹

Suudi Arabistan yönetimi Arap Bahar’ını ulusal güvenlik perspektifi açısından güvenlik ve istikrarı zedeleyen bölgesel meydan okumalar olarak değerlendirmiştir. Arap Bahar’ının diğer Arap devletleri gibi otoriter rejime sahip olan ve hatta diğerlerinden farklı olarak monarşi ile yönetilen Suudi Arabistan’dan da yan geçmeyeceği gösterilerin başladığı ilk zamanlardan beri öngörülmüştür.²⁰⁰ Bununla beraber krallıkta önemli nüfusa sahip olan ve zaman zaman kendilerine karşı ayrımcılık yapıldığı gerekçesiyle yönetim karşıtı gösteriler yapan Şiilerin yine rejim karşıtı gösteriler sahneleneceği gayet normal olarak karşılanmıştır. Bu bağlamda Medine’de yaşanan ilk gösteriler ve 20 Şubat 2009 yılında Medine’de Peygamber Camisi’nin girişinde Peygamberin ölüm yıldönümünü anmak için toplanan Şii hacılara Suudi din polisinin müdahale etmesi taraflar arasında bir daha çatışmaların yaşanmasıyla sonuçlanmıştır. Üç kişinin hayatın kaybetmesiyle sonuçlanan çatışma Suudi Baharı’nın başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Çünkü bundan sonra ülkenin Doğu bölgesindeki Katif, Saihat, Safwa ve Awamiye şehirlerinde yaşayan Şiilerin düzenlediği protestolar Şii isyanına dönüşmeye başlamıştır. Birçok kişinin tutuklanmasının ardından bir grup Şii liderlerinin Kralla

¹⁹⁸ Eyüp Ersoy, “Suudi Arabistan ve Arap Baharı”, *Ulusal Stratejik ve Araştırma Kurumu*, 27.06.2013, http://usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2094&cat=400#.VTjpsmSgqkp, Erişim tarihi, 21.06.2015.

¹⁹⁹ M. Ataman; Y. Kuşçu, *a.g.e.*, s. 20.

²⁰⁰ İsmail Akdoğan, “Arap Baharı’nın İran-Suudi Arabistan İlişkileri Üzerindeki Etkisi”, *Ortadoğu Yıllığı*, Sakarya 2012, s. 468-469.

görüşmesi onların serbest bırakılmasını sağlasa da olaylar nedeniyle iki taraf arasında yaşanan gerginlik bir süre daha devam etmiştir.

Yaşanan olayla ilgili değerlendirme yapılırsa şunu söylemek mümkündür ‘aslında çatışma dinamiğini ortaya çıkaran temel unsurun Selefilğin Şiiliği din dışı görmesinden’ kaynaklanmaktadır. Bölgede yaşananların etkisiyle Suudi yönetimi Şiileri sistem içinde tutarak radikalleşmelerini engellemeye çalışsa da, Selefi din adamları ve Suudi toplumu ise Şiilere karşı daha da radikalleşmektedir. Bununla beraber Şiilerden de bazı gruplar rejimle yaşanan sorunları çözümünde diyalogun sürdürülmesini tercih ederken bazıları ise sertlik yanlısı politikalara öncelik verilmesini istemektedir.²⁰¹

Arap Baharı döneminde Suudi Arabistan’da gerçekleşen en önemli ayaklanma Şiiler’in çoğunluk oluşturduğu Katif bölgesinde yaşanmıştır.

3.5.1. Katif Ayaklanması ve Şiilerin “Öfke Günü” Çağrısı

Tunus, Mısır, Bahreyn ve diğer Arap ülkelerinde sistem dışı kalmış toplulukların başlattığı yönetim karşıtı protestolar Suudi-Şii gerginliğinin her zaman ön planda olduğu Suudi Arabistan’da da Şiilerin o zamana kadar dile getirdikleri taleplerini kitlesel gösterilere dönüşmesinde büyük bir rol oynamıştır. Gösteriler zamanı Şiilerin taleplerinin önemli kısmını oluşturan anayasal reform talepleri Şii uleması ve akademisyenleri tarafından daha sıklıkla dile getirilmeye başlanmış ve aynı zamanda Şii toplulukların sokak protestolarıyla desteklenmiştir. Bu bağlamda Suudi Baharı’nın başlanmasından sonra irili çaplı gösteriler 25 Şubat 2011 Katif’te düzenlenen halk hareketiyle başlamıştır. Katif’de gösterilerin başlanmasının ardından Şii gençlik kolları tarafından düzenlenen yeni gösterilerdeki temel vurgu; ibadet özgürlüğü, siyasi tutukluların serbest bırakılması Şiilerin devlet kademelerinde genel nüfus oranına göre temsil edilmeleri ve siyasi özgürlükler olmuştur.²⁰² Gösterilerin ta başından itibaren Şeyh Nimr el-Nimr’le beraber yıllardır hiç hüküm verilmeden gözaltına alınan siyasi mahkûmların bırakılması ve Anayasal Reform talepleri göstericilerin taleplerinin önemli kısmını oluşturmuştur.²⁰³

²⁰¹ Veysel Ayhan, *Suudi Arabistan ve Arap Baharı*, İMPR rapor No:8 2011, s.14-16.

²⁰² V. Ayhan, *a.g.e.*, s. 16-17.

²⁰³ *Saudi Arabia Protest followed by arrests in Qatif*, BBC new, 27 July 2012.

27 Şubat 2011’de mezhepsel ayrımcılığın kaldırılması için Anayasal Monarşinin kurulmasını talep eden Şii din adamı Şeyh Tefik el-Emiri’nin tutuklanması reform taleplerini daha sık gündeme getirilmesine neden olmuş, yönetimin Şiilere yönelik politikası protesto edilmekle beraber aynı zamanda Şiilerin reform taleplerine cevap verilmemesi durumunda ülkenin ‘kaosa’ sürükleneceği mesajı da verilmiştir. Nitekim protestocular 11 Mart 2011’i ‘Öfke Günü’ ilan ederek sosyal siteler üzerinde bu eylemi yaymaya çalışmış ve krallık nezdinde önemli derecede etkili olmuşlardır. Şiiler tarafından siyasi ve idari reform taleplerini içeren ‘Öfke Günü’ eylemlerinin başlatılması ülkede gerginliğin daha da artmasıyla sonuçlanmıştır.²⁰⁴

Suudi yönetimi ise Şiilerin bu dönemdeki rejim karşıtı öfkelerini bastırmak için 2008’den itibaren kapalı Şii camilerinin açılması, aşure gününü kutladığı için tutuklanan mahkûmların serbest bırakılması ve ekonomik olarak da gençlere ve işsiz olan vatandaşlara 35 milyar dolar değerinde yardım programının başlatılması gibi açılımlarda bulunmuştur.²⁰⁵ Ancak sorunun temelinde siyasi ve mezhepsel sorunların olması nedeniyle ekonomik ve sosyal yardım programlarının başlatılması sorunun çözülmesi için yeterli olmamıştır.

3.5.2. Doğu Vilayeti Devrimi Hareketi

Katif’te gerçekleştirilen protestolar zamanında, eylemlerin tüm kraliyete yayılmasını sağlamak amacıyla internet ve sosyal medyayı kullanan bir Şii hareketi olarak Doğu Vilayeti Devrimi (DVD), yaşanan eylemlerin uluslararası alana da aktarmayı başarmıştır. Doğu Vilayeti Devrimi’nin liderleri gösterilerden yer alan ve protestolarda önderlik eden kişilerden oluşmuştur. Yapılan gösteriler zamanı grubun bir kısmı öldürülmüş, bir kısmı tutuklanmış diğer bir kısmı ise polisten kaçır duruma düşmüştür.²⁰⁶

²⁰⁴ Veysel Ayhan, *Suudi Arabistan’da Şii Muhalefet Sorunu ve Etkileri*, ORSAM rapor no:12, Mart 2012 Ankara.

²⁰⁵ “Saudi Arabia bans protest rallies”, *Al Jazeera*, 10 Mart 2011.

<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/03/201135143046557642.html>, Erişim tarihi 21.06.2015.

²⁰⁶ “Suudi Arabistan’da Qatif Ayaklanması ve Doğu Vilayeti Devrimi”, *Marksist Gazetesi*, 5 Temmuz 2012, <http://arsiv.marksist.org/dunya/ortadogu/7709-suudi-arabistanda-qatif-ayaklanmasi-ve-dogu-vilayeti-devrimi>, Erişim tarihi 21.06.2015.

3.5.3. Din Adamlarının Katif Ayaklanmaları Karşısındaki Tutumu

Suudi Arabistan’da hayatın neredeyse her alanında etkili olan ulemanın Arap Baharı döneminde krallıkta yaşanan en büyük ayaklanmalardan biri olan Katif ayaklanması karşısındaki tutumu birbirlerinden farklı olmuştur. Şöyle ki bir grup ulema gösterilere destek vermese de bu gösterilere açıkça karşı da çıkmamıştır. Devrimci harekâtın kendilerinden memnun kaldığı bu gurubu tarafsız olarak adlandırabiliriz. İkinci grup ulemaya gelince, bunlar Suudi rejimini destekleyen ve rejim liderlerinin isteği doğrultusunda fetva vermektedirler. Birinci grup ulemeden yaşanan olaylarla ilgili fetva istendiği zaman onlar ‘hak istemek için fetvaya gerek yok cevabını verirken’ rejim taraftarı olanlar ise protestocuları ‘din düşmanı’ olarak adlandırmışlardır.²⁰⁷

3.6. Suudi Arabistan Şiiler’inin Geleceği

Tesnim haber ajansına göre Suudi Arabistan devletinin kurulduğu tarihten şimdiye kadar Şiiler’e karşı yapılan ayrımcılık, baskı politikası şimdiye kadar devam etmektedir. Şiiler’e mahsus kurumların kapatılması veya baskı altında çalışmaya izin verilmesi devlet politikası düzeyine ulaşmıştır. Oysaki kendi Şii kimliklerini korumak için ülkenin Şii nüfusu protesto ve devrimle başlayan itirazlarını Suudi yönetimi ile diyalog yapma boyutuna taşımalarına rağmen henüz kendi isteklerine ulaşamamışlar. Bu yüzden Şii camiası ve muhalif hareketleri liderleri mevcut gerçeği kabul ederek diyaloglar ve barışa dayanan strateji tercih ederek ülke içinde bulunan diğer muhalif gruplarla olan ilişkilerini en üst düzeyde geliştirmelidirler.²⁰⁸

Ayrıca, trajik miras ve yeni umut işaretleri açısından bakıldığında bugün Suudi Şiiler’inin tarihi fırsatı bulunmaktadır. Onlar kendi koşullarına göre kendi topraklarında haklarının eşit olması için inisiyatif alabilirler. Onlar ülkeni günden güne, yıldan yıla sürekli iyileştiren ve her iki mezhep, her iki cinsiyet ve tüm fikir ve kültürel akışlar

²⁰⁷ “Suudi Arabistan’da Qatif Ayaklanması ve Doğu Vilayeti Devrimi”, *Marksist Gazetesi*, 5 Temmuz 2012, <http://arsiv.marksist.org/dunya/ortadogu/7709-suudi-arabistanda-qatif-ayaklanmasi-ve-dogu-vilayeti-devrimi>, Erişim tarihi 21.06.2015.

²⁰⁸ Tasnim Haber Ajansı, *Suudi Arabistan Şiiler’inin Konumu ve Ülkenin Geleceği*, <http://www.tasnimnews.com/fa/news/1394/11/25/1000009/%D8%AC%D8%A7%DB%8C%DA%AF%D8%A7%D9%87-%D8%B4%DB%8C%D8%B9%DB%8C%D8%A7%D9%86-%D9%88-%D8%A2%DB%8C%D9%86%D8%AF%D9%87-%D9%BE%DB%8C%D8%B4-%D8%B1%D9%88-%D8%AF%D8%B1-%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86-%D8%B3%D8%B9%D9%88%D8%AF%DB%8C>, erişim tarihi. 05.09.2016.

tarafından desteklenen daha geniş ulusal reform projelerinde yer alarak kendi hak ve hürriyetlerini daha da geliştirebilirler.²⁰⁹

SONUÇ

İslam içinde ayrılışmalar ve farklılıklar İslam'ın ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. İslam topluluk liderliği konusunda ilk görüş ayrılıkları Hz. Peygamberin ölümüyle başlamıştır. Daha sonraki yıllarda İslam dini içerisindeki ayrılıklar Şii ve Sünni mezhebi gibi İslam'ın iki önemli koluyla devam etmiştir. Ancak modern dönemlerde özellikle 18. asırda kendilerini Selefî devamcıları ve ehli-sünnet olarak adlandıran Vehhâbilîğin

---

²⁰⁹ Mansour Alnogaïdan, *Nimr al-Nimr, Political Violence, and the future of Saudi Shi'a*, the American Interest, erişim tarihi, 15.08.2016, <http://www.the-american-interest.com/2016/01/06/nimr-al-nimr-political-violence-and-the-future-of-saudi-shia/>

ortaya çıkışı ve Vehhabi olmayanları inançsız olarak nitelendirmesi bu ayrılışmaları daha hızlandırmıştır. Vehhabiliğin bu tutumu bu dini akımın egemen olduğu devletlerde özellikle Suudi Arabistan`da dini ayrışmalarla sonuçlanmış ve Vehhabilik karşısında azınlık oluşturan gruplar her zaman sıkıştırılarak marjinalleşme ile yüzleşmişlerdir. Vehhabilik Suudi Arabistan nüfusunun en önemli kısmını oluşturmaktadır. Şii azınlıklar ülke nüfusunun %10-15`ini Hristiyan ve diğer azınlıklar ise %2-3`ünü oluşturmaktadır.

Çalışmamızda ulaştığımız ilk sonuç, Vehhabiliğin Suudi Arabistan`da doğuşundan sonra bu dini akım Vehhabi inanışını paylaşmayan diğer İslam mensuplarını Müslüman olarak görmemiş ve Suudi Krallığında etkin olan Vehhabi uleması ve bu elmanın kabul ettiği kararları destekleyen Suudi iktidarı krallıkta bulunan azınlıkları daima saf dışı bırakılmaya çalışılmasıdır. Bu nedenle azınlıklara karşı her zaman ayrımcılık ve baskı politikası uygulanmıştır. Azınlıklara karşı uygulanan ayrımcılık ve baskı politikasının tabii bir sonucu olarak krallıkta bulunan azınlıklar hiç bir zaman Vehhabi Suudilerle aynı haklara sahip olmamış, eğitim, dinsel ve sosyal hayatta her zaman ikinci sınıf vatandaş muamelesiyle karşılaşmıştır.

İkinci önemli sonuç ise, İran İslam Devrimi ve Suudi Arabistan`daki Şii`leri desteklemesi buradaki Şiiler`e Suudi rejimine karşı mücadelelerinde ilham kaynağı olmuştur. Suudi Arabistan`da Şiiliğin İslam tarihinin ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. Hz. Muhammed`in ölümünden sonra İslam topluluğu iki gruba bölündü. Bunlardan biri dört halifenin iktidarını destekleyen Sünniler diğerleri ise Şiiler. 193 yılına Modern Suudi Arabistan Devleti`nin kurulmasından sonra ülkede mezhepsel kökenden gelen baskıyla yüzleşen Şiiler İran İslam Devrimi`nden sonra Şiiler aynı çatı altında birleşebilmiş, rejim tarafından yasaklanan inançlarından gelen gelenekleri özellikle Aşure günü gibi önemli geleneği sadece İslam Devrim`inden sonra yapa bilmiş ve Suudi rejimine karşı kendi haklarını savunma mücadelelerinde önemli sonuçlar elde etmişlerdir. Ayrıca Suudi iktidarın Şiiler`in kendini savunma başkaldırıışlarını bastırma çabası İran İslam Cumhuriyeti tarafından her zaman kınanmış ve 1987 yılında yaşanan Hac olaylarından sonra Suudi Arabistan`a karşı gerçekleştirdiği siyasi yaptırımlarıyla Suudi rejimine her zaman Şiiler`i desteklediği konusunda önemli mesajlar vermiştir. Böylece İran İslam Devrimi`nin oluşuyla Devrimci Şii olgusunun önemi daha da derinleşmiştir. Devrim Suudi Şiilerini cesaretlendirmiş ve hatta çatışma eğilimlerini ve

öfkelerini daha da alevlendirerek Şiiileri bu süreçte ülkede yaşanan siyasi gelişmelere duyarlı hale getirerek örgütlenmesine neden olmuştur.

İran İslam Devrimi'nden sonra Suudi yönetimi kendi iktidarına karşı tehdit olarak gördüğü Şiiiler'e karşı sert politikalar uygulamaya başlamıştır. Şiiiler'e karşı gerçekleştirilen bu politika her zaman İran İslam Devleti tarafından eleştirilmiştir. Ayrıca Suudi Arabistan- İran ilişkilerini günümüze kadar etkileyerek bu iki devlet arasında çatışma nedeni olmuştur.

2001 yılında ABD'de ikiz küllerin patlatılmasından ABD'nin Irak'a girişi ve devamında Şiiiler'in iktidara gelmesi Suudi Arabistan yönetimi için tehdit oluşturmaya başlamış ve diktatör rejimlere bölgede yeni devrimin gelişinin haberini vermiştir. Bundan kaygılanan Suudi Arabistan yönetimi özellikle Kral Abdullah'ın 2005 yılında iktidara gelmesinden sonra Batı'nın da baskısıyla reformlar yolunda bazı adımlar atsa da ya yetersiz kalmış ya da uygulanmamıştır.

Ortadoğu'da 2009 yılına başlayan Arap Baharı Suudi Arabistan yönetiminin güvenlik kaygılarını artırmış ve Suudi yönetimi sistem içinde tutarak radikalleşmelerini engellemeye çalışsa da, Şiiiler'e karşı daha da radikal tutum sergilemeye başlayan Selefi din adamları ve Vehhabi Suudi toplumunun bu tutumuna göre başarılı olmamıştır. Bu durum Suudi Arabistan'da yönetimin Vehhabi din adamları üzerinde etkisinin onları zapt edecek kadar etkili olmadığı sonucunu doğurmuş ve Şiiiler'e karşı yapılan ayrımcılığın asıl nedenin mezhepsel farklılıklara dayandığını kanıtlamıştır.

Suudi Arabistan yönetimi azınlıklara karşı uyguladığı politika Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Hukukun 27. Maddesini, Birleşmiş Milletler Örgütü Azınlık Haklarına İlişkin Genel Deklarasyonu Madde1, Madde 2, Madde 3, Madde 4 ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 110 ve 111.Maddesini ihlal etmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

BAGHAT, Gawdat, *Peace in Persian Gulf: The Shii's Dimension*, Ocak 1999.

- BOSTANCI, Mustafa, “Suudi Arabistan Devleti’nin kuruluşu ve Türkiye-Suudi Arabistan ilişkileri (1926-1990)”, Yayınlanmamış Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, 2013.
- BUCHAN, James, *Opposition in Saudi Arabia*, Tinbolck, *State, Society and Economy in Saudi Arabia*, London 1982.
- COLE, Juan, *Sacred Space and Holy War: The Politics, Culture and History of Shi’ite Islam*, New York 2011.
- CHUBIN, Sharman and TRIPP, Charles, *Iran Sadi Arabia Relations and Regional Order*. Oxfor University Press, Temmuz 2014.
- CRAZE, Joshua, *The Kingdom: Saudi Arabia and the Challenge of the 21st Century*, London 2009, with eds, Mahan Ebedin, *Saudiss mull losses in Lebanon as bid for influence is shattered*, London July 2006.
- Dickson, H.R.B, *Kuwait and her Neighbours*, London 1956.
- EBU, Umeyr bin Muhammed, et-Turki , *Tevhid İmamı Muhammed bin Abdulvehhab*, Kitab ve Sünnete Davet Yayınları 2013.
- ERDOĞAN, Tuba, “Modern Suudi Arabistan Devleti’nin doğuşu”, Yüksek Lisnas tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- ESPOSITO, John, *Islam in Saudi Arabia*, Oxford dictionary of Islam, Oxford University press, 2003.
- ECER, V.A, *Tarihte Vehhabi hareketi ve etkileri*, Ankara, Avrasiya stratejik araştırmalar merkezi, yayınları, 2001.
- ENDE, Werner *Sunn8i Polemical Writings on the Shi’a and the Iranian Revulation*, in *The Iranian Revulation and the Muslim World*, ed. David Menashri , Boulder, CO: Westview Press, 1990
- FANDY, Mamoun, *Saudi Arabia and Politcs of Dissent*, New York 2001.

FAYDA, Mustafa, *İlk Dönem İslam tarihi*, Eskişehir, Haziran 2005.

FISCHER, A; MANSTEAD, Anthony, *The Relation Between Gender and Emotions in Different Cultures*, Cambridge University press, Cambridge, 2000.

GLASSE, Cyril, *The Concise Encyclopedia of İslam*, New York 2009.

GOLDBERG, Jacob, *The Shi'i Minority in Saudi Arabia, in Shi'ism and Social Protest*, New Haven, 1986.

IBRAHİM, Fouad, *The Shi'is of Saudi Arabia*, Lebanon 2006.

KOYUN, Özge, "Suudi Arabistan'daki Petrol Gelirlerinin Sosyal Yapıya Etkisi", Yüksek Lisans tezi, İstanbul 2006.

KURŞUN, Zekeriya, *Osmanlı Devlet İdaresinde Hicaz*, Osmanlı. Ankara 1999.

KURŞUN, Zekeriya, *Osmanlı'ya karşı Arap-İngiliz tezgahı, Tarih ve Medeniyet*, İstanbul 1996.

LECH, David, *1979: The Year That Shaped the Modern Middle East*, Boulder, Colorado, 2001.

LOUER, Laurence, *Transnational Shia Politics. Religious and Political Networks in the Gulf*, New York 2008, s. 21.

MADAWI, Al-Rasheed, *The history of Saudi Arabia*, UK, 2002.

MARSCHALL, Chistin, *İran's Persian Gulf Policy: From Khomeini to Khatami*, Routledge 2003.

MATTHIESN. Toby, *Sectarian Gulf: Bahrain, Saudi Arabia and Arab Spring That Wasn't*, California 2013.

MATTHIESN, Toby, *The Other Saudis*, Cambridge University Press, New York 2015

NASR, Vali, *The Shia Revival: How Confilcts within İslam will Shape the Future*, New York 2006.

NIBLOCK, Tim, *Saudi Arabia: Power, Legitimacy and Survival*, New York 2006.

NYE, Joseph S. Jr., *Bound to Lead, The Changing Nature of American Power*, Basic Books, New York, 1990.

ONAT, Hasan, *Şiiliğin Doğuşu Meselesi*, yer ve tarih yok

OKRUHLIK, Gwen, “*Making Conversation Permissible: Islamism and Reform in Saudi Arabia*,” in *Islam’c Activism: A Social Movement Theory Approach*, ed. Quintan Wiktorowicz. Indiana University Press, 2004.

RABI, Uzi; Kostiner, Joseph, “The Shi`is in Bahrain: Class and Religious Protest`, in Ofra Bengio and Gabriel Ben-Dor (eds), *Minorities and the State in the Arab World*, London 1999.

RAMAZANI, R. K., “Shi`ism in the Persian Gulf”, in Juan R. I. Cole and Nikki Keddie (eds), *Shi`ism and Social Pprotest*, New York 1986.

SEVİM S, “Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerinde arap milliyetçiliğinin doğuşu”, Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (tarih ekle)

SUNAYAMA, Sonoko *Syria and Saudi Arabia: Collaboration and Conflicts in the Oil Era*, London 2007.

SUWAIDI, Jamal S, *Iran and the Gulf: A Search for Stability*, Abu Dhabi 1996.

ŞAHİN, Mehmet, *Şii Jeopolitiği: İran İçin Fırsatlar ve Engeller*. Akademik ORTA DOĞU, Cilt 1, Sayı 1, 2006, s.39-55.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı tarihi*, VI/I ,Ankara, Türk Tarih Kurumu basımevi, 1988.

ÜÇÖK, Bahriye, *İslamdan Dönerler ve Yalancı Peygamberler*, Ankara Üniversitesi basım evi 1967.

VITALIS, Robert, *America'a Kingdom. Mythmaking on Saudi Oil Frontier*, Stanford 2007.

WYNBRANDT, James, *A Brief History of Saudi Arabia*, New York 2010,.

Makaleler

AKDOĞAN, İsmail, "Arap Baharı'nın İnan-Suudi Arabistan İlişkileri Üzerindeki Etkisi", *Ortadoğu Yıllığı*, Sakarya 2012.

Amnesty International, *Saudi Arabia: Dissident Voices Stifled in Eastern Province*, Amnesty International Publications, Mayıs 2012, London, s.25.

AMMOUN, Camille , "The Institutionalization of the Saudi Political System and the Birth of 'Political Personnel,'" in *Constitutional Reform and Political Participation in the Gulf*, ed. Abdulhadi Khalaf and Giacomo Luciani, Dubai: Gulf Research Center 2006.

ATAMAN, Muhittin; KUŞÇU, Yurdanur, "Suudi Arabistan'daki Siyasal ve Toplumsal Hareketlerin Gelişimini Etkileyen Faktörler", *Alternatif Politika*, Cilt 4, Sayı. 1, Şubat 2012. ss. 1-26.

AYHAN, Veysel, *Suudi Arabistan ve Arap Baharı*, İMPR rapor No:8 2011.

AYHAN, Veysel, *Suudi Arabistan'da Şii Muhalefet Sorunu ve Etkileri*, ORSAM rapor no:12, Mart 2012 Ankara.

CLARKOSN, Anya, *Saudi Arabia: Anti-Shia Discrimination in Employment and Work Place*. CASS, Temmuz 2014.

"Geçmişten geleceğe Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri," *Ortadoğu Analiz*, kısım 10, Cilt 2, Sayı 23.

DEMİR, Esra "Suudi Arabistan Devletinin Kuruluşu ve Osmanlı'yla ilişkiler", *Uluslararası Ortadoğu barış Araştırmaları merkezi*, sayı 26, Nisan 2014.

- Demography, Migration and Labour Market in Saudi Arabia*, Gulf Labour Markets and Migration No 1, Florence 2014,
- Ebu Cafer Muhammed bin Ali bin Babaveyh el-Kummi, *Risaletu'l-İtikadati'l-İmamiyye*, çev. Ehtem Ruhi Fırlalı, Ankara 1978, s.107.
- Echo Depiction, *Arab Social Structure*, 3 Mart 2010.
- Foreign and Commonwealth Office, *Saudi Arabia-Country of Concern-Migrant Workers*, Corporate Report, 25 Ocak 2015.
- GÜNDOĞAN ,Ünal, “1979 İran İslam Devrimi'nin Ortadoğu Dengelerine Etkisi”, Ortadoğu Analiz, Cilt 3, Sayı.30, Haziran 2011.
- HAMZA, el-Hasan, *Saudi Arabistan 'in Mezhep Haritası*, YDH, 17 Ağustos 2006.
- Human Rights Watch World Report, *Saudi Arabia*, The USA 2003.
- Human Rights Watch, *Denied Dignity: Systematic Discrimination and Hostility Toward Saudi Shia Citizens*, the USA 2009.
- Human Rights Watch, *Saudi Arabia: Treat Shia Equally*, 3 Eylül 2009.
- International Labour Organization Convention no.111 on Discrimination (Employment and Occupation), 25 haziran 1958.
- International Religious Freedom Report, *Saudi Arabia*, The USA 2012
- International Religious Freedom Report, *Saudi Arabia*, The USA 2012.
- International Religious Freedom Report, *Saudi Arabia*. The USA 2013
- International Religious Freedom Report ,*Saudi Arabia*..The USA 2008.
- IRO, *About Revolution*. Unpublished pamphlet.
- JONES, Toby Craig, “Rebellion on the Saudi Periphery: Modernity, Marginalization, and the Shia Uprising of 1979”. *Int. J. Middle East stud.*38, The USA 2006.
- LACROIX, Stephane “*Islam-Liberal Politics in Saudi Arabia*,” MECS, 1993, vol 2.
- M.T.H. Houtsma, *The Encyclopedia of İslam*, First Edition. London: Luzac, 1934.
- MATTHIESEN, Toby, *Saudi Arabia's Shia Problem*, Foreign Affairs, 7 mart 2012.
- Middle East Report, No:28, *Can Saudi Arabia Reform itself*, 14 July 2004.

- PERAZZO, Bayan *On Bieng Shia in Saudi Arabia*, İnterwiev with local population.
- PESKES, Esther, “18. Asırda Vehhabilik”, çev. Mehmet Çelenk, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat fakültesi Dergisi*, cilt 12, sayı 2, 2003, ss. 413-429.
- PHILBY, B. John *Saudi Arabia*, London: 1955, s. 82, Derck Hopwood’un derlediği *The Arabian Peninsula*, adlı kitabın içinde, Londra 1972.
- Royal Embassy of Saudi Arabia information office, *History and Government*, Washington.
- RUBIN, Michael; AHMAD, Majidar, *Shi’ites of The Middle East: An Iranian Fifth Column* Crisis Group Middle East Report N°40, *Bahrain's Sectarian Challenge*, 6 Mayıs 2005, s.12-13.
- Saudi Arabia Protest followed by arrests in Qatif*, BBC new, 27 July 2012.
- ŞENER, Bülent *Dış Politikada Yumuşak Güç Olgusu*, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/politik-sosyal-kulturel-arastirmalar-merkezi/2014/02/10/7423/dis-politikada-yumusak-guc-olgusu>, erişim tarihi. 09.08.2016.
- The Hadi Al-Mutif Project For Human Rights İnstitute For Gulf Affairs, *The Crisis of Religious Freedom in Saudi Arabia*, Washington D.C, 2011.
- The Shi’ite Question in Saudi Arabia*, The Middle East Report 45, 19 September 2005.
- The Shi’ite Question in Saudi Arabia*, The Middle East Report 45, 19 September 2005.
- The Shiite Question in Saudi Arabia*, Crisis Group Middle East Report, No 45, 19 September 2005.
- TÜRKEL, Rıfat, “Wahhabism in terms of its effects (sample of the countries other than Saudi Arabia)”, *International Journal of Social Sciences*, Cilt 6, October 2013, ss. 619-718.
- United Nations, *Minority Rights: International Standards and Guidance for Implementation*, New York 2010.
- United Nations General Assembly Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discriminations Based on Religion or Belief , 25 Kasım 1981.

United Nations General Assembly Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, 18 Aralık 1992.

US. Diplomatic Cable, American Consulate Tahran, *Update on Mood of Saudi Shi'as*.

US. Diplomatic Cable, American Consulate Tahran, *Tension Rise among Saudi Shi'as*.

ÜNALAN, Sıddık, "Rislalet Öncesinde Arap Yarımadasında Dinler ve Bir Peygamber Beklentisi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 6. Elazığ 2001, ss. 87-102.

YEĞİN, Abdullah *İran'ın Yumuşak Gücü*, Seta Analiz, Şubat 2015, sayı: 118

YÖRÜKAN, Yusuf, Ziya, "Vahhabilik", *Ankara Üniversitesi İlahiyat fakültesi dergisi* I, 1953. s.51-68.

"*Denied Dignity*" *Systematic Discrimination and Hostility toward Saudi Shia Citizens*, Human Rights Watch, the USA 2009, s.5.

İnternet Kaynakları

ÇETİN, İsmigül "Vehhabilik", <http://www.tariharastirmalari.com/vehabilik.html>, Erişim tarihi 21.06.2015.

"Diversity and Social Stratification", *Saudi Arabia Countryr Studies*. <http://countrystudies.us/saudi-arabia/20.htm>, Erişim tarihi 21.06.2015.

ERSOY, Eyüp, "Suudi Arabistan ve Arap Baharı", *Ulusal Stratejik ve Araştırma Kurumu*, 27.06.2013, http://usak.org.tr/kose_yazilari_det.php?id=2094&cat=400#.VTjpsmSqqkp, Erişim tarihi, 21.06.2015.

"Indigenous People and Minority Section", Office of United Nations High Commissioner. Genova. Detaylı bilgi için bkz. <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Minorities/Pages/Introduction.aspx>, Erişim tarihi 21.06.2015.

“Minority Rights”, *Center for Democracy & Human Rights in Saudi Arabia*,
http://www.cdhr.info/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=39&Itemid=70, Erişim tarihi 21.06.2015.

Goldberg, Jacob, *Suudi Arabistan’da Şii Azınlık*, çev. Mehmet Uzun,
<http://www.islamdusuncesi.net/suudi-arabistanda-sii-azinlik-88h.htm>, Erişim tarihi.
07.06.2016.

“Saudi Arabia bans protest rallies”, *Al Jazeera*, 10 Mart 2011.
<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/03/201135143046557642.html>,
Erişim tarihi 21.06.2015.

“Saudi Arabia Population 2015, WPR. 19 Ekim 2014”,
<http://worldpopulationreview.com/countries/saudi-arabia-population/>, Erişim
tarihi 21.06.2015.

“Saudi Arabia”, <http://www.state.gov/documents/organization/171744.pdf>, Erişim tarihi
21.06.2015.

“Summary of an Interview with Sheikh Hasan Alsaffar about His Political Life”,
<http://www.saudishia.com/?act=artc&id=62>, Erişim tarihi 21.06.2015.

“Suudi Arabistan’da Qatif Ayaklanması ve Doğu Vilayeti Devrimi”, *Marksist Gazetesi*,
5 Temmuz 2012, <http://arsiv.marksist.org/dunya/ortadogu/7709-suudi-arabistanda-qatif-ayaklanmasi-ve-dogu-vilayeti-devrimi>, Erişim tarihi 21.06.2015

Tasnım Haber Ajansı, *Suudi Arabistan Şiiler’inin Konumu ve Ülkenin Geleceği*,
<http://www.tasnımnews.com/fa/news/1394/11/25/1000009/%D8%AC%D8%A7%DB%8C%DA%AF%D8%A7%D9%87-%D8%B4%DB%8C%D8%B9%DB%8C%D8%A7%D9%86-%D9%88-%D8%A2%DB%8C%D9%86%D8%AF%D9%87-%D9%BE%DB%8C%D8%B4-%D8%B1%D9%88-%D8%AF%D8%B1-%D8%B9%D8%B1%D8%A8%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86-%D8%B3%D8%B9%D9%88%D8%AF%DB%8C>, erişim tarihi. 05.09.2016.

ÖZGEÇMİŞ

Mirsajjad MIRIZADA, 09.08.1992 yılında Azerbaycan`da Lerik`de doğdu. İlk, orta ve liseyi Lenkeran`da tamamlayıp 2009 yılında Bakü Devlet Üniversitesi`nde başladığı Lisans eğitimini, 2013`de bitirdi. İlahiyat fakültesinden mezun olup, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları bilim dalında Yüksek Lisans eğitime başladı. 2014-2015 eğitim öğretim yılında Erasmus öğrenci değişimi programıyla İtalya`nın Floransa Üniversitesi`nin Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimleri fakültesinde eğitimini devam ettirdi. Halen Ortadoğu Çalışmaları bölümü Yüksek Lisans öğrencisidir.

